Haág Zalán István

Ifjúsági mozgalmak a szegedi felsőoktatásban az 1956-os forradalom előtt, alatt, után

EMLÉKPONT KÖNYVEK

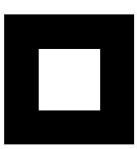

EMLÉKPONT
FÉL ÉVSZÁZAD VÁSÁRHELYEN

[15]

Ifjúsági mozgalmak a szegedi felsőoktatásban
az 1956-os forradalom előtt, alatt, után

Haág Zalán István

Ifjúsági mozgalmak a szegedi felsőoktatásban az 1956-os forradalom előtt, alatt, után

EMLÉKPONT KÖNYVEK

Hódmezővásárhely
2020

EMLÉKPONT
FÉL ÉVSZÁZAD VÁSÁRHELYEN

[15]

Emlékpont Könyvek, 15.

Sorozatszerkesztő: Dr. habil. Miklós Péter PhD

A kötetet lektorálta:
Dr. Jancsák Csaba PhD,
a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának
tanszékvezető főiskolai docense;

Dr. habil. Miklós Péter PhD,
a hódmezővásárhelyi Emlékpont szakmai tanácsadója,
a Kodolányi János Egyetem címzetes egyetemi tanára.

A könyv megjelenését a
Nemzeti Kulturális Alap
támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 2498-6658
ISBN 978-963-7379-72-7

www.emlekpont.hu

Kiadta
a Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont
(6800 Hódmezővásárhely, Andrássy út 34.)
Hódmezővásárhelyen, 2020-ban.
Felelős kiadó: Dr. habil. Miklós Péter PhD
Nyomdai előkészítés: Szender Ákos
Nyomás és kötés: s-Paw Nyomda
6794 Üllés, Bem József u. 7.

Tartalom

Bevezetés 7

Az ötvenes évek hangulata 9

Ifjúsági mozgalom az ötvenes években 12

A MEFESZ megalakításának előzményei Szegeden 14

A MEFESZ megalakítása és programja
(1956. október 16. – 1956. október 22.) 17

Forradalom és szabadságharc 22

Szeged a forradalom napjaiban.
Ifjúsági szervezetek a Tisza-parti városban 24

Magyarország a szovjet bevonulás után.
Az ifjúsági szervezetek helyzete, az MSZMP ifjúságpolitikája
(1956. november – 1957. október) 27

Szeged a szovjet bevonulást követő hónapokban.
Ifjúsági szervezetek helyzete a városban
(1956. november – 1957. március) 34

A MEFESZ és az ifjúság helyzete a szegedi felsőoktatásban
a szovjet bevonulástól az oktatás megkezdéséig
(1956. november 4. – 1957. január 14.) 39

Az ifjúság helyzete a szegedi felsőoktatásban
az oktatás megkezdésétől a KISZ létrejöttéig
(1957. január 14. – március 21.) 42

A KISZ megalakítása az egyetemeken és a főiskolán
(1957. március – május) 46

A MEFESZ újjászervezése és végnapjai.
Az egyetemi és főiskolai KISZ-szervezetek működése
az 1956/57-es tanév tavaszi szemeszterében Szegeden
(1957. március – június) 49

A KISZ megerősödése: lehetőségek és dilemmák 53

Az egyetemi-főiskolai ifjúság és a felsőoktatási
intézmények helyzete 1957 nyarán Szegeden
(1957. június – augusztus) 56

A felsőoktatás helyzete, az ifjúság hangulata,
az ifjúsági mozgalom az 1957/58-as tanévben Szegeden
(1957. szeptember – 1958. június) 58

A MEFESZ mint „jogutód szervezet" és az „elnevezés" kérdése.
Elírások, tévedések, tévesztések a szakirodalomban 64

Összegzés 69

Felhasznált irodalom, források 71

Függelék.
Megtorlások és felelősségre vonás a szegedi felsőoktatásban 74

Képek, dokumentumok 87

BEVEZETÉS

„A szövetség célja. hogy az egyetemekről és főiskolákról kikerülő ifjúság, mely a nemzet agyát van hivatva képviselni, ne közönyös, passzív tömeg, ne gyáva, gerinctelen és önző réteg legyen, hanem népéért, hazájáért, boldogabb jövőnkért harcoló bátor, lelkes sereg. Ne riadjon vissza az igaz szó kimondásától, hanem képzettségével, tudásával, tehetségével népünket, hazánkat szolgálja" – mondta ki a fiataloknak a kommunista diktatúra idején példátlan bátorsággal elsőként létrehozott, alulról szervezett demokratikus mozgalma, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) 1956. október 20-án a szegedi bölcsészkar Auditórium Maximumában megalkotott szervezeti és működési szabályzata.[1] Történelmi pillanat volt ez, amikor váteszinek bizonyultak Déry Tibor szavai: ahogyan a magyar nemzetnek volt egy negyvennyolcas ifjúsága, úgy lett egy ötvenhatos ifjúsága is. Túlzás nélkül állítható ugyanis, hogy 1956 októberében – először a magyar történelem folyamán – az egyetemi–főiskolai ifjúság vette kezébe az ország sorsának irányítását.

Szeged kulcsszerepet játszott ebben a folyamatban: ha részben és közvetve pesti egyetemisták hatására is, de mégiscsak itt alakult meg a MEFESZ. A forradalom előtt egy héttel – az október 16-ai diákgyűlésen – már olyan követelések hangzottak el, amelyek később a forradalom céljává, és közel két héten át úgy tűnt, vívmányává váltak. A Szegeden létrejött ifjúsági szövetség hatására jöttek létre a MEFESZ-szervezetek az ország többi felsőoktatási intézményében, köztük Budapesten. Az október 22-i fővárosi MEFESZ-nagygyűlésen határozták el a résztvevők – részben a szegedi MEFESZ vezetője felszólalása hatására – a másnapi fővárosi tüntetést, amely órák alatt forradalommá szélesedett. Szeged és az egyetemi ifjúság tehát élen járt a változások követelésében, a kommunista diktatúrával szemben kifejtett politikai ellenállásban. Ezt a kortársak is így látták: ahogyan a Szabad Európa Rádió fogalmazott napokkal a forradalom előtt: „vihar van Szegeden, tisztító vihar".

Mindennek a következményei megmutatkoztak az 1956. november 4-ét, hazánk ismételt szovjet megszállását követő felelősségre vonások alkalmával, amikor is az egyetemekre, mint „veszélyes terepre" tekintettek a régi-új hatalom képviselői, és amikor Szeged – történelme folyamán nem először – megbélyegzett várossá vált a kommunista vezetés részéről. Szegeden – ahol számottevő fegyveres harci cselekményre nem került sor – nagy hangsúlyt kaptak a felelősségre vonások és megtorlások során az 1956. október 23. előtt „elkövetett" cselekmények (MEFESZ szervezésben

1 Kiss Tamás I. 79.

való részvétel, a nagygyűléseken tett kijelentések stb.). Ezzel párhuzamosan azonban – összhangban a Kádár-kormány és a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) országos törekvéseivel – komoly gondot fordítottak az ifjúság megnyerésére, illetve ideológiai nevelésére is, amelyet – az ötvenes évek rákosista ifjúsági tömegszervezete, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) hibáiból okulva – az újjászervezett kommunista ifjúsági mozgalom volt hivatott elősegíteni. Amely kommunista ifjúsági mozgalom kizárólag addig volt képes eredményesen működni, amíg a szovjet szuronyok árnyékában a kommunista diktatúra fenn tudott maradni. Annak bukásával a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) 1989-ben pillanatok alatt éppúgy széthullott, mint elődszervezete az 1956-os forradalom napjaiban.

A változások 1956-ban tehát Szegedről indultak el. S ahogyan a nemzet tagjai büszkék lehetnek arra, hogy őseik '56-ban példát mutattak a rab nemzeteknek és a szabad világnak hősiességből, helytállásból és hazaszeretetből, éppúgy büszkék lehetnek a mindenkori szegedi egyetemisták is arra, hogy egykori elődeik, a szegedi hallgatók tették meg a forradalomhoz vezető úton az első lépést. Tetteik nem merülhetnek feledésbe, fontos emlékeznünk és emlékeztetnünk az ő tettrekészségükre és bátorságukra, s arra, hogy vannak pillanatok, amikor ki kell állnunk az igazságért. Ez a könyv ezért született meg.

Rendkívül mozgalmas, izgalmas időszakot jelentenek tehát az 1956. október 23. és november 4. közötti periódus mellett az ezt megelőző hetek és az ezt követő hónapok eseményei, amelyek egy generáció életre szóló, meghatározó alapélményeivé váltak, hiszen az akkori fiatalok – ha csak napokra, hetekre is, de – úgy érezhették, saját kezükbe vették saját és hazájuk sorsának irányítását. S ez az élmény a következő több mint három évtized fiatal értelmiségének nem adatott meg.

E rövid kötet hasábjain elsősorban azt igyekszem bemutatni, hogyan alakult az egyetemi ifjúság helyzete az említett időszakban, milyen keretek között működtek ifjúsági szervezeteik, hogyan élték meg az egyetemisták és főiskolások ezt az időszakot, hogyan s miként befolyásolták érvényesülésüket, mindennapi életüket és esetlegesen jövőjüket a néha tőlük függetlenül zajló, néha általuk is irányított politikai események. Kiemelt figyelmet fordítok az ifjúsági szervezetek történetének, működésének és helyzetének bemutatására, mert az ifjúsági szervezetek adta keretek döntő mértékben befolyásolták az egyetemi-főiskolai hallgatók közéleti-politikai szerepvállalását. A politikai rendszerben – így az ifjúsági mozgalmak terén is – egymást követő radikális és gyors változások indokolttá teszik, hogy részletesebben is foglalkozzunk a szegedi felsőoktatási intézmények hallgatói életének, elsősorban az ifjúsági szervezetek működésének vizsgálatával ebben az időszakban.

Dolgozatom tehát bemutatja a szegedi felsőoktatási intézményekben az ötvenes évek ifjúsági tömegszervezetének, a DISZ-nek a megszűnési folyamatát, ezzel párhuzamosan a MEFESZ megszervezését és megalakulását (1956. október), bemutatja az ifjúsági szervezetek (MEFESZ, KISZ) újjá-, illetve megszervezésének folyamatát, a kommunista ifjúsági szervezet kezdeti működését, majd a kizárólagossá válását. Könyvem nem egészen két év: az 1956/57-es és az 1957/58-as egyetemi és főiskolai tanév szegedi eseményeit igyekszik bemutatni a fenti szempontokra való tekintettel.

A szerző

AZ ÖTVENES ÉVEK HANGULATA

A negyvenes évek végére kiépülő sztálinista diktatúra politikai eseményei, a gazdasági, társadalmi változások az idősebb generációhoz tartozó és a történelem iránt érdeklődő emberek számára közismertek. Mégis, érdemes egy pillanatra végiggondolni ennek a néhány évnek a történéseit és hangulatát, hiszen ezek nélkül nehezen érthetjük meg az '56-os egyetemi ifjúság motivációit, elkötelezettségét a változások iránt.

A Szovjetunió katonai erejét és befolyását fölhasználva, a kommunista magyar erőszakgépezetre építve a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd e párt és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) kényszerű egyesítésével létrehozott Magyar Dolgozók Pártja (MDP) szűk körű vezetése a totális politikai hatalom megszerzésével teljes gazdasági szerkezetváltást valósított meg a magántulajdon nagy részének fölszámolásával. 1949-re totalitárius rendszer jött létre Magyarországon, amelynek egyszemélyi vezetője, élet és halál ura Rákosi Mátyás lett, s amelyet 1953 és 1955 között Rákosi kommunista vetélytársa, Nagy Imre próbált „racionálisabban" működtetni – ezáltal az államszocialista rendszer fennmaradását biztosítani –, s a társadalom széles rétegei számára elviselhetőbbé tenni.

Külpolitikai szempontból a Rákosi-Magyarország a Szovjetunió csatlósállama volt, a politikai vezetők is minden pillanatban tudták, hogy hatalmukat nem a magyar lakosságnak, hanem a Szovjetunió állami és pártvezetőinek köszönhették. A Szovjetunió és az Egyesült Államok éles politikai-katonai szembenállásának hidegháborús légkörében, a harmadik világháborúra készülve a hiszterizált hangulatban Magyarországon is a hadsereg és az annak fejlesztéséhez szükséges nehézipari beruházások erőltetése volt jellemző, ennek minden lakosságra nehezedő, gyakran elviselhetetlenségig fokozódó terhével (a népgazdasági beruházások 13-14 százaléka érintette a katonai területet és 38-47 százaléka a nehézipart). A hozzá nem értés jellemezte központi, állami gazdaságirányítási rendszer nélkülözte a racionalitást, visszafogta a társadalom fogyasztását (az áru- és élelmiszerhiánnyal küzdő lakosság jövedelmét békekölcsön-jegyzésekkel csapolták meg stb.), a kötelezővé tett élelmiszer-beszolgáltatás a parasztság számára, a munka- és termelési verseny, a jegyrendszer drasztikusan csökkentette az életszínvonalat. 1953-ra mindennek következtében a megélhetés és az emberek hangulata kritikus pontot ért el, már-már társadalmi robbanás fenyegetett.

A politikai-gazdasági rendszer változása, mely az élet minden apró területére kihatott, példátlan terrorral párosult, melynek szimbolikus és nagyrészt tényleges „levezénylője" az egyszerre gyűlölt és rettegett Államvédelmi Hatóság (ÁVH) volt. A málenkij robotra hurcolások, majd a bírósági ítélet

nélküli internálások; a múltat végképp eltörölni jegyében az arisztokratákkal, „tőkésekkel", majd az egyházakkal, végül az egész polgári világgal és hagyományos paraszti társadalommal való teljes leszámolás; a politikai koncepciós perek; a csak 1950 és 1953 között kiszabott 387 ezer elmaraszta ló bírósági ítélet; a rendőrség által megbüntetett további 850 ezer ember azt jelentette, hogy senki sem érezhette magát biztonságban, függetlenül attól, mi volt a világnézeti meggyőződése, illetve hogy hol élt és mivel foglalkozott.

Sztálin szovjet pártfőtitkár 1953 márciusi halálát követően idehaza is változásra lehetett számítani, így a szovjet döntés eredményeként Rákosit a miniszterelnöki székben váltó Nagy Imre reformkísérlete enyhítette a lakosság terheit, megszüntette a korábban felállított internálótáborokat, s a kitelepítettek visszatérhettek lakóhelyükre (ugyanakkor a rendszer jellegéből fakadóan kárpótlásuk nem történt meg, továbbra is a társadalom perifériáján maradtak). Megkezdődött a politikai okokból börtönbüntetésre ítéltek rehabilitációja is. Nagy Imre visszafogta az iparosítást és a mezőgazdaság erőszakos szövetkezetesítését, emelte a béreket és az életszínvonalat, elkerülendő a társadalmi robbanást. Ellenlábasa, Rákosi Mátyás támogatóival továbbra sem tudott másban, mint a hatalom visszaszerzésében gondolkodni. A szovjet politika újabb változásai kedveztek is a hazai sztalinista vonalnak, melynek következtében Nagy Imrét menesztették, majd a pártból is kizárták. A szovjet szélrózsa ismételt forgolódásával, a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) XX. kongresszusának desztalinizációs, személyi kultuszt megbélyegző hruscsovi programjával 1956 februárját követően ismét erőre kapott a Rákosi-rendszert elutasító, Nagy Imrével szimpatizáló hazai belső pártellenzék hangja.

Ennek hatása alól a szovjet viszonyokhoz mindig igazodni kénytelen magyar párt- és állami vezetés sem vonhatta ki magát. Bár a Rákosi Mátyás és Gerő Ernő nevével fémjelzett keményvonalas (sztálinista) csoport igyekezett tompítani a szovjet pártkongresszus hatásait, ám az ott történtek eltitkolása nem sikerülhetett, a reform irányába ható erők megerősödtek az MDP-n belül.[2]

Mivel a Szovjetunióban a személyi kultusz elítélése együtt járt az igazságtalanul elítéltek és kivégzettek politikai és jogi rehabilitációjával, a jogtalanul bebörtönzöttek (kivégzettek) ügye idehaza is egyre gyakrabban szóba került. Rákosi már '56 márciusában beismerni kényszerült, hogy az 1949-ben letartóztatott, majd kivégzett kommunista belügyminiszter, Rajk László pere „provokáción" alapult. A helyzet végül odáig vezetett, hogy Rákosinak – a Szovjetuniót képviselő Mikojan SZKP-politikai bizottsági tag állásfoglalásának megfelelően – az MDP Központi Vezetősége 1956. július 18-i ülését követően távoznia kellett az MDP első titkári posztjáról. Ezután a Szovjetunióba repült, ahonnét többé már nem is térhetett vissza. Rákosi távozását a nemzetközi politikai, diplomáciai események alakulása is siettette.

Lengyelországban a poznani munkások elkeseredése vezettet felkeléshez, és a szovjet vezetés igyekezett elkerülni egy hasonló esetet. Ezen túl a Sztálin idején megromlott szovjetjugoszláv viszony rendezésének sem használt a Tito jugoszláv pártvezető ellen – Sztálin elvárásainak megfelelően – éveken át uszító Rákosi személye. Rákosi helyére ugyan bizalmasa, Gerő Ernő került, de tagja lett a pártvezetésnek a korábban mellőzött, illetve bebörtönzött Kádár János, Kállai Gyula, Marosán

2 Vö. Romsics 335–382. és Litván 9–15.

György és Mező Imre is. Az ország 1956. nyári változásokat követő őszi hangulatát jól mutatja, hogy Rajk László október 6-i újratemetésén százezres tömeg vett részt. A többség nem a párt mártírját gyászolta, hanem a rendszer ellen tüntetett. A társadalom figyelme és rokonszenve egyre nyíltabban a temetésen részt vevő, a Rákosiék által az MDP-ből korábban kizárt volt reformer miniszterelnök, Nagy Imre felé fordult.[3]

Az oldódó légkör nyilvánvalóan hatást gyakorolt az egyetemi-főiskolai hallgatóság hangulatára. A felsőoktatásban tanuló diákság a megelőző években a fiatalokra jellemző természetes igazságérzet és bátorság ellenére sem tudott hangot adni a kommunista propaganda és a valóság között feszülő, ordító ellentétek miatti averziójának. Ráadásul a változások hatására nyáron, szüleik lakóhelyén olyan impulzusokat kaphattak, a korábbiaktól eltérően olyan, egyre nyíltabban hangoztatott véleményeket ismerhettek meg, melyek többségüket megerősítette a rendszer működésével szemben kialakult személyes tapasztalatukban, meggyőződésükben.

3 Szerencsés 98–103.

IFJÚSÁGI MOZGALOM AZ ÖTVENES ÉVEKBEN

A fiatalok világnézeti és politikai nevelésére a Rákosi-diktatúra komoly figyelmet fordított. Ennek érdekében – szovjet mintára – két szervezetet hoztak létre: a tizennégy év alattiakat tömörítő úttörőmozgalmat és az ennél idősebb fiatalokat befogadó Dolgozó Ifjúság Szövetségét (DISZ).

Ezeken túl más ifjúsági szervezet nem működhetett. A DISZ 1950 júniusában jött létre a különböző ifjúsági tagszervezeteket tömörítő Magyar Ifjúsági Népi Szövetségből. A DISZ célja a korosztály egységes, kommunista erkölcsi-politikai nevelése a marxista-leninista ideológia alapján. Ahogyan az úttörők számára a szovjet pionírmozgalom, úgy a DISZ-nek az ugyancsak szovjet Komszomol szolgált mintaképül.

A kommunista ifjúsági szervezet legnagyobb szervezettségre az egyetemeken és főiskolákon, másodsorban az üzemekben tett szert, legkevésbé pedig a hagyományokat leginkább ápoló, a politikai erőközpontokból relatíve leginkább elszigetelt falusi, tanyai parasztfiatalság körében tudott gyökeret ereszteni. A DISZ központi lapja a *Szabad Ifjúság* című napilap volt.[4]

A szervezetről még a kommunista meggyőződésű – és 1956-ban épp a DISZ Szeged városi szervezőtitkáraként tevékenykedő – Sipos Géza is a következőket írja 1967-ben megjelent tanulmányában: „a DISZ-ben nemcsak a központi vezetésben meglévő hibák, hanem a helyi politikai torzulások is jelentkeztek, s az általánosan meghonosodott módszerek színtelenné, öregessé, agyonpolitizálttá tették a szervezetet, ami végső fokon az ifjúság kiábrándulásához vezetett."[5]

Sipos álláspontjával természetesen egybevág a KISZ és a párt 1956-ot követő állásfoglalása is. Így például már 1957 májusában a következőképp fogalmaz a KISZ szegedi városi bizottsága: a „Dolgozó Ifjúsági Szövetségének (sic!) munkájában szervezeti, de tömegmozgalmi (kultúr, sport, stb.) területen is lényeges hibák, hiányosságok jelentkeztek. Éreztette hatását az alapszervezetek öntevékenységének hiányában, a taggyűlések, politikai foglalkozások csökkenő aktivitásában s a vezetők jó részének bizonyos fajta fásult közönyében is. Oka főként az ifjúsági mozgalom elszínteleneDése, elöregedése, a nem megfelelő (anyagilag sem, de különösen formáiban nem megfelelő) állami és párttámogatás, s jelentős mértékben az ifjúság társadalmi és tömegszervezetekben való szétosztódása is (Szakszervezet, MÖHOSZ[6], a különböző sportklubok és körök, kultúrotthonok stb.).

4 Romsics 363–364.
5 Sipos 287.
6 Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség.

Ez utóbbi azért volt főleg lényeges oka, mert az ezekben a szervezetekben meglévő anyagi lehetőségekkel szemben (kultúr- sporteszközök, kedvezmények, jutányos szolgáltatások, juttatások stb.) a DISZ-ben majdnem kizárólag csak a politikai nevelés s az ezzel kapcsolatos állandó követelményt támasztás várt az ifjúság tömegeire. [...] A központi vezetés a főfeladatot még ekkor is inkább a taglétszám állandó emelésében, a sajtóelőfizetők és szemináriumi hallgatók számának növelésében határozta meg a szervezeti élet belső, tartalmi munkájának gyökeres megjavítása helyett. Ez hiba volt! [...] 1955-1956. évben a DISZ tagságának jelentős része, különösen az egyetemi diákifjúság nem érezte magáénak ezt a szervezetet, nem fűzte hozzá megfelelő emlék, fiatalos büszkeség, igazi eltéphetetlen kapcsolat. Az egyetemi és középiskolai DISZ-szervezeteknél ugyanis valóban érezhető volt a fiatalok problémáitól, érdekeitől való elszakadás, szervezeti és nevelőmunka ezeken a helyeken éppen a rétegifjúság sajátosságainak figyelmen kívül hagyása miatt meglehetősen formális volt."[7] Ha ezek a megállapítások több szempontból vitathatóak is, jól példázzák: a kommunista mozgalomnak – ötvenhat tanulságait figyelembe véve – nem volt szüksége túl sok időre ahhoz, hogy felismerje: az ifjúság megszólításában és megszervezésében nem a DISZ gyakorlatát kell követnie, még ha a KISZ fel is vállalta a DISZ „haladó hagyományait".

De '56-ban már magában a DISZ-ben – akárcsak a párt vezetésében – is megjelentek a bíráló hangok. Olyannyira, hogy a reformer gondolkodású fiatal értelmiségiek ez év márciusában Budapesten létrehozták a DISZ Petőfi Körét, amely vitaesteket szervezett. A Petőfi Kör vitái hatalmas tömegeket vonzottak. Ezeken vetették föl először nyilvánosan a Rajkkal történt igazságtalanság kérdését, s ugyancsak a kör rendezvényein hangzottak el Déry Tibor író váteszinek bizonyult szavai is: „Arra kérem a magyar fiatalokat, ne feledkezzenek meg elődjükről, a márciusi ifjúságról. 48-as ifjúságnak szoktuk nevezni, azt szeretném, ha volna egy 56-os ifjúságunk is, amely a nemzetnek segítségére lenne a jövő meghódításában."[8]

Többen úgy vélik, hogy az egyetemi hallgatók '56 őszi mozgalma részben az értelmiségi pártellenzék, közvetve az '56 nyarán egy időre még Rákosi által betiltott Petőfi Kör tevékenységéből nőtte ki magát. Ha ez egyértelműen túlzás is, minden bizonnyal hozzájárult a politikai légkör megváltozásához, oldásához. '56 őszén azután fővárosi mintára szinte minden egyetemi város létrehozta a Petőfi Körhöz hasonló saját kezdeményezését.[9]

7 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről. 1.
8 Szerencsés 100.
9 Litván 35.

A MEFESZ MEGALAKÍTÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI SZEGEDEN

A szegedi egyetemen a szervezők úgy döntöttek, hogy „saját Petőfi Körüket" az egyetem egykori hallgatójáról József Attila Körnek (JAK) nevezik el.[10] A JAK létrehozásáról a pártbizottság a DISZ-szel közösen hozott határozatot. 1956. szeptember 29-én a JAK vezetősége – valamennyien az MDP tagjai voltak – október 19-re tűzte ki a vita első időpontját. Ekkor már Szegeden tartózkodott a városban tanuló mintegy kétezer egyetemi és főiskolai hallgató, hiszen '56. szeptember közepén kezdetét vette az új tanév.[11]

Szegeden ekkoriban – szovjet mintára szétválasztva – működtek a felsőoktatási intézmények: a Szegedi Tudományegyetem (három fakultással), a Szegedi Orvostudományi Egyetem (amelyen belül csak 1957-ben jön létre az önálló Gyógyszerésztudományi Kar)[12] és a Szegedi Pedagógiai Főiskola. Létezett továbbá egy Zenetanárképző,[13] és – 1957 őszéig az Orvostudományi Egyetem keretein belül, azt követően attól szervezetileg is függetlenül – egy Védőnőképző[14] is.

A hallgatók, akik az ország különböző részeiből – például a fővárosból – tértek vissza Szegedre, odahaza is megtapasztalhatták a politikai légkör enyhülését, ami nyilvánvalóan hatással volt szegedi tevékenységükre. Sor került a hallgatók között az otthonról magukkal hozott politikai vonatkozású hírek, nézetek kicserélésére is, ami a korábbi években kevésbé volt elképzelhető – s ha akadt ilyen, azzal szemben kíméletlenül lépett fel a kommunista hatalmi gépezet.[15]

Azért így is volt olyan szerveződés, amely, ha csírájában is „működve", de titokban tudott maradni: létezett egy marginális, radikális jobboldali hallgatói csoportosulás, az 1955 januárja és decembere között működő, Soós László szegedi joghallgató vezette Turul Gárda. A csoport tagja volt Tóth Adorján, Tóth Barnabás, Sánta Péter, Tóth Imre, Mihályfi Lajos egyetemi hallgatók, valamint Tompa Ferenc és Rechnitzer Hubert jogászok.

10 Székely Sándor.

11 Kiss Tamás I. 14–15.

12 Az önálló gyógyszerészeti fakultás létrehozásának igénye az orvosegyetemi MEFESZ gyógyszerészhallgatók által megfogalmazott követelései között is szerepelt.

13 Vagy: Zenei Szakiskola; az intézmény főiskolai jellegének elismerését, a hallgatói számára a „rendes" egyetemistákat megillető jogokat a MEFESZ október 20-án elfogadott követelései között találjuk.

14 A MEFESZ 1956. október 20-i 20 pontjából a 10. egyértelműen fogalmazza meg az intézmény tanulóinak igényét: „A védőnőképzőt emeljék főiskolai rangra".

15 Kiss Tamás II. és Szrenka 13–18.

A Turul Gárda legfontosabb céljai között a kor viszonyait és saját lehetőségeiket tekintve nem kis naivitással Nagy-Magyarország helyreállítása is szerepelt. Gazdasági elképzeléseik sokkal reálisabbak voltak: dán mintára mezőgazdasági nagyhatalommá tették volna hazánkat (a Németh László-i Kert-Magyarország gondolata megvalósításával), a nehézipar fejlesztését visszafogták volna és szélesíteni kívánták a kereskedelmi kapcsolatokat a nyugati országokkal.

A társaság egyikük lakásában gyűlésezett, vitázott. Mihályfi Lajos címert is tervezett számukra. Terveik között szerepelt, hogy alkalmas időben más településen is szervező munkát folytassanak. '55. decemberi önkéntes feloszlásukat követően az '56. októberi pezsgés során felmerül az újraalakulás lehetősége, de a MEFESZ október 16-i létrejöttével és sikerével, majd a forradalom kitörésével ez végül okafogyottá válik, s nem realizálódik. Tagjaik közül Tóth Imre és Soós László jelentős szerepet játszik majd a MEFESZ szervezésében.[16]

Tóth Imre visszaemlékezésében egy másik „titkos társaságot" is felidéz, melynek tagja volt: ez volt az SPP. „Ennek az eredeti neve Societas Philosophiae Perennis[17] volt, a Vető nevezte el Societas Paralysis Progressivae[18]-nek. Egy feltétel volt, az lehetett ennek a tagja, aki vallásos. Én akkoriban még nagyon vallásos voltam. Ennek a társaságnak két fő foglalkozása volt, az egyik zenehallgatás főleg klasszikusokat, egyházi zenét, a másik a filozófia. [...] Elsősorban filozófusokkal foglalkoztunk, akikkel az egyetemeken nem lehetett" – emlékezett Tóth Imre.[19]

A politikai légkör '56 őszén bekövetkező változása, amint arra korábban már utaltam, a DISZ-t sem hagyta érintetlenül. A már említett Sipos Géza a DISZ helyzetének megrendülését részint az ekkor még csak szervezés alatt álló, autonóm diákszervezet (a MEFESZ) szervezői „aknamunkájának" tulajdonítja. „Szegeden a DISZ elleni nyílt fellépést, szervezett támadást először a tudományegyetemen figyelhetjük meg. A tudományegyetem jogi karán kialakult egy csoport – melyet Budapestről irányítottak –, maga köré gyűjtötte az elégedetlen és az egyetemen meghúzódó deklasszált, népi demokratikus rendszerünkkel szemben álló személyeket, a szervezkedés október első napjaiban Budapestről érkezett levelek nyomán indult el" – írja a valós tényekhez csak laza szállal kapcsolódó utólagos értékelésében Sipos.[20]

Kiss Tamás, az események résztvevője erre úgy emlékezik: Alaksza Helmut[21] másodéves joghallgató kapott egy levelet a pesti egyetem bölcsészkarán tanuló egyik barátjától, mely levél egy felhívást is tartalmaz. Ebben a következőket olvashatjuk: „Magyar Diákok! [...] A mostani egyetemi oktatási rendszer szellemi nyomorékokat nevel, nem tudós szakembereket. Annak ellenére, hogy az

16 Szrenka 88–89. és Tóth Imre önéletrajza
(http://www.mefesz.hu/downloads/T%C3%B3th%20Imre%20in%20%C3%89let%C3%BAtinterj%C3%BAk.pdf)

17 „Örök Filozófia Társasága".

18 Szóvicc, amely ebben a formában az agyvelő krónikus gyulladására utal.

19 Tóth Imre önéletrajza.
(http://www.mefesz.hu/downloads/T%C3%B3th%20Imre%20in%20%C3%89let%C3%BAtinterj%C3%BAk.pdf)

20 Sipos 287–288.

21 A különböző történeti, illetve ismeretterjesztő munkákban olvashatjuk Alexa vagy Alaxa alakban is, ám az Alaksza írásmód a helyes, ebben a formában találjuk például az SZTE 2009-es évkönyvében, a 195. oldalon, a jogi kar aranydiplomásai között.
(https://issuu.com/sztealmamater/docs/evkonyv_2009_10/195)

állami vezetés ezt éppen olyan jól tudja, mint mi, eddig semmilyen intézkedés nem történt a helyzet megjavítására. Tenni kényszerülünk! Első lépésünket az orosz nyelv fakultatívvá tételéért kell tennünk! [...] Vegyétek figyelembe, hogy az orosz nyelv ilyetén való oktatása az orosz sovinizmus következménye, amely a sztálinizmusból táplálkozott. Felhívunk ezért benneteket, hogy 1956. október 22-én lépjetek velünk egységesen sztrájkba az orosz nyelv fakultatívvá tételéért. Október 22-től ne vegyetek részt orosz nyelvi oktatásokon!" A felhívást október 10-én Budapesten keltezték, s „A budapesti bölcsészhallgatók" aláírást viseli.[22]

Alaksza október 13-án (szombaton) megmutatta a levelet az évfolyam DISZ-titkárának, aki a benne foglaltakat elutasította. Nem így Lejtényi András és Kiss Tamás joghallgatók, akik három–négy példányban legépelték a szöveget, hogy annak tartalmát megismertethessék hallgatótársaikkal. A felhívást kiegészítették „A szegedi joghallgatók" aláírással. Mivel Lejtényi és Kiss úgy vélte, hogy szükség lenne egy új, egyetemi hallgatói érdekvédelmi szervezetre, ennek szervezését is megkezdték újabb követelések (szociális intézkedések, oktatási reform) megfogalmazásával. A szervezésbe aktívan bekapcsolódott Tóth Imre joghallgató is.

A szervezők járták az egyetemi kollégiumokat és a Dugonics téri Diákklubot (ma: Katolikus Ház), így a szervezkedés híre hamar elterjedt a hallgatóság körében. Az új ifjúsági szervezet tervezett létrehozásáról tájékoztatták Perbíró Józsefet, a jogi kar dékánját távollétében helyettesítő dékánhelyettest és Baróti Dezsőt, a Szegedi Tudományegyetem rektorát. Csakhamar minden kar hallgatói bekapcsolódtak az új ifjúsági egyesület szervezésébe. Egyes röplapokon már az új, DISZ-től független ifjúsági szervezet lehetséges neve („József Attila Szövetség") is szerepel. A szervezésbe a jogi karról Abrudbányai Iván, a bölcsészkarról Vezényi Pál, a természettudományi karról Székely László, az orvosegyetemről Sersli István és Hegyi Róbert is bekapcsolódott.

Megállapodtak a szervezők abban, hogy a következő napokban az egyetemi karokról, illetve a főiskoláról három-három személyt választanak az ekkor ideiglenesen „Diákszövetségnek" nevezett szervezetet vezető 18-as bizottságba, amelynek feladata a működési szabályzat és a program megalkotása volt.

A párt és a DISZ, nehogy kicsússzon a kezükből az irányítás, október 16-án este hét órára maguk hirdettek gyűlést a bölcsészkar Auditórium Maximumába. Kiss Tamásék az utolsó pillanatig próbáltak egyeztetni a DISZ-vezetőkkel a Dugonics téri Diákklubban, ám azok – köztük Ábrahám Dezső orvosegyetemi DISZ-titkár és Sipos Géza, a DISZ városi bizottságának szervezőtitkára – határozottan elutasították a kommunista szervezettől független ifjúsági szövetség megalakításának gondolatát. Ilyen helyzetben került sor tehát az október 16-i nagygyűlésre, amely előtt az új szervezet megalakításának kezdeményezői megállapodtak: a korábban felmerült lehetséges nevek helyett szervezetük a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége nevet fogja viselni.[23]

22 Kiss Tamás I. 176.
23 Kiss Tamás I. 159–179.

A MEFESZ MEGALAKÍTÁSA ÉS PROGRAMJA

Az érdeklődést mutatja, hogy 1956. október 16-án este az Auditórium Maximumban ezerfős tömeg zsúfolódott össze. A levezető elnök az előzetesen megbeszéltek szerint Kiss Tamás lett, s az este folyamán – tapasztalva a hallgatóság hangulatát – a jelenlévő, DISZ-hez hű fiatalok nem tudták az eseményeket a DISZ és a párt érdekeinek megfelelően befolyásolni.[24]

A levezető elnök és társai ismertették a MEFESZ szervezeti szabályzatának tervezetét, amelyet a résztvevők elfogadtak. Ugyancsak elfogadták, hogy a megválasztandó 18-as intézőbizottság végleges formába önti a szervezeti szabályzatot és a MEFESZ programját, melyet egy újabb diákgyűlésen vitatnak meg és fogadnak el október 20-án. A szavazást követően a szervezők – hallva a gyűlésen résztvevők radikális követeléseit – taktikai megfontolásból, hogy e követeléseket ne közvetlenül az új szervezethez kössék, a szervezetalakító gyűlést berekesztették, majd a rendezvényt tömeggyűléssé nyilvánították. Ezen olyan radikális követelések is megfogalmazódtak – egy héttel a forradalom kitörése előtt –, mint a szovjet csapatok kivonása[25], Rákosiék nyilvános tárgyaláson történő felelősségre vonása, Nagy Imrének a vezetésbe emelése, a Varsói Szerződés elbontása és az ország semlegességének deklarálása, a Kossuth-címer visszaállítása a szovjet mintára megalkotott „Rákosi-címer" helyett, sőt valaki még Trianon igazságtalanságát és a határrevízió szükségességét is fölvetette.[26]

Másnap a szervezők felhívást indítottak útnak más városok egyetemein, főiskoláin tanuló ismerőseiknek. Ebben a következő olvasható: „Diáktestvéreink! Mi, a Szegedi Tudományegyetem, a Szegedi Orvostudományegyetem, a Szegedi Pedagógiai Főiskola, a Szegedi Zenetanárképző hallgatói 1956. október 16-án létrehoztuk saját ifjúsági szervezetünket, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét. Célunk a gondolat szabadsága. Sztálin és Rákosi által ránk kényszerített szellemi iga lerázása. [...] A DISZ – tapasztalatunk szerint, melyet maga a DISZ Központi Vezetősége is beismer – elvesztette az ifjúság bizalmát. [...] Mi, szegediek megtettük az első lépést, felhívunk benneteket, csatlakozzatok!!! Terjesszük ki országos méretűvé a MEFSZ-t."

24 Lásd bővebben: Jancsák: Az 1956-os forradalom.

25 Az újszentiváni születési, szerb származású és a tiszaszentimrei internálótábort megjárt magyar-orosz szakos hallgató, Putnik Tivadar (aki aztán a megtorlások elől kénytelen volt külföldre menekülni) vetette föl először követelésként a szovjet csapatok távozását. Vö. Miklós: Putnik.

26 Kiss Tamás I. 25–29.

Másnap minden szegedi egyetemi karon és a pedagógiai főiskolán is megtartották a MEFESZ -gyűléseket, megválasztották az intézőbizottságok három–három tagját[27]. A jogi kari gyűlésen a szegedi egyetem öregdiákja, Kónya Albert oktatási miniszter is részt vett, aki a szegedi események pontosabb megismerése céljából utazott ide a fővárosból. Ezzel egyidejűleg a tűzparancs kiadásának lehetősége is fölmerült a Magyar Dolgozók Pártja itthon tartózkodó másodvonalbeli vezetőiben, mindenekelőtt Marosán Györgyben (Gerő Ernő és más pártvezetők ekkor Jugoszláviában tárgyaltak). Marosán rendteremtési javaslatát azonban Ács Lajos, az MDP Központi Vezetőségének titkára nem fogadta el.[28]

Sipos Géza tanulmányából kiderül, hogy ezekben a napokban (október 18-án) végre sor került a József Attila Kör első – és egyetlen – rendezvényére is Szegeden, amely a gyűlésen részt vevő kommunista Sipos szerint „nyílt ellenforradalmi fellépés fórumává vált, és ezen a fórumon már csak a rendszer ellenségeit hallgatták meg, a párt álláspontjának kifejtésére nem adtak lehetőséget. Itt lépett fel először Kovács *(helyesen: Kováts – H. Z. I.)* József, a később ellenforradalmi tevékenységéért kivégzett vezérszónok és sokan mások, akik később a szegedi ellenforradalmi tanács tagjaiként tevékenykedtek."[29]

A MEFESZ[30] szervezőiben fölmerült, hogy az október 20-i gyűlésükre Nagy Imrét is meghívják, ennek érdekében küldöttség is utazott Budapestre. A volt miniszterelnökkel végül nem sikerült beszélniük, de a sajtó képviselőivel találkoztak. Ennek eredményeként a gyűlésen a *Hétfői Hírlap*, a *Szabadság*, a Magyar Rádió, sőt a DISZ központi lapja, a *Szabad Ifjúság* újságírói is részt vettek. Ennek jelentőségét az adja, hogy országszerte több helyütt a sajtó tudósításai nyomán indult meg a MEFESZ szervezése.[31]

Az október 20-i gyűlés sikeréhez az egyetemen folyó szervezkedés mellett hozzájárult a *Délmagyarország* napilap október 19-i cikke is, amely az első híradás volt a MEFESZ-szel kapcsolatban. Apor József *Az egyetemi ifjúság problémái* címmel közölt beszámolója pozitív hangnemben írt az új szervezetről.[32] A DISZ-szel folyó egyeztetés továbbra sem járt sikerrel, sőt a DISZ vezetői még mindig nem mondtak le arról, hogy kezükbe vegyék az irányítást. Ezért – hogy kifogják a szelet a MEFESZ vitorláiból – diákparlament szervezésébe kezdenek. Ezt az október 22-i DISZ-értekezleten kívánták megvitatni, s erre a MEFESZ képviselőit is meghívták.[33]

27 A MEFESZ ún. 18-as bizottságának tagja lett a Bölcsészkarról Vezényi Pál, Putnik Tivadar és Juhász Antal; a jogi karról Kiss Tamás, Tóth Imre és Fedor Attila; a TTK-ról Deák Tibor, Szabó Pál és Székely László; az orvostanhallgatók közül Grynaeus Tamás, Kádár Attila, Resli Pál; a gyógyszerészhallgatók közül Ambrus János, Hámori Károly, Csete János; a Pedagógiai Főiskoláról Gönczöl Dezső, Ács Vilmos és Jancsó Gábor.

28 Kiss Tamás I. 30–33.

29 Sipos 290.

30 A szervezetet kezdetben MEFSZ-ként rövidítették, majd MEFESZ néven emlegették, de a második „e" hangzó csak ejtéskönnyítésként került a rövidítésbe. A MEFESZ forma említésével írásban első alkalommal október 19-én a Délmagyarország napilap tudósításában találkozhatunk, ám a szerző – mint ahogyan később is szinte mindenki – hibásan oldja fel a rövidítést, melyről a későbbiekben még szó lesz.

31 Kiss Tamás I. 7., 33–36 és 41.

32 Kiss Tamás I. 180.

33 Kiss Tamás I. 40.

Az október 20-i MEFESZ-gyűlés sikere a szervezők várakozását is messze fölülmúlta. A délután négy órakor kezdődő gyűlésre nemcsak a bölcsészkar nagyelőadója, de az épület folyosói, lépcsőháza is zsúfolásig megtelt egyetemi és főiskolai hallgatókkal, középiskolásokkal és városi érdeklődőkkel, így ott is ki kellett azt hangosítani. A gyűlésen Baróti Dezső rektor is részt vett, a levezető elnök szerepét pedig Perbíró József, a jogi kar dékánhelyettese vállalta el. Ismertették a szervezeti és működési szabályzatot, amely világossá tette, hogy az új szervezet igényt formál valamennyi egyetemi és főiskolai hallgató (érdek)képviseletére, hiszen kimondta: „... a MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók széles tömegeinek szervezete, mely magában foglalja a felsőoktatásban részesülő fiatalok összességét."

Sőt, a történelmi pillanat kivételességét mutatja, hogy a jelenlévők még ennél is tovább mentek: a helyszínen megfogalmazott javaslatnak megfelelően az idézett „küldetés" kiegészült a következővel: „Minden esetben képviselje a MEFESZ a munkás- és parasztifjúság érdekeit is." A gyűlésen tanulmányi és az egyetemi hallgatókat érintő szociális követelések mellett a következő politikai követeléseket is megfogalmazták:

„Követeljük, hogy állítsák bíróság elé azokat, akik felelősek az elmúlt időszak bűneiért és e tárgyalásoknak a legnagyobb nyilvánosság előtt kell lefolyniuk.

Követeljük a tájékoztatás szabadságát, a sajtó mindenben hozzon részletes beszámolót és fűzzön hozzá kommentárt.

Követeljük, hogy Nagy Imrét és Lukács Györgyöt válasszák be a központi vezetőségbe. Bérügyi reformot követelünk. Állapítsák meg az államtól származó összjövedelem felső határát és gyorsítsák meg az alacsony bérek felemelésének ütemét.

Követeljük a halálbüntetés eltörlését politikai bűncselekményekben.

Új alapokra fektetett, szabad, demokratikus választási rendszert követelünk.

Követeljük, hogy az egyetemi ifjúság nagyobb részt kapjon az ország politikai és egyéb ügyeinek intézésében.

Március 15-e legyen nemzeti ünnep, állítsák vissza az 1848-as Kossuth-címert.

Az orosz csapatokat az országból távolítsák el.

Töröljék el a parasztság kötelező beszolgáltatását.

Legyen egyetemi autonómia."[34]

A szegedi események híre hamarosan túljutott nemcsak a város, de az ország határain is. A müncheni Szabad Európa Rádió (SZER) részletes tájékoztatást adott az eseményekről, szinte megelőlegezve a majdani forradalmat.[35] A műsor a *Szabad Ifjúság*ra hivatkozva azt jelentette, hogy háromezren „váltak ki" a DISZ-ből, és „új, autonóm ifjúsági szervezetet" alakítottak. Ennek nevét – tévesen – „MEFHOSZ-ként" említették. „... szakadás állott be a DISZ-ben. A Szabad Ifjúság jelentése szerint 3000 egyetemista kivált a szervezetből és MEFHOSZ (sic!) néven új, autonóm ifjúsági szervezetet alapított. Az egyetemisták a szegedi bölcsészkaron napok óta gyűléseket tartanak, melyen követelték az autonóm ifjúsági szervezet létrehozását, az egyetemi reformok és határozatok megvaló-

34 Kiss Tamás I. 40–45.

35 „Vihar van Szegeden, tisztító vihar..." – kezdte tudósítását a SZER. (Idézi: Kiss Tamás I. 44.)

sítását, a szocialista demokrácia tettekre váltását. Ezeken a gyűléseken határozták el a MEFHOSZ megalakítását. [...] Gallicus[36] rovatát, a Reflektort közvetítjük. A szegedi ifjak forradalmáról szól mai reflektorunk. Vihar van Szegeden, pusztító vihar, hallottuk az imént a hivatalos Budapest szócsövében. Valóban vihar van Szegeden, ámbár nem a természet erőinek, hanem az ifjú lelkek lázadásának elemi vihara. De ugyan miért nevezik ezt a vihart pusztítónak? Lehet, sőt valószínű is, hogy a rendszer számára pusztító, de éppen úgy lehet, sőt bizonyos, hogy a nemzet számára tisztító és építő. Vihar dúl tehát Szegeden, szinte forradalmi vihar. Nem csak szavakkal és nem csak ideálokkal, hanem tettekkel is. Hiszen azok az ifjak, akik a Tisza-parti metropolisban kivonultak a szellemi barikádokra, egyben kivonultak a DISZ-ből is, és menten létrehívták a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesült Szövetségét. Gondoljuk csak el, mit jelent ez a fordulat. Hiszen a DISZ volt az a karám, amibe a rendszer semmi áldozatot nem sajnálva, semmi terrortól vissza nem rettenve, be akarta kényszeríteni, jobbadán be is kényszerítette az ifjúságot. A jövő a miénk, hirdették. Ez a jövő tört ki Szegeden és tört ki másutt is a hámból, ez a jövő hagyta megvetőleg maga mögött a vörös karámot és lobogtatja ugyanazokat a zászlókat, ugyanazokkal a jelszavakkal, amelyeket lobogtattak a 48-as ifjak is. Egy csatát elvesztettünk, a háborút nem, mondotta De Gaulle tábornok, Franciaország eltiprásának tragikus percében. A szellemi barikádok ifjú katonái mondják el ennek az ellenkezőjét: egy csatát már megnyertek, de a háborút még nem." Az események híre a nemzetközi (nyugati) sajtóba is eljutott.[37]

A MEFESZ megalakítása és a diákok követelései városszerte komoly visszhangra találtak. A JAK és a MEFESZ gyűléseinek hatására október 19. és 23. között több szegedi üzemben tartottak vitafórumokat és „ifjúsági parlamenteket". Sipos Géza tanulmánya szerint a gyűléseken a MEFESZ küldöttei is megjelentek, s – mint írja – „zavart keltettek és segítették az üzemekben levő ellenséges elemek zavarkeltését is". Ezeken a gyűléseken hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a gyári munkásság sincs más véleményen, mint az egyetemi ifjúság. A *Délmagyarország* tudósítása szerint például október 23-án – még a pesti forradalom kitörése előtt, az egyetemi gyűléseken elhangzottakkal egybecsengő módon – a szegedi kendergyári gyűlésen „Rákosi felelősségre vonását és Nagy Imre visszatérését" követelték.[38]

A szegedi események hatására országszerte sorra alakultak a MEFESZ-szervezetek, részben a szegedi küldöttek részvételével: a MEFESZ szegedi szervezői közül ugyanis sokan időközben az ország számos pontjára eljutottak, hogy a többi felsőoktatási intézményben is elősegítsék a változást, s a MEFESZ-hez való csatlakozásra biztassák hallgatótársaikat.

A sajtóbeszámolókkal egy időben, sőt akár azokat megelőzve az ország minden szegletében értesült az egyetemi és főiskolai ifjúság a szegedi történésekről, megismerte a szegedi követeléseket (például Kiss Tamás és Lejtényi András révén Gödöllőn és Budapesten, Jancsó Gábor és Ambrus János által Debrecenben, a „mérsékelt", óvatos hangot megütő Abdrudbányai Iván és a tőle függetlenül

36 Győri (Mikes) Imre (1900–1990), a Szabad Európa Rádió magyar adásának politikai kommentátora (1951–1976). Volt némi szegedi helyismerete is, hiszen középiskolai tanulmányait részben itt végezte.

37 Kiss Tamás I. 48–50. és Kiss Tamás: Magyar egyetemek – 1956 – Szeged. (mefesz.hu)

38 Sipos 290.

érkező, „radikális" Ács Vilmos felszólalásával Pécsett, Kádár Attila által Veszprémben, Szőke Sándor részvételével Egerben).[39]

A legnevezetesebb gyűlésre október 22-én Budapesten került sor az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen (ÉKME). A négy-ötezer fő részvételével megtartott rendezvényen az ÉKME, a Műegyetem és a Kertészeti Főiskola hallgatóinak csatlakozásával – a „szegedi küldött" Kiss Tamás felszólalásának hatására közfelkiáltással – mondták ki az új MEFESZ-szervezet megalakulását. A követelések között – a szegedi pontokkal egybecsengő módon – a szovjet csapatok kivonását, a Kossuth-címer visszaállítását, többpárti, titkos választásokat követeltek. Zászlajukra tűzték továbbá, hogy Nagy Imre vezetésével alakuljon új kormány, s a sajtószabadság szellemében „külön napilapot" is kívántak indítani „az új MEFESZszervezeteknek". Itt és a fővárosi bölcsészkaron is fölmerült a lengyelországi változásokkal való, másnapi szolidaritási tüntetés gondolata és kezdeményezése.[40]

1956. október 23-án azután békés tüntetés indult Budapesten, amely hatalmas, kétszázezres, forradalmi demonstrációvá duzzadt, majd fegyveres felkelésbe csapott át. A késő esti órákban szabadságharc kezdődött.[41]

39 Szrenka 79–87.
40 Litván 34–37. és Vida 8–16.
41 Romsics 599.

FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC

A forradalom és szabadságharc eseményei közismertek. Érdemes ugyanakkor rávilágítani arra, hogy – a néptömegek nyomására és a fegyveres harcok árán – napról napra valósultak meg a szegedi egyetemisták által október 16-án és 20-án megfogalmazott politikai követelések: a pártállam elnöki tanácsa a „reformkommunista" Nagy Imrét nevezte ki miniszterelnökké, a kormány bejelentette, hogy március 15. újra nemzeti ünnep lesz és visszaállítják a szovjet típusú Rákosi-címer helyett a Kossuth-címert. A miniszterelnök bér- és normarendszert hirdetett, és ígéretet tett az erőszakos kolhozosítás megszüntetésére és a magángazdaságok támogatására.

1956. október 30-án kimondták a többpártrendszer létrejöttét, Nagy Imre koalíciós kormányt hozott létre, s természetesen „ellenzéki" pártok is létrejöttek, szabad lett a sajtó; október 30. után kiszabadultak a még börtönben lévő politikai foglyok. November 1-jén – érzékelve a szovjet csapatmozgásokat, amelyek a katonai agresszió lehetőségét vetítették előre – Nagy Imre bejelentette Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből, ami okafogyottá tette a szovjet csapatok magyarországi tartózkodását, és deklarálta hazánk semlegességét. Tehát alig két hét elteltével szinte hihetetlen módon valósággá vált mindaz, amit a szegedi bölcsészkar nagyelőadójában bátor fiatalok követelésként megfogalmaztak.[42]

A szegedi események hatására, jórészt szegedi egyetemista küldöttek jelenlétével, sőt aktív részvételével az október 23. előtt különböző felsőoktatási intézményekben országszerte létrejött MEFESZ-szervezetek, illetve helyi MEFESZ-vezetők több vidéki városban kezdeményező, egyes esetekben vezető szerepet játszottak az október végi események alakításában. Így Sopronban a város irányítása lényegében a MEFESZ kezébe került, s a diákszervezet kezdeményezésére jött létre október 27-én a helyi forradalmi önkormányzó testület, az Ideiglenes Nemzeti Tanács. De Egerben, Veszprémben is kulcsszerep jutott a MEFESZ-nek. Ugyanakkor több más egyetemi városban is jelentékeny szerepet játszottak az egyetemisták, illetve különböző önszerveződéseik a forradalom napjaiban.[43]

A szovjet erők november 4-én indult támadásával a szabadságharc, így a szabadság és függetlenség sorsa is eldőlt, még ha ezt ekkor még hazafiak százezrei nem is voltak hajlandóak elfogadni. A szovjet csapatokkal érkező Kádár János – aki november 1-jén még mint a Nagy Imre-kormány tagja

42 Litván 47–89 és Romsics 599–600.
43 Vida 16–28.

hagyta el a fővárost, majd a Szovjetunióba repült – november 4-én társaival, így például Münnich Ferenccel, Apró Antallal és Kossa Istvánnal hivatalosan Szolnokon megalakította a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt.

A szovjet túlerő tíz–tizenkét nap alatt elfojtotta a fegyveres ellenállást. Különösen véres és hosszantartó harc bontakozott ki Csepelen, Újpesten, s súlyos összecsapások voltak Dunapenteléért (Sztálinváros), de Dorogon, Tatabányán és Pécs környékén is, ami jól mutatja, hogy a kommunizmus „vezető osztályának" tekintett munkásság a forradalom és felkelés szilárd bázisát alkotta.

1956. október 23. és 1957 januárja között mintegy két és fél ezer személy esett el a harcokban és sortüzekben, akik 44 százalékban 25 év alattiak, és 58 százalékban fizikai dolgozók voltak a statisztikák szerint (az áldozatok háromnegyede a fővárosból került ki). Nagy Imre, az ország törvényes miniszterelnöke a szovjet bevonulók elől a jugoszláv követségre menekült, ahonnan három héttel később csellel kicsalták, majd elrabolták a szovjetek, végül koncepciós perben Budapesten halálra ítélték és 1958. június 16-án (Maléter Pál korábbi honvédelmi miniszterrel és a novemberi politikai és szellemi ellenállás vezéralakjával, Gimes Miklóssal együtt) kivégezték.[44]

44 Litván 85–95.

SZEGED A FORRADALOM NAPJAIBAN. IFJÚSÁGI SZERVEZETEK A TISZA-PARTI VÁROSBAN

Szegeden már október 20-án, a forró hangulatú MEFESZ-gyűlésen fölmerült a tüntetés gondolata, de erről – az előre nem látható esetleges negatív következményeitől tartva – a jelenlévő oktatók még le tudták beszélni a fiatalokat.

Október 23-án tehát a MEFESZ kezdeményezésére tartottak kétszázezresre duzzadó tüntetést Budapesten, ám a nap végén, a forradalom, majd szabadságharc idején a kezdeményező szerep a fővárosban már nem a MEFESZ-é, noha vezetői is részt vettek az eseményekben.[45]

A budapesti hírek hallatán Szegeden is tüntetés szervezésébe fogtak a hallgatók október 23-án a kora esti órákban a Juhász Gyula Diákotthonban. Este fél nyolc körül indult a menet a Dóm téren át a városközpont felé. A Dóm téren már kétezer fős volt a tömeg, s a városi lakosság is csatlakozott a tüntetőkhöz. A Klauzál téren a MEFESZ képviselője is szólt az egybegyűltekhez.[46] De nemcsak a MEFESZ követeléseivel szimpatizálók vettek részt a demonstráción. Székely Sándor, az egyetemi DISZ egykori társadalmi munkatársa az ezredfordulón erre úgy emlékezik: 23-án a DISZ este hét órakor összevont taggyűlést tartott az egyetemen, majd ezt követően a tagok csatlakoztak az időközben a Széchenyi térre érkezett tömeghez. Itt hallgatták meg Gerő Ernő kihangosított rádióbeszédét, melyben a pártvezető elítélte a demonstrációt és nacionalistáknak bélyegezte a tüntetőket. Az izgatott légkörben a tömeg ide-oda hömpölygött a Tisza-part és a Széchenyi tér között. De a tüntetés a budapestitől eltérően, ahol sortűz dördült, békésen zárult este tizenegy óra körül.[47]

A budapesti eseményekről a szegediek először hajnalban, a rádióból szerezhettek tudomást. Október 24-én a szegedi hídon már szovjet páncélosok haladtak a romániai körletekből a főváros irányába, de Szegeden csak átvonultak. Az újszegedi hídfőnél ugyanakkor légelhárító ágyút állított fel a hatalom.[48] Aznap Szegeden újabb tüntetésre került sor, ahol a városi lakosság nagyszámú részvétele ellenére még a MEFESZ-é a kezdeményező szerep. A karhatalom ugyanakkor erőszakkal igyekezett a

45 Miklós: Szikra, láng, hamu 9–19.
46 Kiss Tamás I. 55–57.
47 Székely Sándor. Vö. Litván 38–46.
48 Székely Sándor.

tüntetést feloszlatni.[49] Október 25-én újabb nagyarányú demonstrációt tartottak, a tüntetők a Rákosi Mátyás hídon (ma: Belvárosi híd) is átvonultak.

Október 26-án erős mozgolódást lehetett tapasztalni a városban, újabb tüntetés kezdődött, mely szervezésében az egyetemisták ekkor is nagy aktivitást mutattak. Ezen a napon dördül el a Széchenyi tér és a Takaréktár utca torkolatánál a „figyelmeztető" sortűz, amely Schvarcz Lajos tizenhét éves ifjúmunkás életét oltotta ki, s 16 ember súlyos sebesülését okozta. A tömeg a holttestet az egyetem Ady téri épületébe vitte, ahol a lépcsőfordulóban ravatalozták fel. Hetekig látszottak itt a vérnyomok. A BTK épülete mögötti sportpályán tiltakozó gyűlést is tartottak. Schvarcz temetése már a forradalom győzelmét követően, sok ezres tömeg részvételével, október 31-én rendben zajlott a Rókusi temetőben.[50]

Október 26. másik fontos eseménye – alig pár száz méterre a sortűz helyszínétől – Szeged forradalmi rádiójának, a Széchenyi Rádiónak az elindítása. A műsort a Sztálin (ma: Tisza Lajos) körúti MÁV-székházból sugározták a szovjet katonák november 6-i megjelenéséig.

Október 27-én Szegeden is győzött a forradalom, s megalakult az ideiglenes Városi Munkástanács. A városi tanács helyébe lépő új, demokratikus önkormányzó testület Ideiglenes Intéző Bizottságának vezetője Perbíró József, a jogi kar dékánhelyettese lett, de tagja lett a MEFESZ képviseletében Ács Vilmos, a pedagógiai főiskola hallgatója is. A testület október 29-től Néptanács, október 30-tól Forradalmi Nemzeti Bizottság néven működött tovább, amely tehát a város új, választott önkormányzati testületeként funkcionált. A szervezet elnökségének a MEFESZ-t képviselve ugyancsak tagja lett Ács Vilmos, aki az oktatási osztály felügyeletét kapta feladatául. Ugyancsak tagja lett az önkormányzatnak az orvosegyetemet képviselve két orvostanhallgató is.[51]

A szegedi MEFESZ működését tekintve említést érdemel az október 31-én a BTK Auditórium Maximumában megtartott gyűlés, melyen Tóth Imre és Kiss Tamás is részt vett és beszámolt budapesti tapasztalatairól. Ezen a gyűlésen kérték fel Maróti András technikumi tanárt az egyetemi nemzetőrség vezetésére. Őt e poszton másnap Lazur Barna főhadnagy, az egyetem katonai tanszékének oktatója váltotta, aki a Dózsa Laktanyából a Juhász Gyula Diákotthonba helyezte át az egyetemi nemzetőrség székhelyét. A forradalmi nevén *Szeged Népe* címmel megjelenő *Délmagyarország* november 4-én közölte a Szegedi Forradalmi Nemzeti Bizottság felhívását, melyben felszólították az egyetemi hallgatókat, csatlakozzanak az egyetemi zászlóaljhoz, mert „a nemzetőrségben való részvétel minden hallgatónak hazafias kötelessége". A Szegedi Nemzetőrség egyetemi zászlóalja november 5-éig az őrzési, rendfenntartási feladatokat – például a volt ÁVH-s öthalmi laktanya felügyeletét – látta el, tagjai sorában tudva többek között Kiss Tamást is.[52]

Az október 31-i gyűlést két nappal később újabb követte a bölcsészkar nagyelőadójában, amelyen a Budapesti Egyetemi Forradalmi Bizottság küldöttei felvették a kapcsolatot a szegedi diáksággal, és beszámoltak saját fővárosi tapasztalataikról.[53]

49 Kiss Tamás I. 57–59.
50 Székely Sándor.; Bálint: A megtorlás 266. és 274.
51 Kiss Tamás I. 61.
52 Kiss Tamás I. 61.
53 Kiss Tamás I. 63.

Az eseményekhez tartozik, hogy a szegedi egyetem felhívást intézett a világ összes egyetemé-hez, amelyben az univerzitásoktól kérik, álljanak „mellénk abban a törekvésünkben, hogy hazánk függetlensége és a béke helyreállítása [...] mielőbb biztosíttassék". A felhívást a szegedi Széchenyi Rádióban angolul, franciául és németül is beolvasták.[54]

A MEFESZ működése nem korlátozódott az egyetemekre és a főiskolára, hanem a középiskolák-ban, sőt az üzemekben is igyekeztek tagjai szervező munkát folytatni. A forradalom napjaiban mind az iskolai, mind az üzemi DISZ-szervezetek széthullottak, a DISZ Szegeden legkésőbb október 25-én beszüntette tevékenységét. A MEFESZ küldöttei már a szervezet megalakulásától kezdve jártak a kü-lönböző üzemi gyűlésekre, ahol a munkásifjúság körében is sikeres meggyőző munkát folytattak.[55]

A forradalom és szabadságharc napjaiban Szegeden a MEFESZ az egyetlen számottevő ifjúsági szervezet. Még ha történtek is kísérletek más ifjúsági szervezetek létrehozására, ezek közül csak egy olyanról tudunk, amely próbálkozás időlegesen sikerrel járt. Ez a Dosztál István volt DISZ-titkár ve-zetésével a kéziszerszámgyárban október 28-án vagy 29-én megalakult Munkás Ifjúsági Szövetség (MISZ), amelyhez a Szegedi Kender-, Jutafonó-, Textilművek és a Fémipari Vállalat fiataljai is jelez-ték csatlakozási szándékukat, ám a MISZ aktív működéséről nem maradt fenn adat, az alapító Dosztál István pedig külföldre távozott.[56]

54 Uo.

55 Az ifjúság helyzetéről *2*.

56 Vö. Sipos 291. és Az ifjúság helyzetéről 2.

MAGYARORSZÁG A SZOVJET BEVONULÁS UTÁN. AZ IFJÚSÁGI SZERVEZETEK HELYZETE, AZ MSZMP IFJÚSÁGPOLITIKÁJA (1956. NOVEMBER – 1957. OKTÓBER)

A szovjet csapatok magyarországi bevonulását (1956. november 4.) és a Kádár János vezette Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) megalakulását követően a szovjetek a fegyveres ellenállás nagy részét hamar megtörték, s bár a fővárosban egy ideig még tartották magukat a fegyveres ellenállási gócok, idővel ezeket is fölszámolták (Újpesten és Csepelen csak november 10. után). De passzívan továbbra is folyt az ellenszegülés, az általános sztrájk közepette az ellenállás élére a november 14-én Bali Sándor és Rácz Sándor vezetésével megalakult Nagy-Budapesti Központi Munkástanács állt. A Központi Munkástanács támogatta az Írószövetség, a Tudományos Akadémia, az MTI, a Rádió és más szervezetek november 12-én megjelent kiáltványát, amely kitartott a szovjet csapatok kivonulása, az ország semlegessége és a szabadságjogok mellett. Még november 1-jén a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) nevet vette föl az – akkor épp Nagy Imre miniszterelnök koalíciós kormányában résztvevő – kommunista párt. A párt új neve a szovjet bevonulás után is megmaradt. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának (IKB) 1956. december 2. és 5. közötti ülésén – tíz nappal a szovjet megszállás miatt a jugoszláv követségre menekült Nagy Imre és társai tőrbe csalása után – egyértelműen ellenforradalomnak minősítette az '56 október–novemberi eseményeket. Ezzel mindenki számára világossá válhatott, hogy a forradalom sorsa végérvényesen eldőlt.

Az MSZMP IKB határozatának megfelelően az FMPK december 5-én föloszlatta a forradalmi bizottságokat, december 9-én pedig szovjet csapatok segítségével rajtaütöttek a Központi Munkástanács székhelyén, kétszáz embert letartóztattak, s törvényen kívül helyezték az országos, budapesti, kerületi, megyei és városi munkástanácsokat (az üzemi munkástanácsok hivatalos megszüntetésére 1957. november 17-én került sor). December közepétől a szovjet csapatok „rendfenntartó" szerepét átvették a karhatalmisták („pufajkások", 1957 februárjától: Munkásőrség). A drasztikus akciók mellett a lakosság megnyerésére szociális intézkedések is történtek (fizetésemelés, beszolgáltatási kötelezettségek eltörlése stb.).

1956 decemberében vezették be a rögtönítélő bíráskodást, amelynek keretében 1956. december 20. és 1961. december 13. között mintegy kétszázharminc embert ítéltek halálra, s elítéltek további

tizenhatezer embert és sokakat internáltak. Ezzel párhuzamosan december elejétől számos helyen sortűz dördült, csak a karhatalom decemberi sortüzei következtében több mint 80 ember vesztette életét. A Kádár-féle vezetés politikája tehát nyilvánvalóvá tette, hogy mi várhat a lakosságra a következő években. A megtorlások, illetve a szabadság és a jobb élet reményében mintegy 180-200 ezer ember hagyta el az országot a néhány hónapra megnyílt nyugati, illetve jugoszláv határon keresztül.[57]

Mivel a forradalom előzményét a fiatalok, elsősorban az egyetemi ifjúság megmozdulása adta, s a szabadságharc barikádjain félelmet nem ismerve ott harcoltak a pesti srácok, az új vezetés is kiemelt fontosságot tulajdonított az ifjúságpolitikának. Nyilvánvaló volt, hogy az ifjúság megnyerése, de legalábbis semleges (a politikai vezetéssel szemben nem ellenséges) álláspontjának elérése nem néhány hetes feladat. Erről így írt az események egyik szovjethű kommunista résztvevője, Eperjesi László: „Az ifjúság körében végzett eszmei, politikai és szervező munka az ellenforradalom katonai leverését követő hetekben-hónapokban nehéz feladat elé állította a fiatal kommunistákat. Az ifjúság soraiban még erősen hatott a külső imperialista és a belső ellenforradalmi – főleg nacionalista, revizionista – politika hatása. A fiatalok többsége nem értette az ellenforradalmi események igazi lényegét, tartózkodó volt, kisebb részük pedig még népi demokráciaellenes tevékenységet is folytatott."[58]

Hasonlóan vázolja a helyzetet Komócsin Zoltán KISZ-vezér életrajzírója. A kommunista Petneki Mihály is: „Az ellenforradalmi szervezkedésnek [...] táptalaja volt az ifjúság körében" – állapította meg.[59] Az ifjúság problémája fontos kérdésként jelent meg az MSZMP és az FMPK kezdeti politikájában is. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága már november első felében létrehozta a párt Ifjúsági Titkárságát, decemberben pedig Ifjúsági Bizottság jött létre, amelynek titkárai a fővárosban és vidéken is munkához láttak.[60]

De megfigyelhető az ifjúság önszerveződése is. Már a forradalom napjaiban létrejöttek ifjúsági szervezetek, s ezek szervezése november 4. után sem állt le. A forradalom idején meg-, illetve újjáalakult pártok esetében is történtek eltérő sikerű kísérletek saját ifjúsági egyesületek létrehozására. November 4. után a legjelentősebb ifjúsági szervezetek a következők voltak: továbbra is működött a MEFESZ, amely az egyetemi–főiskolai diákságot fogta össze, de mint említettem, történt kísérlet a középiskolai diákság és az üzemi munkásság körében is MEFESZ-szervezetek alakítására. Szintén országos szervezet volt a gyári és üzemi munkásság körében szerveződő Magyar Forradalmi Ifjúmunkás Szövetség (MAFISZ), a középiskolai diákság tömegszervezete, a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége (MNDSZ vagy Diákszövetség), és a vidéken rendkívül jelentős bázissal rendelkező Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ).[61]

A párt, illetve a Kádár-kormány szándékai és útmutatása szerint 1956 novemberében még nem jött létre egységes kommunista ifjúsági szervezet, a DISZ pedig – mint említettem – már a forrada-

57 Szerencsés 117–119. és Horváth.
58 Eperjesi 8.
59 Petneki 251.
60 Eperjesi 7.
61 Eperjesi 10–11.

lom első napjaiban széthullott. Az MSZMP Ifjúsági Bizottsága magyar ifjúsági csoportok, kommunista aktívák körében elemezte a helyzetet '56 decemberében. A többség állást foglalt egy olyan egységes ifjúsági szervezet létrehozása mellett, mely magát az MSZMP ifjúsági szervezetének tekinti, s amely „kommunista szellemben neveli az ifjúságot". Mások viszont a „rétegszervezeteknek" nevezett (már említett) országos ifjúsági szövetségek fenntartása mellett érveltek, s nyilván a DISZ negatív tapasztalatai miatt is határozottan elutasították az egységes kommunista ifjúsági szervezet megalakításának gondolatát. Olyanok is akadtak, akik támogatták egy egységes kommunista ifjúsági szövetség megalakítását, de emellett a „rétegszervezetek" egyidejű működését is helyesnek ítélték. A vita természetesen nem a fiatalok aktívaértekezletein, hanem a felsőbb szinteken dőlt el. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1956. december 5-i ülésén kimondták a párt ifjúsági szervezete létrehozásának szükségességét. Ezt erősíti meg az MSZMP IKB 1957. február 26-i határozata, mely leszögezi: létre kell hozni a párt ifjúsági szervezetét.[62]

Azonban 1956. november 4. és 1957 márciusa között több helyütt valóságos „harc" bontakozott ki az egyes „rétegszervezetek" helyi és országos vezetésében a különböző nézeteket valló fiatalok között. Az FMPK-hoz hű kommunista fiatalok ugyanis nyilvánvalóan igyekeztek megszerezni az irányítást a „rétegszervezetekben", s őket a hatalom ebben minden eszközzel segítette is (ne feledjük: decemberre már újra mindennapossá váltak a politikai okok miatti letartóztatások – a fiatalok körében is). A „rétegszervezetekben" folyó „harcról" Eperjesi – kommunista szemszögből – a következőket írja: „Az ellenforradalom fegyveres leverése után ifjúsági rétegszervezetek jöttek létre, amelyekbe azonban ellenforradalmi csoportok, ill. elemek is beférkőztek. E rétegszervezetek tevékenysége mégis hozzájárult ahhoz, hogy az ifjúság nagy része ne kerüljön az ellenforradalom befolyása alá. Elismerték a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, a rend mellett foglaltak állást, de a jobboldal nyomására hangsúlyozták »függetlenségüket«. Ez lehetőséget adott arra, hogy az ellenforradalmi csoportok kísérletet tegyenek az ifjúsági rétegszervezetek meghódítására. A belső és külső ellenség 1956. november 4-e után még új és új módon támadott, kiadva pl. a MUK (»Márciusban Újra Kezdjük! «) jelszavát, s ezért folyt ellenforradalmi agitációja. [...] Az ellenforradalmárok és a revizionista árulók újból és újból felléptek az ifjúsági szövetség pártvezetése *(mármint az MSZMP általi vezetése – H. Z. I.)* ellen arra hivatkozva, hogy az ifjúság »nemzeti kincs«, ezért alakítása, nevelése össztársadalmi feladat. E hamis érvelés is azt a szándékot takarta, hogy az ifjúságot, ha alkalom nyílik, megnyerjék a szocialista állam megdöntésére".[63] „Ebben a helyzetben a legfontosabb feladat a rétegszervezetekben – különösen a MEFESZ-ben – megbújt ellenforradalmi revizionista csoportok elszigetelése, majd kiszorítása, és e szervezetek újjáalakítása volt" – írja Eperjesi, majd így folytatja: „Ezt a feladatot csak úgy lehetett eredményesen megoldani, ha az ifjú kommunisták egyidejűleg szívós harcot folytatnak az ellenforradalom eszmei befolyása alá került, egyébként becsületes fiatalok tömegeinek megnyeréséért, és fokozatosan aktivizálják őket. A fenti cél érdekében az ifjú kommunisták kezdetben az újjáalakított rétegszervezetekben – a Magyar Forradalmi Ifjúmunkás Szö-

62 Válogatott dokumentumok 515.
63 Eperjesi 9.

vetségben, az EPOSZ-ban, az MDNSZ-ben és a megújult MEFESZ-ben[64] folytattak szívós, sokoldalú tevékenységet. A rétegszervezetek (különösen a MEFESZ) központi és helyi szervezeteinek vezetőségeiben éles politikai harc volt a kommunista és a velük szimpatizáló fiatalok, valamint az októberi események ellenforradalmi jellegét meg nem értő, néhol ellenséges beállítottságú ifjúsági vezetők között. Az ifjú kommunisták felléptek az ellenforradalmi követelésekkel szemben, síkraszálltak a gazdasági és politikai konszolidációért. [...] a rétegszervezetek idővel megtisztultak az ellenforradalmi elemektől, és elfogadták a párt politikai útmutatásait."[65] Világos tehát a kép: a kommunista fiatalok a „rétegszervezetekben" igyekeztek vezető pozíciót szerezni, illetve az MSZMP iránymutatásának megfelelően '56 decemberétől saját ifjúsági szövetség szervezésébe is fogtak. Törekvéseiket segítették a decemberben megindult letartóztatások.

Ami a nagyrészt egyetemi-főiskolai hallgatókat tömörítő MEFESZ-t illeti, az addig egységes országos irányítással nem rendelkező szervezet 1956. november 12-én országos gyűlést tartott, melyen Ideiglenes Intézőbizottságot (IB) választottak. Ennek vezetője Pozsár István lett, s a MEFESZ IB Budapesten a Dózsa György úti szakszervezeti otthonban nyert elhelyezést.[66]

A MEFESZ országos vezetőségváltására az MSZMP központi lapjának, a Népszabadságnak a tudósítása szerint 1956. december 3-án került sor a fővárosban. Az ülésen Széll Sándor[67] és társai még megkísérelték saját – az FMPK politikájával és a szovjet megszállással egyet nem értő – személyeket pozícióhoz juttatni és programjukat elfogadtatni, de nem jártak sikerrel.[68]

A MEFESZ-t és általában az egyetemistákat teljes bizalmatlansággal szemlélte a hatalom. Nem csoda, hiszen az egyetemekről indult alig két és fél hónappal korábban minden, ami végül forradalomhoz és szabadságharchoz, és pillanatok alatt a kommunista államgépezet széthullásához vezetett. Jellemzőek Kádár Jánosnak az MSZMP Intéző Bizottsága január 5-i ülésén elhangzott szavai: „Nem a munkásfiatalokkal lesz itt a baj, hanem elsősorban a MEFESZ-szel, amely antikommunista szervezetté válhat. Miért kell nekünk MEFESZ mint politikai szervezet? Az ő feladata, hogy gondoskodjon a menzáról stb. Az egyetemi ifjúság többsége [...] valószínűleg a szocializmus ellen fogott fegyvert." Várnai Ferenc, az MSZMP ifjúsági titkárságának tagja azonban ellent mert mondani: „A MEFESZ-ben az utóbbi időben sikerült betörni, a felső vezetésbe sikerült néhányat bevonni, ebben a szervezetben jelenleg együttműködnek a kommunistáktól kezdve egészen a szélsőjobboldalig különböző emberek". És lássunk csodát: ha egyre komolyabb kommunista befolyás, majd egyre szigorúbb pártirányítás mellett is, de a MEFESZ elénekelhette hattyúdalát, amelyben végül megtagadta mindazt, amiért létrejött, így azután már nyugodtan meg is szűnhetett. Persze abban, hogy mindez így alakult, a szovjeteknek is volt némi szavuk. 1956 végén ugyanis Komszomol-delegáció érkezett Budapestre, köztük Seljepinnel, a Komszomol Központi Bizottsága első titkárával, a Szovjetunió Kom-

64 A szerző itt nyilvánvalóan abból az általánosan elterjedt – de téves – nézetből indult ki, hogy az 1956-ban létrejött „rétegszervezetek", így a MEFESZ is, valójában az azonos nevű, 1945 és 1949 között működött ifjúsági tömegszervezetek utódaiként alakultak „újjá". Ezzel a kérdéssel külön fejezetben foglalkozom.

65 Eperjesi 9.

66 Kiss Tamás I. 168.

67 A IX. kerületi fegyveres csoport vezetője, a „hivatalos" MEFESZ-vonaltól független, „illegális MEFESZ" szervezője azt követően, hogy '56 decemberétől a kommunisták egyre növekvő befolyást szereztek a szervezet működésében.

68 Geréb–Hajdú 138–141.

munista Pártja központi bizottsági tagjával (akit hamarosan a KGB főnökévé neveztek ki). Magyar részről többek között Földes Lászlóval, az MSZMP Szervező Bizottsága tagjával, a már említett Várnai Ferenccel és az MSZMP ifjúsági bizottsága másik tagjával (e kötetben többször idézett művét jegyző) Eperjesi Lászlóval. A háromnapos megbeszélés során megvitatták a MEFESZ helyzetét, s megállapították, hogy egyelőre szükség van a szervezetre. „Igyekezni kell azonban elérni, hogy a MEFESZ ne foglalkozzon politikával, degradálni kell a MEFESZ tevékenységét szakszervezeti tevékenységgé. Foglalkozzon a tanulmányi folyamat kérdéseivel, az ösztöndíj elosztásával, a diákotthonokkal, kultúrával, sporttal, turisztikával stb. Érdemes gondolkodni azon, hogy ki foglalkozzon, ki irányítja a MEFESZ-t. A MEFESZ-t felsőbb fokon a SZOT[69] irányítja", vagyis a MEFESZ szakszervezeti jelleget öltene – persze csak formálisan, komoly jogosítványok és önállóság nélkül – olvashatjuk a megbeszélés-sorozatról készült jegyzőkönyvben.[70]

A MEFESZ működésének hátralévő hónapjait, amelyek során az MSZMP által támogatott kommunista fiatalok adminisztratív eszközök segítségével, illetve a forradalmárokkal szemben meginduló letartóztatási hullámok közepette átveszik az irányítást az egykori demokratikus és autonóm diákszervezet vezetésében, részletesebben egy következő fejezetben, a szegedi eseményekkel összefüggésben tárgyalom.

A MEFESZ vezetéséért folytatott nem éppen lovagias küzdelemmel párhuzamosan 1957 februárjában sor került a fővárosban a Kommunista Fiatalok Országos Értekezletére is. A szegedi MAFISZ titkára, Andrássy Lajos (korábbi DISZ- és későbbi KISZ-vezető) visszaemlékezésében leírja, hogy a tanácskozáson nemcsak olyan egykori DISZ-vezetők vettek részt, akik kizárólag egy egységes kommunista ifjúsági szervezetben kívántak szerepet vállalni, de – Andrássyhoz hasonlóan – jelen volt a „rétegszervezetek" számos kommunista érzelmű vezetője is, köztük a MEFESZ-ben szervező, vezető munkát ellátó fiatalok is.[71]

A Népszabadság 1957. március 17-i számában közölt, már említett a kommunista ifjúsági szervezet létrehozásáról szóló párthatározatban a „rétegszervezetekkel" – köztük a MEFESZszel kapcsolatban – a következő olvasható: „Ezeknek a szervezeteknek *(ti. a „rétegszervezeteknek" – H. Z. I.)* a létrejöttével egyidejűleg az ellenség nagy erőfeszítéseket kezdett annak érdekében, hogy e szervezetek vezetését kezébe kaparintsa. A szocializmushoz valóban hű fiatalok a támadásokat visszaverték és befolyásukat mindjobban erősítik".[72]

Eperjesi idézett tanulmányának megállapítása szerint a MEFESZ – leszámítva az EPOSZ-t, amely még '57 végén is működött a KISZ lassúbb falusi szervezettsége mellett – a többi „rétegszervezethez" képest viszonylag későn, '57 májusában szüntette be tevékenységét.[73]

69 Szakszervezetek Országos Tanácsa. Nem klasszikus érdekképviseleti fórum, hanem kirakatszervezet, az MSZMP szatellit-intézménye, még ha formailag független is a párttól.

70 Szrenka 318–321.

71 Andrássy Lajosnak, a MAFISZ és a KISZ egyik szegedi szervezőjének visszaemlékezése a KISZ megalakulásának körülményeiről. In: Válogatott dokumentumok 503–504.

72 Párthatározat a kommunista ifjúsági szervezet létrehozásáról. In: Népszabadság. 1957. március 17. (Közli: Hatvan harcos esztendő 27.)

73 Eperjesi 12.

A rétegszervezetekben folyó „harccal" párhuzamosan megkezdődött a KISZ megalakításának előkészítése, majd a szervező munka, hiszen erről rendelkezett az MSZMP már említett 1956. december 5-i és 1957. február 26-i határozata, sőt maga Kádár János, az FMPK és az MSZMP első számú vezetője is megfogalmazta ez irányú véleményét '57 március elején az MSZMP IKB ülésén, állást foglalva az egységes kommunista ifjúsági szövetség megalakításának szükségességéről. A párt határozatát 1957. március 16-án hozták nyilvánosságra. Ebben leszögezték: „A KISZ létrehozásának célja a szocialista egység megteremtése, a kommunista nevelés elősegítése." A KISZ a párt ifjúsági tömegszervezete, de szervezetileg önálló lesz – szögezte le a határozat.[74] Már ekkor – tehát a hivatalos megalakulás előtt – létrejött a KISZ Országos Szervező Bizottsága, amelynek vezetője, Komócsin Zoltán Szegedről érkezett.[75]

A KISZ ünnepélyes zászlóbontására a Tanácsköztársaság kikiáltása 38. évfordulóján került sor a Budapesti Városi Színházban (a későbbi Erkel Színházban). Eperjesi a KISZ és a „rétegszervezetek" viszonyáról tanulmányában így ír: „A KISZ kezdettől fogva arra törekedett, hogy együttműködjön a rétegszervezetekkel, segítse politikai fejlődésüket és az ott dolgozó kommunista fiatalok munkáját." A KISZ szervezése eredményesen haladt, amit a taglétszám viszonylag gyors felfutása is bizonyított. Az '57 márciusában még nyolcezer tagot számláló szervezet május végére 89 ezer, szeptember közepén pedig már több mint 169 ezer tagot számlált. A KISZ I. Országos Értekezletét egy évvel a forradalmat követően, 1957. október 25–26–27-én tartották, s itt vállalták a kommunista előd szervezetek, köztük a DISZ „jó hagyományainak" folytatását. Az értekezlet a KISZ Központi Bizottsága első titkárává – azaz első számú vezetőjévé – Komócsin Zoltánt választotta.[76]

Az októberi KISZ-értekezlet megállapította: „helyes volt, hogy a kommunista fiatalok ebben az időben *(ti. 1956. november 4. után – H. Z. I.)* ezekben a szervezetekben *(mármint a „rétegszervezetekben" – H. Z. I.)* dolgoztak. Munkájuk eredményeként a rétegszervezetek – beleértve a MEFESZ-t is – megtisztultak az ellenforradalmároktól, revizionistáktól és a párt befolyása, vezetése alá kerültek"[77]

Ezek után már csak egy lépés volt a „rétegszervezetek" feloszlatásának kimondása, így legkésőbb 1957 végére sikerrel zárult az a törekvés, hogy a KISZ, tehát az MSZMP ifjúsági tömegszervezete maradjon az egyetlen az ifjúsági szervezetek sorában – leszámítva természetesen az újjászervezett úttörőmozgalmat. A „rétegszervezetek", köztük az egyetemi-főiskolai hallgatókat tömörítő MEFESZ szervezetei folyamatosan elsorvadtak, megszűntek, tagságuk egy része pedig már ekkor csatlakozott, beolvadt a KISZ-be. Abba a szervezetbe, melynek feladatát és célját jól jellemezte a KISZ Országos Értekezletének az MSZMP új vezető testületéhez, a Központi Bizottsághoz címzett levele: „Legfontosabb feladatunknak tekintjük az ifjúság marxista-leninista nevelését. Harcot folytatunk mindenfajta kispolgári, burzsoá és fasiszta ideológiai behatás, elsősorban a nacionalizmus és szociális demagógia ellen. A magyar ifjúságot szocialista hazafiságra, népköztársaságunk iránti hűségre

74 Eperjesi 11.

75 A KISZ OSZB-nek egy másik Csongrád megyei tagja is volt a többször idézett Eperjesi László személyében.

76 Eperjesi 11–18.

77 Vö. Eperjesi 12–8 és A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség 1. Országos Értekezletének határozata. In: Magyar Ifjúság, 1957. november 1. (Közli: Hatvan harcos esztendő 37.)

neveljük."[78] Ennek szellemében működött a KISZ évtizedeken át, a magyarországi kommunista diktatúra egyik legszilárdabb támaszát jelentve.[79]

78 A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség 1. Országos Értekezletének levele az MSZMP Központi Bizottságához. In: Magyar Ifjúság, 1957. november 2. (Közli: Hatvan harcos esztendő 52–53.)

79 Az ún. „rétegszervezetek" pedig 1957 folyamán fokozatosan beszüntették működésüket.

SZEGED A SZOVJET BEVONULÁST KÖVETŐ HÓNAPOKBAN. IFJÚSÁGI SZERVEZETEK HELYZETE A VÁROSBAN (1956. NOVEMBER – 1957. MÁRCIUS)

A szovjet csapatok már november 4-én és 5-én nagy számban átvonultak Szegeden Baja irányába,[80] de csak november 6-án a déli órákban szállták meg a várost.[81] Megtörtént Szeged csomópontjainak (városi tanács, egyetem, közszolgáltatások) páncélosok általi megszállása,[82] s noha számottevő ellenállásra nem került sor[83] – amiben nagy szerepe volt a realitásokat felismerő Perbíró professzor állásfoglalásának –, demonstratív szándékkal a városháza előtt álló tankok ágyúcsöveiket az elnöki szobára irányították. A feszült közhangulat miatt ugyanakkor a szovjet bevonulók egyelőre nem merték Perbíró professzort a város vezetéséből elmozdítani, ezért szuronyos szovjet katonákkal körülvéve „felkérték": mint első elnökhelyettes vegyen részt az új városvezetés munkájában. A professzor ezt vállalta.[84]

Az új városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke a kipróbált kommunista Tombácz Imre lett. Már az ezt megelőző napon, tehát november 5-én – látva a szovjet döntést, azaz a forradalom elfojtásának szándékát – a szegedi MSZMP is elkezdte szervezni saját fegyveres erejét, melyet polgárőrségnek, illetve karhatalomnak neveztek.[85] November elején még olyan hangokat lehetett hallani, hogy a szovjet csapatok január 15-e után kivonulnak Magyarországról. Hamar világossá vált azonban, hogy ez az „ideiglenes" tartózkodásuk is tartósabb lesz.[86]

80 Székely Sándor.

81 Bálint: Kováts 39.

82 Székely Sándor.

83 Kisebb, a forradalmárok részvételével zajló fegyveres incidensekre azért Szegeden is sor került. November 4-én éjjel például a Szegeden áthaladó szovjet katonai páncélos alakulatokra két fegyveres csoport is lövéseket adott le. Az egyik csoport – Boros János színész és társai – a színház irányából adtak le sorozatlövéseket a Tisza-hídon áthaladó szovjet konvojra, míg Szurmai János, a Fémipari és Finommechanikai Vállalat Munkástanácsának elnöke a Kossuth Lajos sugárúton „fogadta" sorozatlövésekkel és kézigránátokkal a megszálló erőket. (In: Bálint: A megtorlás 22.)

84 A szovjethű erőknek ekkor még szükségük volt Perbíró Józsefre a konszolidáció megteremtésében. Ezt mutatják a Szegedi Néplap 1956. november 13-i számában leírtak, melyben közölték Tombácz Imre köszönő szavait. A kommunista politikus külön is kiemelte Perbíró József pozitív szerepét abban, hogy a Nemzeti Bizottság november 5-i ülésén sikerült elérni a „nemzetrontó sztrájk" megszüntetését. (Vö. Szegedi Néplap, 1956. november 13.; Bálint László: A megtorlás 48. és Perbíró 36–37.)

85 Bálint László: A megtorlás 48.

86 Székely Sándor.

Ezek a karhatalmisták és a Szovjetunióhoz hű magyar kommunista erők az idő múlásával azután egyre bátrabbaknak mutatkoztak Szegeden is, és éltek a hatalom adta lehetőségekkel. A szovjet csapatok már november 6-án – igaz, ekkor még csak ideiglenesen – elhurcoltak hat embert Szegedről. Hamarosan tömeges méretekben is megindultak és hosszú hónapokon át zajlottak a forradalmi eseményekben szerepet vállalt vagy a szovjet bevonulást követő időszakában „ellenséges" tevékenységet folytató személyek körében a letartóztatások.[87] A karhatalmisták pedig razziákon, a lakosság otthoni és munkahelyi zaklatásával igyekeztek fitogtatni erejüket és „megbosszulni" azt, hogy Szegeden a kommunista rendszerhez hű személyek közül senkinek sem esett bántódása a forradalom napjaiban.

Tapasztalható volt a szovjet ellenállással szembeni ellenszenv (éjszaka falra festett szovjet- és Kádár-ellenes feliratok, titokban terjesztett röplapok formájában), december 5-én 15 és 16 óra között „nyílt néma tüntetés" volt a városban, a villamosok és sok más jármű leállt, terjedt a Januárban Újra Kezdjük! (JUK) és Márciusban Újra Kezdjük! (MUK) jelszava, amely az október 23-i események újbóli megindítását célozta. Utóbbi megelőzésére március elején újabb nagyszabású letartóztatásokra („preventív őrizetbe vételekre") került sor, amelynek (és persze a korábban alkalmazott, a lakosság megnyerését célzó szociális helyzetet és bérezést javító intézkedéseknek) a hatására március 15-én (és korábban vagy később sem) került sor szovjet- vagy kommunistaellenes tüntetésre a városban. Persze folyt az ideológiai harc is, a stílus jól példázza azt a hangulatot és politikát, amelyet a kormány és az MSZMP ekkor már egyre határozottabban folytatott. Így a MUK-ra válaszul a hatalom bértollnokai is MUK-ot követeltek szegedi cikkeikben is, ám a rövidítést cinikus, de valódi szándékaikat jól tükröző módon „márciusban újra kaptok" és „minden uszítónak kötelet" magyarázattal oldották fel. A röpcédulázásban és az ellenállás kifejtésében viszont ismét nagy szerepet vállal a MEFESZ és az egyetemi hallgatók.[88] A forradalmi utóvédharc másik bázisa az egyetemisták mellett a munkássághoz kötődött. Az illegálisnak minősülő Szegedi Városi Központi Munkástanács tagjai – például Skultéti Medárd, Kecskés Zsuzsanna – igyekeztek minél többet átmenteni a forradalom vívmányaiból a megszállás utáni időszakra, egy ideig sikerrel.[89] Hamarosan azonban megindult a támadás nemcsak az egyetemisták ellen (amellyel a későbbiekkel részletesen is foglalkozom), hanem a munkástanácsok ellen is. Elindultak ezen testületek vezetői ellen a letartóztatások, majd a munkástanácsok feloszlatása. S amikor úgy érezték, hogy elég erejük van hozzá, a kommunista hatalom képviselői Perbíró Józsefet is letartóztatták (1957. február), és bár nem sokon múlott, végül sikerült elkerülnie a halálbüntetést: életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték.

A szegedi eseményekben részt vevő forradalmárok és szabadságharcosok közül legalább két és félszáz ember ellen indult bírósági eljárás, amely néhány felmentő ítélettől eltekintve többnyire hosszabb-rövidebb ideig tartó börtönbüntetést vont maga után (a néhány felmentő ítélet esetén is hónapokon át tartó preventív vagy közbiztonsági őrizet lehetett az eljárás alá vont személyek osztályrésze, kárpótlásukról természetesen szó sem lehetett, megbélyegzésükről azonban igen).

87 Bálint: A megtorlás 11–12.
88 Kiss Tamás I. 63.
89 Bálint: A megtorlás 22.

Szeged sem maradhatott halálos ítélet és kivégzés nélkül: a Forradalmi Nemzeti Bizottság elnökségi tagját, a forradalom idején harmincéves Kováts Józsefet 1958-ban, az aradi vértanúk gyásznapján, míg a szőregi születésű, de a szegedi forradalmi eseményekben részt vevő, a Forradalmi Nemzeti Bizottságban tevékenykedő, Kádár János hamis ígéretében bízva nyugatról hazatérő Földesi Tibort 35 éves korában, 1958 januárjának utolsó napján végezte ki a dühödt kommunista erőszakgépezet.[90]

A mintegy 250-es számban ugyanakkor nem szerepelnek azok, akik a forradalom napjaiban nem vettek részt aktívan az eseményekben, de később (1957 vagy 1958 folyamán) mégis az ellenállás valamilyen módját választották (röpcédulázás, szóbeli izgatás stb.). Természetesen a forradalom idején aktív szerepet játszók egy része ellen eleve nem indult eljárás, mivel külföldre szöktek. És meg kell emlékeznünk azokról is, akik ugyan szabadságvesztésben nem részesültek tevékenységük miatt, de a rájuk kirótt kisebb súlyú szankciók (elbocsátás, iskolából kizárás, munkahelyi vagy iskolai fegyelmi büntetés, alacsonyabb beosztásba helyezés vagy pénzbüntetés) megnehezítették saját rövid távú helyzetüket, és esetleg hosszabb távon is hátráltatták saját vagy családtagjaik társadalmi előmenetelét. Az ilyen módon megbüntetettek számát nehéz lenne megbecsülni, de valószínűleg ezres nagyságrendről lehet szó.

Még javában zajlottak a letartóztatások, amikor ifj. Komócsin Mihály, az MSZMP Városi Intéző Bizottsága titkára már „büszkén" jelenthette ki az MSZMP 1957. május 26-i pártaktíva-értekezletén: „Áprilistól kezdve tervszerű munkát végzünk az ellenforradalom teljes felgöngyölítésére, megsemmisítésére. [...] Végre kell hajtanunk az ellenforradalmárok teljes [...] akcióképtelenné tételét. [...] A tanácsi, karhatalmi és igazságügyi szerveket erősíteni kell káderszempontból, [...] hogy ezek a szervek a jövőben egy pillanatra sem ingadozzanak a néphatalom védelmében, az ellenforradalom ellen folyó harcban".[91] S mint láttuk és látni fogjuk, nem is ingadoztak.

Kulcsfontosságú kérdésnek tekintették ugyanakkor a munkásság mellett az ifjúság sorainak „rendezését". Lássuk tehát, milyen volt az ifjúsági szervezetek helyzete Szegeden a forradalmat követő hónapokban!

A szovjet bevonulás időpontjában – a már említett, tiszavirág-életűnek bizonyult MISZ-től eltekintve – az MSZMP-vel és a Kádár-kormánnyal szembenálló, a szovjet megszállást elutasító MEFESZ-en kívül – más ifjúsági szervezet nem működött Szegeden. A szovjet bevonulás és az új városi tanács megalakulásának hatására azonban a november 4-ét követő napokban ismét aktivizálódtak a szétesett DISZ romjain a szovjet megszállást támogató kommunista meggyőződésű (volt úttörő- és DISZ-vezető) fiatalok. Ők egy majdani – elsősorban a munkásifjúságot tömörítő – kommunista ifjúsági szervezet létrehozása céljából ideiglenes intézőbizottságot alakítottak. Ennek tagja lett Szél Éva, Sipos Géza, Kovács Alajos, Németh Károly, Komáromi Pál, Balassy Sándor, Andrássy Lajos, Czikora Sándor, Konyecznyi Mária és Kántor Gabriella. Utóbbiak ketten rövid időn belül kiléptek a bizottságból, de a bennmaradók elképzelései is vegyesek voltak a jövőt illetően (annál is inkább, mert

90 Bálint: A megtorlás 164-216. A már említett Schvarcz Lajoson, Kováts Józsefen és Földesi Tiboron kívül a forradalom és szabadságharc szegedi mártírjai között érdemes megemlékeznünk a szegedi születésű műegyetemi hallgatóról, Danner Jánosról (1929–1956) is, akinek életét Budapesten ávós sorozatlövések oltották ki Mindenszentek éjszakáján.

91 Bálint: A megtorlás 12.

viszonyulásuk is más és más volt az ezt megelőző eseményekhez, amit jól példáz, hogy „október-novemberi magatartása" miatt Némethet és Komáromit az MSZMP-be már fel sem vették).[92]

A kommunista fiatalok idejüket vitázgatással töltötték, illetve részt vettek az MSZMP akcióiban (röplapozás, jelszavak falra írása mésszel, plakátragasztás).[93] Ekkoriban vették hírét annak, hogy Budapesten megalakították a Magyar Forradalmi Ifjúmunkás Szövetséget (a MAFISZ-t). Ennek hatására – Andrássy visszaemlékezése szerint – csatlakoztak az országos szervezethez.[94] A tisztázatlan viszonyokra jellemző, hogy a Budapesti MAFISZ kiadványában ekkor még a következő szerepelt: „Október 23-a az ifjúmunkások, egyetemisták, az egész ország fiataljainak, egész népünknek nagy megújhodást hozó demokratikus forradalma volt." Az állásfoglalás hangsúlyozta a párttól és kormánytól való függetlenséget.[95]

A szegedi „mafiszosok" ennyire messzire nem merészkedtek, de 1956. november 22-én a Szegedi Néplapban megjelent felhívásukban még azt írták: „Az elmúlt hetek forradalmi lángját a magyar ifjúság gyújtotta meg...", igaz, állásfoglalásukban hitet tettek a Kádár-kormány politikája mellett. Az állásfoglalás fontosnak ítéli a fiatalság részvételét a forradalmi szervekben és a munkástanácsokban. A felhívást a Szegeden megalakult „Magyar Forradalmi Ifjúmunkás Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottsága" jegyzi. A szegedi MAFISZ tehát – a szervezet országos „központjától" eltérően – már ekkor is nyíltan és határozottan szovjet- és FMPK-barát álláspontot képviselt. '57 januárjában indult meg a MAFISZ üzemi szervezeteinek létrehozása, azonban mivel februárban már komolyan szóba került egy, az MSZMP politikáját követő központi (hivatalos) kommunista ifjúsági (ifjúmunkás) szövetség létrehozása, a MAFISZ további szervezését leállították Szegeden. Ekkor már tíz üzemben, gyárban működött MAFISZ-szervezet a városban.[96]

November 4. után a MEFESZ-től szervezetileg független, de vele együttműködésben működő további ifjúsági szervezet alakult. Ez a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége (MNDSZ vagy Diákszövetség) nevet viselte és elsősorban a középiskolás diákság körében fejtette ki tevékenységét.

A szegedi alap- és középfokú oktatási intézményekben 1956. november 20-án kezdődött meg a tanítás, s a szovjet deportálásoktól való félelem fokozatos megszűnését követően november 28. után a hiányzások is megszűntek.[97] A Diákszövetség hivatalos megalakulására '56. december végén került sor a Radnóti Gimnáziumban, itt a házigazda intézmény mellett további négy-öt középiskola illetve technikum küldöttsége jelent meg. Kinyilvánították, hogy a szervezet „párttól és kormánytól független". A MEFESZ-szel kölcsönösen „testvérszervezeteknek" tekintették egymást, s a Diákszövetség megalakulásán a MEFESZ két küldöttel képviseltette is magát. A Diákszövetség vezetője Veres Péter III. osztályos gimnáziumi tanuló lett. Ugyanakkor megindult a kommunista fiatalok beáramlása a szegedi Diákszövetségbe is. Ezt a folyamatot kommunista meggyőződésű pedagógusok, iskolaigazgatók

92 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről (Andrássy Lajos dokumentumaiból) 2. és Sipos 291.
93 Sipos 291.
94 Andrássy Lajos.
95 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 3.
96 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 3.
97 Sipos 372.

is támogatták. A KISZ 1957. márciusi megalakulására válaszul ugyanakkor némi spontán beáramlás megindul a Diákszövetségbe is, de ezt ekkor már nyilvánvalóan nem tűrhette a kommunista hatalom.

A Diákszövetség kommunista irányítás alá kerülő országos vezetése 1957 áprilisában kimondta a KISZ-szel való „egyesülését", és a négyszáz tagot számláló szegedi Diákszövetség is kénytelen volt beszüntetni működését. A tagok többsége kérte felvételét a KISZ-be. '57 nyarára a Diákszövetség már egyetlen helyi középiskolában sem működött, szemben a KISZ-szel, amely ekkorra tizennégy tanintézményben alakította meg szervezeteit.[98]

Ami az általános iskolai korosztályt illeti, a forradalom napjaiban a cserkészmozgalom újjáélesztésére történtek kísérletek, de 1957 elejétől ismét az úttörőmozgalom vált egyeduralkodóvá az alapfokú oktatási intézmények diákjainak körében. Az ötvenes évek úttörőmozgalmának átmentését célozta a Budapesten 1956. december 10-én a Magyar Őrszemcsapatok Szövetségének megalakítása. Ennek működéséről Szegeden nem maradt fönn adat, de 1957 januárjában a Szegedi Néplap arról adott hírt, hogy létrejött az őrszemcsapatok szövetségének megyei intéző bizottsága. Tavasszal ugyanakkor egyértelművé vált, hogy az ötvenes évek Úttörő Szervezetének nevét fölhasználva Magyar Úttörők Szövetsége (vagy röviden Úttörőszövetség) néven él tovább az általános iskolás diákokat tömörítő, szovjet mintára szervezett hazai pionírmozgalom.[99]

Az MSZMP különböző testületeinek határozatai (december 5., február 26. és március 11.) világossá tették azt, hogy létre kell hozni a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetséget, a KISZ-t. A határozat nyomán Szegeden is azonnal létrejött a KISZ Ideiglenes Városi Szervező Bizottsága tizenhárom taggal, a MAFISZ intéző bizottsága már említett tagjainak többsége ebbe a testületbe is bekerült. A szervezők munkája eredményeképp – összhangban az országos eseményekkel – március 21-én Szegeden is zászlót bontott (nyolc helyszínen) a KISZ. A Szegedi Néplap 1957. április 10-i számában már arról tájékoztatott, hogy a városban 27 KISZ-szervezet működik, igaz, a tagság ekkor még csak 600 körüli (azaz alig haladja meg a középiskolai Diákszövetség tagjainak összlétszámát). Május közepére 59 alapszervezetben már 1500 KISZ-est találunk Szegeden. A szervezést '57 őszén a KISZ közelgő I. Országos Értekezlete is gyorsította. Ekkorra a KISZ – az úttörőmozgalmat nem számítva – az egyedüli legális ifjúsági szervezetként működött Szegeden. A kommunista ifjúsági szervezet őszszel – egy évvel a forradalom után – a hivatalos statisztika szerint 86 alapszervezettel működött és több mint 3400 tagot számlált a Tisza-parti városban.[100] Ez kétségkívül a kommunista hatalom sikerét jelentette, igaz, ez a taglétszám még mindig csak kis hányada volt az ötvenes évek DISZ-szervezetei taglétszámának. Néhány év elteltével azonban sikerült megközelíteniük azt is.

98 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 3. és Sipos 372–373.
99 Sipos 377–378.
100 Sipos 379–380.

A MEFESZ ÉS AZ IFJÚSÁG HELYZETE A SZEGEDI FELSŐOKTATÁSBAN A SZOVJET BEVONULÁSTÓL AZ OKTATÁS MEGKEZDÉSÉIG (1956. NOVEMBER 4. – 1957. JANUÁR 14.)

Mint már többször említettem, a DISZ 1956. október 25-én beszüntette tevékenységét, így ettől az időponttól kezdve gyakorlatilag a KISZ 1957. március 21-i egyetemen történt zászlóbontásáig a MEFESZ az egyetlen működő ifjúsági szervezet a szegedi felsőoktatási intézményekben.[101]

A forradalom napjaiban szünetelő egyetemi oktatás novemberben minden bizonnyal újraindult volna – a Szegedi Orvostudományi Egyetemnek november 4-én a Szeged Népében megjelent felhívása például november 5-ét tűzi ki ennek kezdőnapjául –, azonban a szovjet bevonulás ezt az elképzelést keresztülhúzta.[102]

Az ezekben a napokban Szegeden tartózkodó Kiss Tamás MEFESZ-vezető erre így emlékezik: „[november] 4-ét követően 10-ig, 15-ig teljes apátia volt jellemző ránk. Baróti *(Dezső, a Szegedi Tudományegyetem rektora – H. Z. I.)* biztosított egy helyet a MEFESZ Irodának, hogy hol, most nem tudom visszaidézni. Tehát volt egy ilyen kis helyiség, amit úgy hívtunk, hogy MEFESZ Iroda, volt benne néhány asztal meg szék, még talán egy telefon is volt. Ott jöttünk össze nap, mint nap, nem oszlottunk föl. Nem volt kivel mefeszezni, nem volt értelme. […] És akkor merült föl az ötlet, hogy a politikai ellenállásnak azt a formáját talán választhatnánk, hogy röpiratokat készítünk."[103]

A röpiratokat pedig nemcsak az egyetemen, hanem városszerte terjesztették, ugyanis Nagy Imre másodéves gyógyszerészhallgató és Tóth Imre – a MEFESZ részéről – fölvették a kapcsolatot a szegedi munkástanácsokkal, melyekkel novemberben és decemberben is aktív kapcsolatban álltak,[104] akárcsak a középiskolai diákságot képviselő Diákszövetséggel.[105]

101 Sipos 273.
102 Kiss Tamás I. 63.
103 Döbör András – Jancsák Csaba: Soha nem az Én került előtérbe, hanem mindig a Mi. Beszélgetés Kiss Tamással. In: Kiss Tamás I. 150.
104 Uo. 63.
105 Sipos 372.

A röplapokat kezdetben a MEFESZ-irodában, majd magánlakáson készítették a Tóth Imre által barkácsolt házi nyomdával, és több száz példányban sokszorosították. A röplapkészítésben és városi terjesztésben részt vett Blazsó Ágnes orvostanhallgató, Vezényi Pál bölcsészhallgató, Vető Miklós és Kiss Tamás joghallgatók, valamint Aszalós János TTK-s hallgató. A röplapok Kádár-kormány-ellenesek voltak, s az egyik (november 19-i keltezéssel) az egész országban folytatott elhurcolások, deportálások elleni sztrájkra szólított fel. De a MEFESZ-vezetőkön és baráti körükön kívül más egyetemi hallgatók is folytattak Kádár-ellenes röpcédulázást, mint a december 8-án letartóztatott Halász György és Sersli István orvostanhallgatók vagy a december 14-én elfogott Puszati Éva vegyészhallgató.

Novemberen és decemberben feltehetően az egyetemi hallgatók kis része tartózkodott Szegeden, mivel többségük nem szegedi volt, s már a forradalom napjaiban hazautazott. Viszont azok közül, akik maradtak, mint már utaltam rá, többen nem szemlélték tétlenül az eseményeket. A röplapkészítések és -terjesztések közepette nagygyűlésre is sor került, november 5-én 17 órakor illegális összejövetelt tartottak a hallgatók az Orvosegyetemen 50 fő részvételével. A résztvevők közül Tóth Imre, Vető Miklós és Blazsó Ágnes a következő időszakban Kádár- és szovjetellenes, illetve Nagy Imrét támogató, a munkástanácsokat éltető röplapokat szerkesztett és terjesztett „Forradalmi Diákbizottság" aláírással.[106]

A MEFESZ-vezetők, hallgatótársaikhoz hasonlóan, karácsonyra hazautaztak családjukhoz.[107] Nem igaz tehát Sipos Géza erre az időszakra vonatkozó állítása (sem). A kommunista ifjúsági vezető már idézett tanulmányában a következőket írja: „November 4-e után a kommunista fiatalok is mindhárom felsőoktatási intézményben munkához láttak. Az ellenforradalmi MEFESZ vezetőinek egy része szétfutott, látva, hogy a hatalom kérdése eldőlt, ellenforradalmi próbálkozásaik kudarcot vallottak. A megmaradt erőket a kommunista fiatalok szívós munkával lépésről lépésre háttérbe kényszerítették, s végül kiszorították őket a vezetésből. Az egyetemi MSZMP szervezetei komoly figyelmet fordítottak a MEFESZ átalakítására. Munkájuk eredményeként november 4-e után a MEFESZ már csak elnevezésében volt azonos az októberben létrejött szervezettel, decemberben már szilárd kommunista vezetés alatt dolgozott." Itt Sipos önmagával is szembekerül, mivel tanulmánya korábbi oldalain a november 4. után egyedüli ifjúsági szervezetről, mint „az MSZMP-vel és a kormánnyal szembenálló" szervezetről ír, illetve kijelenti: november 4. után „a MEFESZ-szervezet sem működött, újjászerveződése csak az oktatás újrakezdésekor történt meg". Ha ez utóbbit elfogadjuk, a MEFESZ decemberben még nem kerülhetett kommunista vezetés alá, mivel az oktatás csak január közepén indult meg.[108] Petneki Mihály egyébként azt írja a MEFESZ működésével kapcsolatosan: „A MEFESZ a belső viták közepette november 4-e után is tovább működött".[109]

Ha a MEFESZ tömeges akciókat nem is szervezett, tagjai és egyes vezetői továbbra is aktívak maradtak. Néhányukat ott találjuk december 8-án a Szeged Városi Központi Munkástanács megala-

106 Szrenka 258–259.
107 Kiss Tamás I. 63–64. és 150.
108 Sipos 291.
109 Petneki 251.

kulásánál, sőt – a MEFESZ képviseletében, ha csak tanácskozási joggal is – Nagy Imre gyógyszerész-hallgató tagja lett a Munkástanács vezetésének is.

A gazdaság részbeni leállása, az ellátási nehézségek, a hallgatókat, különösen a kollégistákat a karhatalom részéről ért – akár anyagi károkozással járó – bántalmazások, zaklatások indokolttá tették Baróti Dezsőnek, az SZTE rektorának döntését: december 8-án fölvette a kapcsolatot az Egyetemek és Főiskolák Központi Vöröskereszt Bizottságának fővárosi központjával, és jelezte a szegedi egyetem csatlakozását. A szegedi egyetem létrehozni tervezett saját vöröskeresztes bizottságába Baróti rektor a MEFESZ képviselőjét is meghívta, melyről Nagy Imre és Bakondi Béla MEFESZ-tag hallgatókat tájékoztatta. Nagy Imre gyógyszerészhallgató pedig azt közölte a rektorral, hogy a MEFESZ agitációt tervez az általános és középiskolában a Diákszövetség megalakítása érdekében. Nagy Imre december végén a gyógyszerészhallgatók érdekeinek képviseletében is aktívan igyekezett eljárni az illetékes Dirner Zoltán professzornál, elsősorban tanügyi kérdésekben.[110]

A Szegeden tartózkodó MEFESZ-vezetők aktivitása '57 januárjában sem csillapodott. Ekkorra már a múlté a Széchenyi Rádió (sugárzását november 6-án a szovjet katonák szüntetik be), s a legális nyomtatott sajtó is a Kádár-kormány szigorú irányítása alatt működik. Nagy Imre, Tóth Imre, továbbá Csonti Ferenc, Resli Pál és Ambrus János egyetemi hallgatók rendszeresen találkoztak az egyetemi MEFESZ-irodában, ahol napközben „ügyeletet" tartottak, így személyesen is elérhetőek voltak, illetve az ország további MEFESZ-szervezeteivel telefonon is tartani tudták a kapcsolatot.[111]

Ez hasznosnak bizonyult: a MEFESZ képviseletében, vöröskeresztes bizottsági ügyekben Budapesten tárgyaló Bakondi Béla orvostanhallgató az egyik fővárosi egyetemi menzán véletlenül szerzett tudomást arról, hogy január 5-ére a szakszervezetek országos székházába „országos" MEFESZ-értekezletet hívtak össze, és telefonon azonnal értesítette szegedi társait. A szegedi MEFESZ részéről Nagy Imre gyógyszerészhallgató, Tóth Imre joghallgató, Bakondi Béla, Grynaeus Tamás és Janzer Judit orvostanhallgatók is részt vettek 80 fős a budapesti értekezleten, majd Tóth Imre és Ambrus János a január 28-i, 40-50 fős tanácskozáson is megjelent. Már a január eleji rendezvényen is ott voltak a kommunista meggyőződésű fiatalok, akik – valódi legitimáció nélkül, de a párt és az erőszakszervezetek támogatásával – fokozatosan meghatározó szerepre tettek szert a hivatalosan Prandler Árpád főtitkár irányította patyomkin-szervezetben. Ennek „Országos Ideiglenes Intéző Bizottságának Titkársága" február 14-i állásfoglalásában – megtagadva a MEFESZ '56. októberi célkitűzéseit és programját – „a hazánk szocialista kibontakozásáért" érzett „felelősség szellemében" hitet tesz a „szocializmus ügye", lényegében a Kádár-kormány programja mellett. A Titkárság csak azokat a MEFESZ-szervezeteket ismeri el ezentúl legitimnek, melyek elfogadják az említett határozatot. A szegedi MEFESZ-vezetők sem gondolhattak érdemi ellenállásra, hiszen január második felétől soraikban is megindulnak a tömeges letartóztatások.[112]

110 Szrenka 309–313.
111 Szrenka 315.
112 Vö. Kiss Tamás I. 6. és Szrenka 315–324.

AZ IFJÚSÁG HELYZETE A SZEGEDI FELSŐOKTATÁSBAN AZ OKTATÁS MEGKEZDÉSÉTŐL A KISZ LÉTREJÖTTÉIG (1957. JANUÁR 14. – MÁRCIUS 21.)

A Szegedi Tudományegyetem három karán (bölcsészettudományi, természettudomány és jogi kar) január 14-én indult meg az oktatás,[113] azaz kezdetét vette az 1956/57-es tanév második féléve. A szemesztert a jogi karon még Perbíró József (a távollétében a kar vezetőjét helyettesítő) dékánhelyettes (egy hónappal letartóztatása előtt) nyitotta meg,[114] egyelőre a BTK-t is a január 9-én a kari tanács által hivatalában megerősített Nyíri Antal dékán vezette. A TTK élén is az eddigi dékán, Koch Sándor állt, miután a kari tanács nagy többséggel öt is megerősítette tisztségében. A dékáni „újraválasztásokra" nem azért volt szükség. mert megbízatásuk egyébként lejárt volna, hanem mert az oktatásügyi kormánybiztos leiratban kötelezte az oktatási intézményeket, hogy ejtsék meg az intézmények vezetőinek újraválasztását.[115] Bár a szovjet csapatok bevonulása óta már több mint két hónap telt el, sokan még ekkor is aggályosnak tartották a tanév január közepi újrakezdését (nem véletlen, hogy például az orvostudományi egyetemen csak később indul újra az oktatás).

Az aggodalom oka a TTK január 4-i kari tanácsülésén is előkerült: néhány oktató jelezte, hogy atrocitások jutottak tudomásukra: a karhatalmisták ugyanis zaklatták a Szegeden tartózkodó hallgatókat, ami miatt kérdéses volt a még vidéken tartózkodó egyetemisták visszatérése és a nyugodt félévkezdés. Erről a következő olvasható a TTK kari tanácsi jegyzőkönyvében: „Az atrocitásokról dr. Münnich Ferencet, a fegyveres erők miniszterét tájékoztatták, aki ígéretet tett arra, hogy haladéktalanul bizottságot fog küldeni Szegedre, mely a karhatalom működését felülvizsgálja, és a túlkapásokat azonnal megszünteti. A megígért bizottság vizsgálati ténykedéséről ez idő szerint az egyetemi szerveknek még nincs tudomásuk, ezért aggályos a hallgatók megérkezése. Bármennyire is igyekszik a professzorátus és az asszisztencia a hallgatóságot óvni, elkerülhetetlen, hogy a karhatalmisták diákellenes, de mondhatjuk, egyetemellenes megnyilvánulásai folytán ne kerüljön sor atrocitásra. A fenti problémák fennforgása miatt a Kar elhatározza, hogy újabb küldöttség keresse fel dr. Münnich Ferenc minisztert, mert a tanév folytatása érdekében teljes nyugalomra van szükség, s az oktatás

113 Sipos 373.
114 Perbíró 43.
115 SZTE Szaklevéltára: A BTK Kari Tanácsának jegyzőkönyve. 1957. január 9.

eredményessége nagymértékben függ a hallgatóság idegállapotától. [...] Dékán szükségesnek látja megköszönni a professzoroknak, hogy olyan szeretettel óvták a hallgatókat mindennemű forrófejűségtől és esztelenségtől, amelyek eredményeképpen Szeged város, sérülés nélkül élhette át az októberi eseményeket. Egyúttal sajnálkozva állapítja meg, hogy bár Szeged sokat köszönhet az Egyetemnek, mert egyetlen egyetemi város sem vészelte át ilyen könnyen a közelmúlt eseményeit, mégis méltánytalan a város viselkedése az Egyetemmel szemben." A dékán a tanácsülésen azt is bejelentette, hogy a MEFESZ-szel is „megbeszélést fog folytatni a tanévkezdés fontosságáról".[116]

A félévkezdés január 14-i napján tapasztalható hangulatról így tudósít egy rendőrségi jelentés: „Jogi kar: a hangulat rendes, bizonyos mértékig mélabús. Csoportosulás, hangoskodás nem volt. Bölcsészkar: Hírek szerint a MEFESZ-vezetők disszidáltak. TTK: A hangulat csendes". S hogy így is maradjon, a karhatalmisták zaklatásai, kollégiumi házkutatásai mellett letartóztatásokkal is gondoskodik a hatalom.[117]

A letartóztatások, a félelem légköre (és kisebb részben a meggyőzés) hatására fokozatosan megszűnt a szervezett, aktív ellenállás. Ahogyan a már cenzúrázott Szegedi Néplap fogalmazott az egyetemi ifjúság helyzetéről szóló cikkében 1957. február végén: „Decemberben még teljes volt a zűrzavar, mára megindult a frontok felszakadása."[118] Ugyanakkor a forradalom által hozott változások ekkor még éreztetik hatásukat, amit jól mutat, hogy például a BTK Kari Tanácsa február 15-i ülésén úgy döntött: „ebben az évben marxizmusból nem lesz államvizsga".[119] Folyamatossá váltak a letartóztatások, melyek az ellenállást kifejtőket, illetve a MEFESZ-vezetőket érintették: Pusztai Éva vegyészhallgatót Kádár-ellenes röpcédulázásért december 1-jén, Tóth Imre joghallgatót január 31-én, Kurcsa Klára joghallgatót május 10-én, Kiss Tamás joghallgatót május 29-én, Abrudbányai Iván joghallgatót június 10-én tartóztatták le. Hasonló sorsra jut ebben az időszakban Aszalós János TTK-s hallgató, Soós László joghallgató, Barabás István joghallgató, Tunyogi Csapó János tanár, de letartóztatták Perbíró Józsefet, a jogi kar irányítását ellátó dékánhelyettest (február 10-én) és Baróti Dezső rektort (április 26-án) is, majd koncepciós perben elítélték őket.

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság megállapította, hogy a MEFESZ-ben, illetve a forradalmi eseményekben vezető szerepet játszó személyek közül külföldre távozott többek között Lejtényi András (ÁJTK), Vető Miklós (ÁJTK), Vezényi Pál (BTK) és Putnik Tivadar (BTK).[120] A külföldre szökött és a megtorlással sújtott hallgatókkal és oktatókkal részletesebben a kötet végén foglalkozom.

A Szegedi Orvostudományi Egyetemen tanuló orvostan- és gyógyszerészhallgatók számára csak egy héttel a Tudományegyetemet követően, január 28-án kezdik meg az oktatást.[121] A letartóztatások természetesen az itteni hallgatókat sem kímélték. Így Halász György és Sersli István orvostanhallgatókat sem, akik tussal készítettek és ragasztottak Szeged utcáin röplapokat. December 8-án tetten érték és letartóztatták őket. Február 13-án röpcédulázás és fegyverrejtegetés vádjával elfogták

116 MNL CSML XXVI. 3. Az 1957. január 4-i rendes kari tanácsülések jegyzőkönyve alapján.
117 Kiss Tamás I. 64-65.
118 Szegedi Néplap, 1957. február 26.
119 SZTE Szaklevéltára: BTK Kari Tanács ülésének jegyzőkönyve, 1957. február 15.
120 Kiss Tamás I. 61–67 és 169–173.
121 Sipos 373.

Grynaeus Tamás, Ábrahám László és Kovács István orvostanhallgatókat. Erre a sorsra jutott Nagy Imre gyógyszerészhallgató is. A felelősségre vonás elől a forradalom során szerepet vállalt hallgatók közül az Orvosegyetemről Kádár Attila gyógyszerész-, valamint Hámori Károly és Ambrus János orvostanhallgató is külföldre szökött. [122]

A Pedagógiai Főiskolán az oktatás – a tudományegyetemhez hasonlóan – január 14-én megindult. A hallgatók körében itt is tanúi lehetünk a szabadság érdekében tett erőfeszítéseknek. Három főiskolai hallgató, Kovács Albert, Jenei Károly és Nagy Zoltán Budapestről érkezett társaikkal röplapok kiragasztásába kezdtek Szegeden január 14. és 19. között. A röplapok Nagy Imre miniszterelnök mellett, a szovjetek és a Kádár-kormány ellen foglaltak állást. A csoportot még januárban letartóztatták. Akárcsak Gönczöt Dezső MEFESZ-vezetőt (május 11-én), míg Ács Vilmos ezt külföldre távozással tudta elkerülni.[123]

Jól látható, hogy a MEFESZ korábbi vezetői, tagjai aktívak voltak '57 januárja és márciusa között is, azonban szervezett MEFESZ-akcióról, gyűlésről nem tudunk. Január végére megérkezett a felsőoktatási intézményekbe az idehaza tartózkodó, megtorlástól nem vagy kevéssé tartó fiatalok többsége, de az egyetemek és a főiskolások hangulatára rányomta bélyegét a politikai helyzet és a meginduló letartóztatási és felelősségre vonási hullám.

Ugyanakkor nem tétlenkedtek a „munkás-paraszt" kormányhoz és a Szovjetunióhoz hű kommunista fiatalok sem. Már februárban szervezni kezdték saját ifjúsági mozgalmukat a Kádár-kormány érdekében, s tevékenységük az 1957. február 26-i már idézett MSZMP-határozat után új lendületet kapott. Ekkor azonban még számukra sem egyértelmű, hogy a szerveződő KISZ a „rétegszervezetek" mellett fog-e működni vagy kizárólagos szerepet szánnak neki.

Sokan a kommunisták közül is hasznosnak ítélték a MEFESZ újjászervezését (minthogy a hallgatók részéről igény is volt tapasztalható rá), illetve az ebben való kormányhű, kommunista fiatalok szerepvállalását, hogy a MEFESZ ne váljon a Kádár- és szovjetellenes erők bázisává. Erről beszélt Székely Sándor, az MSZMP IKB ifjúsági titkárságának küldötte a kommunista fiatalok szegedi tanácskozásán 1957. március 8-án a Kálvin téri pártházban. Mint fogalmazott: „A KISZ megalakítása mindenképpen helyes! Egy ideig azonban az egyetemeken még komoly problémát jelentet a fiatalok nagy többségének megnyerése, s a MEFESZ-nek kell vállalnia ezt a feladatot."[124] Sipos Géza, aki a tanácskozáson mint a szegedi MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának tagja vett részt, leírja: az értekezleten részt vett 80 fiatal között ott voltak a „rétegszervezetek" (MAFISZ, MEFESZ, MNDSZ) városi és alapszervezeti vezetői is.[125] Az említett gyűlésen az egyetemi ifjúság hangulatára vonatkozó indulatos célzások is elhangzottak a kommunista fiatalok részéről. Így többen kérik „... a MEFESZ vezetőit,[126] határolják el még élesebben magukat a soraik közt megbúvó ellenforradalmi elemektől". Elhangzik az is:

122 Kiss Tamás I. 61–67 és 169–173.

123 Uo.

124 Sajtótudósítás a kommunista fiatalok aktívaliléséről. In: Szegedi Néplap, 1957. március 10.

125 Sipos 373.

126 Az ő legitimitásuk azonban bizonytalan, felhatalmazásukat ugyanis jellemzően nem az érintett szervezetek valós tagságától kapták, ellenkezőleg: a kommunista hatalom jóváhagyásával és érdekében igyekeztek a MEFESZ politikáját meghatározni. Hasonló volt a helyzet a Diákszövetség vezetése esetében is.

„... az ellenforradalmi erők tevékenységét még ma is konkrét tények bizonyítják. [...] leplezzék le határozottabban *(ti. az ifjúsági vezetők – H. Z. I.)* a környezetükben még meglévő ellenforradalmi szervezkedőket". A tanácskozáson részt vevő Kuczik István hozzáfűzte, hogy a kommunista fiatalok „az egyetemen nehéz munkát folytatnak a fiatalok megnyeréséért, a MEFESZ pártirányításáért".

A MEFESZ (újjá)szervezésében szerepet vállaló kommunista Kuczik István és Szél Éva (mindketten MSZMP-tagok) is bekerültek az 1957. március 19-én megalakult KISZ városi előkészítő bizottságába. A MEFESZ újjászervezése tehát a KISZ megalakításával párhuzamosan, de annak figyelembevételével haladt.[127]

127 Válogatott dokumentumok 514–515.

A KISZ MEGALAKÍTÁSA AZ EGYETEMEKEN ÉS A FŐISKOLÁN (1957. MÁRCIUS – MÁJUS)

Mint korábban már szóba került, a KISZ március 21-én – hét másik városi helyszínhez hasonlóan – a tudományegyetemen is megalakult. Az MSZMP egyetemi szervezetének otthonában mintegy negyven párttag és párton kívüli fiatal (ez az egyetemisták mintegy öt százaléka) jelent meg ebben az időpontban az egyetemi KISZ-szervezet megalakításán. Ugyanakkor a tagság létszámában megoszlanak a források, így a Szegedi Néplap sem a részvevők számára, sem a tagfelvételét kérőkre nem ad semmilyen támpontot, míg Tóth Magdolna írásban is megjelent előadásában negyven főről szól, akik felvételüket kérték a KISZ-be. Székely Sándor szóbeli visszaemlékezésében is hasonló nagyságrendre (30–40 fő) emlékezik, míg a KISZ Városi Bizottsága 1958. február 11-i, a két egyetem KISZ szervezetének munkájáról szóló tájékoztatójában 25 fős tudományegyetemi KISZ-szervezetről ír. Mivel ez a jelentés nem a nyilvánosság számára, hanem belső használatra készült, és több bizalmas információt is tartalmaz (és időben is elég közel áll az eseményhez), valószínűleg a leginkább hiteles az egyetemi KISZ-szervezet alakuló létszámát tekintve, de annyi biztosnak tűnik, hogy megalakításában viszonylag alacsony számban vettek részt a hallgatók. Az eseményen Sipos Géza mint az MSZMP ifjúsági szervezője volt jelen. A megalakuláskor háromtagú ideiglenes intézőbizottságot választottak, melynek tagja lett Zsuró József másodéves joghallgató, Görög József másodéves bölcsészhallgató és Maróti Imre tanársegéd.[128]

Az orvostudományi egyetemen az SZTE-hez képest döcögősen haladt a szervezés, amit az is mutat, hogy a források még a KISZ-szervezet megalakításának dátumában is eltérnek. Így Sipos Géza tanulmányában a lehető legkorábbi dátumot, március 22-ét jelöli meg (21-ét nem írhatott, hiszen az Orvosegyetem nem volt a között a nyolc szegedi helyszín között, ahol a sajtóhíradások szerint a KISZ-szervezet elsőként megalakult). Az Egyetemi Lapok című propagandakiadvány 1957. áprilisi számában a következőket találjuk: „A Szegedi Orvostudományi Egyetem KISZ-szervezetének kérésére közöljük: március 28-án a Szegedi Orvostudományi Egyetemen is megalakult a KISZ-szervezet. Szeretettel várjuk sorainkba a szocializmus ügyéhez hű hallgatókat. Orvostudományi Egyetem KISZ vezetősége."[129] Az egyetemi KISZ szervezetekről szóló, már idézett 1958. februári KISZ VB tájékoz-

128 Válogatott dokumentumok 522–523. Vö. Szegedi Néplap, 1957. március 23. és Sipos 374.
129 Egyetemi Lapok 1.

tató közlése szerint „a KISZ létrejötte a Tudományegyetemen igen jó hatással volt az Orvosegyetem becsületes hallgatóira, s a segítségükkel sikerült főleg pártonkívüli, a párthoz közelálló fiatalokkal megalakítani az orvosegyetemi szervezetet". Ennek időpontját a tájékoztató azonban májusra teszi! Ugyanezt a dátumot tartalmazza Tóth Magdolna tanulmánya is.[130] Egyedül itt találunk a létszámra vonatkozóan is utalást, az orvosegyetem alakuló KISZ-szervezetét 25 fősre teszi a tanulmány. Feltehetően tehát már március végén történt próbálkozás az orvosegyetemi KISZ létrehozására, de erre ténylegesen csak májusban került sor. Mivel azonban a szervezés sokkal nehezebben haladt itt, mint az SZTE-n, s valószínűleg a 40 fős tudományegyetemi KISZ-létszám is túlzó volt, számolnunk kell azzal, hogy az orvosegyetemi KISZ-szervezet induló taglétszáma is az említett 25 fő alatt maradt. De még ez a szám sem haladta meg az intézmény korabeli hallgatói létszámának két százalékát.[131]

A pedagógiai főiskolán is csak hetekkel a zászlóbontás után, 1957 áprilisában jött létre a KISZ-szervezet.[132] Itt a KISZ megalakítása előtt nagyobb figyelmet fordítottak a kommunista fiatalok a MEFESZ újjászervezésére, amint arról később még szó lesz. A főiskolai KISZ-szervezésre Nagy István, az események szemtanúja több mint négy évtized távlatából úgy emlékezett: ekkor még nem volt világos számukra, hogy minden helyi KISZ-szervezet, amely az egyes intézményekben megalakult, ugyanazt az irányvonalat képviseli majd. A kezdeti időkben a korábbi DISZ-vezetők, akik mindenáron a párthoz kötődő alapállást próbálták megvalósítani, háttérbe szorultak. Sőt akadtak, akik – mivel a DISZ-ben lejáratták magukat – ekkor még nem is nyerték el felvételüket az új ifjúsági szervezetbe. Bár ezt más forrás nem erősíti meg, Nagy István emlékei szerint mindenki független ifjúsági szervezetet akart a főiskolai KISZ-alapítók közül, és mindenképpen más szervezetet, mint amilyen a DISZ volt. Akadtak azonban olyanok, akik nem ezt az álláspontot képviselték, szerepük szerinte marginális volt. Ő úgy emlékezett: olyanok is akadtak, akik forradalmi szerepvállalásuk miatt „önvédelemből" léptek be a KISZ-be. Sőt Nagy István állítása szerint kísérlet történt KISZ néven olyan csoportosulás létrehozására is, melynek ötletgazdái a KISZ nevet csak „megtévesztésül" akarták használni, s ez alatt „Keresztény Ifjúsági Szövetség" megszervezésére tettek kísérletet. Ezt azonban írásos forrás nem igazolja.[133] A több mint 700 fősre tehető főiskolai hallgatói létszám mellett Nagy István szerint mintegy 30 fővel alakult meg az intézmény KISZ-szervezete.[134]

A felsőoktatási intézményekben, amint arra a következő fejezetekben még kitérek, a KISZ-szervezetek és KISZ-vezetők a tavasz végére meghatározó befolyásra, „tekintélyre" tettek szert, s a szemeszter végére hivatalosan ők képviselték a felsőoktatásban tanuló ifjúságot az egyetemi-főiskolai és külső fórumokon. A KISZ-ben vállalt vezető szerep ekkor azonban nem pusztán klubdél-

130 Tóth Magdolna 299.

131 Tájékoztató 1.

132 Sipos 374.

133 Keresztény Ifjúsági Szövetség néven egyébként a fővárosban valóban működött fiatalokból álló szervezet a forradalom napjaiban (amely viszont értelemszerűen nem a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség ellenpontjaként jött létre). Ez a Keresztény Ifjúsági Szövetség az FKGP, az SZDP, a Keresztény Magyar Párt, a Petőfi Párt és Demokrata Párt, a kommunisták és más ifjúsági képviselők mellett 2 fővel vett részt 1956. november elején a Fővárosi Nemzeti Bizottság munkájában. (In: Ellenforradalmi erők 5. és 49–51.). Az, hogy a Budapesten valóban létezett Keresztény Ifjúsági Szövetség adta volna az ötletet az azonos nevű állítólagos szegedi szervezet létrehozására, már a találgatások birodalmába vezetne bennünket.

134 Nagy István.

után-szervezésből vagy bürokratikus munkából állt, a kommunista ifjúsági vezetők – vagy legalábbis egy részük – a megtorló hatalmi gépezet részeseivé váltak. A Művelődésügyi Minisztérium körlevelének megfelelően ugyanis részt vettek az „ellenforradalmi eseményekben közreműködő" hallgatók ellen induló fegyelmi eljárások lefolytatásában.[135]

A fent vázoltak alapján látható: a hallgatók egy kis része örömmel, illetve meggyőződésből a kezdetektől részt vett a KISZ előkészítésében, megszervezésében és munkájában, azonban a döntő többség – a megelőző hónapokat és a KISZ-vezetők említett szerepvállalását figyelembe véve csöppet sem meglepő módon – nem csatlakozott a párt hivatalos irányvonalát követő ifjúsági szervezethez (vagy nem rokonszenveztek vele, mint látni fogjuk, vagy kiváró álláspontot foglaltak el). Ezt még az események aktív résztvevője, a KISZ iránt elfogult Sipos Géza nyilvános tanulmányában sem tagadja el egy évtized távlatából sem: „Voltak, akik viszolyogva, sőt ellenségesen fogadták az egységes szervezetet *(ti. a KISZ-t – H. Z. I.)*" Majd így folytatja: „Bizonyos fokú beáramlás meg is indult átmenetileg az MNDSZ- és MEFESZ-szervezetekbe *(szemben a KISZ- szel – H. Z. I.!)*, s a jobbratolódás veszélye is fennállt, de megfelelő politikával ezt sikerült leszerelni."[136] Még ennél is rosszabb (és feltehetően a valósághoz közelebb álló) képet festett a KISZ elfogadottságáról az időben korábban született, de nyilvánosság elé nem tárt KISZ VB-tájékoztató, mely szerint az egyetemi és diákifjúság tagjai nemcsak kis részben, hanem „többségükben viszolyogva, nem egy helyen ellenségesen fogadták az egységes szervezetet."[137] Lássuk tehát a párhuzamosan (újjá)szervezni kezdett ifjúsági szervezet helyzetét a szegedi felsőoktatásban!

135 A Művelődésügyi Minisztérium 0019/3/1957. sz. titkos körlevele az egyetemek rektorainak főiskolák és karok vezetőinek. (In: Kiss Tamás I. 205–206.)

136 Sipos 374–375.

137 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 4.

A MEFESZ ÚJJÁSZERVEZÉSE ÉS VÉGNAPJAI. AZ EGYETEMI ÉS FŐISKOLAI KISZ-SZERVEZETEK MŰKÖDÉSE AZ 1956/57-ES TANÉV TAVASZI SZEMESZTERÉBEN SZEGEDEN (1957. MÁRCIUS – JÚNIUS)

Mint azt már korábban említettem, a MEFESZ központi (Budapesten működő) vezetése fokozatosan a Kádár-kormányt támogató kommunista fiatalok kezébe került. S noha az oktatás januári megkezdésével, amint az szóba került, megindult a kommunista fiatalok szervezkedése Szegeden is, a kommunista hatalom jóváhagyásával – a KISZ-szel párhuzamosan – ugyancsak megindult a MEFESZ-szervezetek megalakítása. A Szegedi Tudományegyetemen és a Pedagógiai Főiskolán is újjászervezték a MEFESZ-t, amely természetesen nyomaiban is alig emlékeztetett az 1956. októberi ifjúság szövetségre.

A szervező munkára a már működő pártszervezetek is nagy figyelmet fordítottak. Ezzel kapcsolatban árulkodóak Lerner Károlynak, a Pedagógiai Főiskola főigazgatójának 1957. március 27-i keltezésű, a szegedi MSZMP-vezetéshez szóló jelentése, melyben a következőket találjuk: „A pártvezető munkán, soraink megtisztításának, az egységessé tételének a kérdésén kívül pártszervezeteink most különösen nagy hangsúlyt helyeznek a MEFESZ szervezésére. Március 27-én este 7 órakor lesz a MEFESZ alakuló gyűlése, amelyen mintegy 100 hallgató vesz majd részt; számításaink szerint ezek közül mintegy 30-40 hallgató jelentkezik felvételre. A fiatal párttagjaink (hallgatók és tanársegédek) is pártmunkaként a MEFESZ-ben való tevékenységet kapják. Egyelőre csak 2 hallgató és 1 tanársegéd az, aki párttagként vesz részt a szervező munkában.[138] Célunk egy kommunista mag kialakítása a MEFESZ-en belül párttag fiataljaink segítségével."[139]

A tudományegyetemen a MEFESZ vezetői tavaszra már a kormányhoz hű kommunista fiatalok soraiból kerültek ki. Bár a MEFESZ központi (budapesti) vezetésében már egyértelműen a vonalas

138 A párttagok tömeges részvételére már csak azért sem gondolhattak, mivel Lerner levele korábbi részében megemlíti, hogy az MSZMP-tagok létszáma a főiskolai pártszervezet március 6-i megalakítása óta változatlan: kilenc fő – akik között természetesen nem csak fiatalokat találunk.

139 Lerner Károlynak, a főiskola igazgatójának levele az MSZM P Szegedi Ideiglenes intézőbizottságának. In: Kiss Tamás I. 203–204.

kommunista fiatalok kerültek többsége, a „tisztogatás" ezzel nem ért véget: 1957. március 23-án például a Görög-Maróti-Zsuró-trojka – Tóth Magdolna előadása szerint – ismételten fellépett a MEFESZ „kormányellenes vezetőinek" eltávolításáért.[140] Hamarosan minden kétséget kizáróan kommunista „felügyelet" alatt működött a már csak nevében a forradalmi időket idéző ifjúsági szövetség. Prandler Árpád budapesti kommunista MEFESZ-főtitkár az MSZMP taktikai elképzeléseinek megfelelően 1957. április 8-ra a fővárosba hívott össze megbeszélést, ahol a MEFESZ további „baloldalivá tételét" célozták meg. Az SZTE-n ezt a feladatot a kis létszámú pártalapszervezetbe igazolt párttag hallgatók, mint Pásztor Imre és Mátó Ferenc, tovább a KISZ-vezetésben is szerepet vállalók, mint Márkus Ferenc, Násztor József, Csepelényi Lajos, Csiszár Imre, Sutya Romulusz, Zlehovszky Ilona és Zsuró József vállalták. Ebben a tevékenységüket a később fényes pártkarriert befutó Berecz János, a MEFESZ Központi Vezetősége „baloldali tagja és KISZ-instruktor, szegedi összekötő" segítette, aki többször személyesen egyeztetett a szegedi MEFESZ-vezetőkkel.[141] A kommunista fiataloknak a tudományegyetemi MEFESZ-ben folytatott „harcáról" Tóth Magdolna így ír:

„A konszolidáció előrehaladtával, a MEFESZ jobboldali vezetőinek eltávolítása után, a naponként változó elgondolások és napi taktikázások közepette (szociális segélyek elosztása, filmklubok indítása, üdültetés, külföldi utazások) a személyeket is érintő alkudozásokkal lépésről lépésre vették át a vezetést, kerültek többségbe. A MEFESZ-nek így más arculata, jellege lett, »rózsaszínűvé« vált", majd így folytatja: „áprilisban azonban még együtt tevékenykedett a később letartóztatott és elítélt Kiss Tamással a párttag Lehoczkei István és a Jogi Kar későbbi első KISZ-titkára, Násztor József, miközben – egyértelművé téve, hogy a rétegszervezetek formálissá váltak – a KISZ Ideiglenes Szervező Bizottsága tagjaiként szervezték az egyetemi hallgatók érdekeit is képviselő, nevében is kommunista ifjúsági szervezetet."[142]

Ez nyilvánvalóan nem felel meg a valóságnak, a történtek utólagos „újraírásának" tipikus példája. Kiss Tamás ugyanis január vége óta bujkált, ebből következően a MEFESZ „munkájában" egyáltalán nem tudott részt venni. A hatalom gondoskodott arról, hogy ne is dolgozhasson együtt az említett kommunista fiatalokkal se a MEFESZ-ben, se másutt. Május 29-én letartóztatták, majd ötévi börtönbüntetésre ítélték.[143]

Az viszont igaz, amint arra korábban utaltunk, hogy taktikai okokból, „mutatóba" egy ideig látszatszerepet adtak például az októberi MEFESZ egyik prominensének, Abrudbányai Ivánnak, akinek a letartóztatására így viszonylag későn, csak júniusban került sor.

Mint láthattuk, az idő előrehaladtával egyre magabiztosabb a kommunista hatalom, így hónapról hónapra változik az elképzelés a MEFESZ szerepét, jövőjét illetően. Áprilisban már olyan határozatot hoz a MEFESZ Országos Titkársága, amellyel teljesen egyértelművé teszi, hogy feleslegesnek ítéli saját létezését is: „Eredményes ifjúságpolitikai munka a munkásosztály marxista-leninista pártjának, az MSZMP-nek a vezetése nélkül lehetetlen. A párt politikájának támogatását, az egységes haladó

140 Tóth Magdolna 30.
141 Tóth Magdolna 28–29.
142 Tóth Magdolna 28–29.
143 Kiss Tamás 65. és 171.

erők tömörítését legeredményesebben a párt ifjúsági szervezete, a KISZ végezheti az egyetemeken is. Ezért a MEFESZ-szervezetek további feladata az ideológiai és szervezeti egység megteremtése, a KISZ céljainak támogatása."[144]

Sipos Géza tanulmányában röviden szól a MEFESZ 1957-es szegedi működéséről. Mint írja, „a MEFESZ segített az egyetemi ifjúság között végzett politikai munkában, vitákat, előadásokat, rendezett, a sport- és kultúrélet megindításán dolgozott."[145] Ennek példáját találhatjuk az Egyetemi Lapok 1957. áprilisi számában megjelent felhívásában: „A MEFESZ Kulturbizottsága szavalóversenyt hirdet Juhász Gyula verseiből. Egy kötelező és egy szabadon választott verssel lehet indulni. Kötelező vers: Juhász Gyula: A munka c. verse. Az első helyezéseket díjazzuk. Jelentkezni lehet Mikle István I. éves joghallgatónál f. hó *(április – H. Z. I.)* 15-ig. A verseny időpontját később közöljük. MEFESZ Kulturbizottság."[146]

Az egyetemi ifjúság hangulatát, a KISZ gyengeségét és a MEFESZ-szel szembeni várakozásokat jól mutatja a BTK április 10-i kari tanácsülésén lezajlott eset. Az október 26-i szegedi tüntetésen – a tüntetők és a fegyveres erők összecsapását megakadályozandó – a menet élére álló Nyíri Antal[147] bölcsészdékán távollétében az ülést vezető dékánhelyettes, a forradalom napjaiban az Egyetemi Forradalmi Bizottságban résztvevő Halász Előd kijelentette: „Mivel a MEFESZ-nek a KISZ-szel való szerepe *(sic! – H. Z. I.)* még nem tisztázott, az ifjúság képviselőjét[148] nem tudtuk meghívni."[149] Első alkalommal vett viszont részt ezen a tanácsülésen az MSZMP képviselője. A bizonytalan helyzetet mutatja, hogy noha közel három hónapja megindult már az oktatás, sokan még nem tértek vissza az egyetemre. A kari tanácsülésen résztvevő Baróti Dezső rektor erről azt mondta: „a március 31-ig visszatért hallgatókat minden további nélkül vissza lehet venni. A márc. 31. után amnesztiával visszatérő hallgatók ügyét esetenként kell megvizsgálni. A karnak javaslati joga van, de a minisztérium jóváhagyása is szükséges. A disszidált hallgatókat ki kell vezetni a nyilvántartásból."[150] Az április 26-i bölcsészkari tanácsülés egyébként az első, amelyen már jelen van a KISZ képviselője Görög József egyetemi hallgató személyében. Baróti rektor viszont már nincs: ekkor tartóztatják le, majd október 1-jén első fokon 2 év 6 hónapos börtönbüntetésre ítélik.[151] A KISZ növekvő befolyását mutatja egyébként, hogy amikor a párt képviselője a tanácsülésről hiányzott, helyettesítését az ifjúságot képviselő „Görög elvtárs" láthatta el. [152]

Érdekes adalék az egyetemi ifjúság hangulatához a TTK Kari Tanácsának ülésén elhangzott dékáni „feddés". A kar vezetője, Koch Sándor sérelmezte, hogy az április 4-i ünnepélyen („a felszabadulás ünnepén"), amelyen Kónya kultuszminiszter is részt vett, a professzori kartól és az „asszisztenciától" eltérően a hallgatóság „nagyon kis számban", alig ötven százalékos arányban vett részt. Ő ezen az

144 Szrenka 336–337.
145 Sipos 374
146 Egyetemi Lapok 3.
147 Perbíró 20–21.
148 1956 előtt a DISZ képviselte az „ifjúságot" az intézményi tanácsokban.
149 SZTE Szaklevéltára: BTK Kari Tanács, 1957. április 10.
150 SZTE Szaklevéltára: BTK Kari Tanács. 1957. április 10.
151 SZTE Szaklevéltára: BTK Kari Tanács 1957. április 26. Vö. Kiss Tamás I. 66.
152 SZTE Szaklevéltára: BTK Kari Tanács 1957. május 15.

ülésen jelentette be egyébként, hogy április 15-től a KISZ „szervei" gyakorolják az egyetemen azokat a jogokat, amelyek korábban a DISZ-t illették meg.[153]

A MEFESZ tavaszi helyzetéről a KISZ városi bizottsága '57. május közepén így ír: „A MEFESZ korábbi párt- és kormányellenes vezetőségét a Tudományegyetemről eltávolították, helyükbe, többségébe *(! – H. Z. I.)* kommunista fiatalok kerültek." A jelentés szerint a MEFESZ-tagság hangulata is megváltozott az egyetemi pártszervezés eredményeként, s a szervezetben „megdöbbenést" keltett a KISZ megalakulása, és határozott, világos állásfoglalása".[154]

Ez annyiban igaz lehet, hogy még az aktív ellenállásra hajlamos hallgatók körében is – tapasztalva a letartóztatásokat és a kommunisták hatalmának megszilárdulását – valóban csökkent a remény arra, hogy bármit is megőrizhetnek a forradalom és a MEFESZ vívmányaiból. S természetesen valamennyien tarthattak és félhettek a tovább folyó megtorlástól. A hallgatókat sújtó büntetésekről és a mindezek ellenére tovább élő ellenállási formákról a könyv későbbi fejezetében még foglalkozom.

Az orvosegyetem esetében a KISZ-szervezéshez hasonlóan a MEFESZ újjáalakításáról is eltérnek a korabeli írott források, nem is beszélve a későbbi visszaemlékezésekről. A KISZ városi bizottsága 1957. május 18-i elemzésének megállapítása odáig megy, hogy a KISZ megalakulásának időszakában „az Orvosegyetemen nem működött a MEFESZ". Ezzel szemben ugyancsak a KISZ helyi végrehajtó bizottságának 1958. februári tájékoztatója szerint „A létrejött KISZ-szervezetek mellett mindkét egyetemen működött a MEFESZ".[155] Ugyanezt támasztja alá Sipos Géza tanulmánya is, mely – hivatkozva a Délmagyarország 1957. május 22-i számára – az orvosegyetemi MEFESZ-szervezet ebben az időpontban történt megszűnéséről számol be (s nyilvánvaló, hogy ha nem létezett volna MEFESZ, nem tudott volna feloszlani). A Délmagyarország egyébként egészen pontosan nem a megszűnés tényét közli, hanem annak elhatározását: „a Szegedi Orvostudományi Egyetem MEFESZ Intéző Bizottsága elhatározta a MEFESZ feloszlatását. A bizottság tagjai a továbbiakban a KISZ-szervezetekben kívánnak dolgozni".[156] Szél Éva, aki az orvosegyetemi KISZ szervezésében játszott szerepet, szintén úgy emlékezett: ebben az intézményben is újjáalakult az egyetemisták „rétegszervezete".[157] Tehát a rendelkezésünkre álló adatok szerint, ha aktív tevékenységet nem is fejtett ki, formálisan feltehetően az Orvosegyetemen is működött '57 tavaszán a MEFESZ, de legalábbis megkísérelték újjáalakítani, ugyanakkor májusban végérvényesen beszüntették működését. A MEFESZ tehát nem töltött be jelentős szerepet az orvosegyetemen 1957-ben, de mint láttuk, a KISZ-szervezés is sokkal vontatottabban haladt a társegyetemen tapasztaltnál.

A Szegedi Pedagógiai Főiskolán – mint már szóba került – szigorú pártirányítás mellett 1957 márciusában szervezték újjá a MEFESZ-t. Nagy István visszaemlékezése szerint a MEFESZ lényeges tevékenységet a főiskolán nem fejtett ki, a tagság egy része – jórészt önvédelemből – itt is belépett a KISZ-be. A főiskolán hivatalosan nem mondták ki a MEFESZ feloszlatását, legalábbis erre nem maradt fönn adat.

153 SZTE Szaklevéltára: TTK Kari Tanács. 1957. május 13.
154 Az ifjúsági mozgalom helyzetéről 4.
155 Az ifjúsági mozgalom helyze1éröl 4.
156 Sipos 377. Vö. Délmagyarország, 1957. május 22.
157 Szél Éva.

A KISZ MEGERŐSÖDÉSE: LEHETŐSÉGEK ÉS DILEMMÁK

A KISZ megalakulását követő megerősödésével párhuzamosan ment végbe a MEFESZ tudatos sorvasztása, lényegében – ami az új vezetőséget és a tagság egy részét illeti – beolvasztása az egységessé váló kommunista ifjúsági szervezetbe. Az országos politika változása, a megfélemlítés, a letartóztatások mellett a KISZ „ideológiai" fronton és „szabadidős" tevékenysége révén is igyekezett saját helyzetét, legitimitását erősíteni, fokozatos sikerrel. Így áprilisban Komócsin Mihály tartott előadást a Juhász Gyula Diákotthonban *Az ellenforradalom kulisszatitkai* címmel, amelyet április-májusban a KISZ-tagok agitációja követett. Ettől a bizonytalan, kiváró hallgatóknak az új szervezet számára történő megnyerését várták a „kiszesek".[158] Ugyanakkor a KISZ megyei bizottságának 1957 áprilisában készült munkaterve szerint „az ifjúság szervezését illetően nehézséget okoz, hogy az ifjúság egy része még telítve van az ellenforradalom alatt magára szedett káros nézetekkel, amelyeket a belső ellenforradalmi elemek, valamint az imperialista rádiók tovább táplálnak. A szervező munkát fékezi az is, hogy a pártbizottságok, még inkább az állami, gazdasági és társadalmi szervek még nem állnak ki teljes egészében az ifjúság mellett. A lehetőségekhez mérten nem nyújtanak számukra megfelelő segítséget."[159]

A KISZ taglétszámának kezdeti alacsony voltát azonban csak részben magyarázta a hallgatók többsége részéről tapasztalható bizalmatlanság. Gyakorta – a korabeli szóhasználattal élve – „szektás elzárkózás" volt ugyanis megfigyelhető a KISZ-szervezők körében, azaz kezdetben nem vettek föl akárkit a szervezetbe.[160] Jól szemléltetik ezt az egyetemi, kari KISZ-szervezetek üléseinek jegyzőkönyvei is. Az SZTE Állam- és Jogtudományi Karának KISZ-alapszervezeti gyűlésein érdekes adalékot kaphatunk a MEFESZ-szel szemben, valamint a „rétegszervezetbe" korábban belépett hallgatók KISZ-felvételénél később is tapasztalható előítéletekről. Így az egyik jelölt, Tóth László felvételekor a következőket fogalmazták meg: „Februárban belépett a Mefesz-be *(sic! – H. Z. I.)*, utána megalakult a KISZ. Nem látta, hogy mi lehet ennek a célja. [...] Nem a KISZ-t nézte, hanem hogy van egy ifjúsági szervezet, és ez ekkor a Mefesz volt" – hangzott az ismertetés, melyre a megyei KISZ-bizottság részéről jelenlévő Szabó Lajos a tagfelvétel megakadályozása érdekében határozottan reagált:

158 Tóth Magdolna 30–31.
159 MNL CSML XXXIII. f. 3. fcs. 1. őe./1957.
160 Tóth Magdolna 30–31.

„[Tóth László] novemberben kommunista volt, felismerte a Mefesz jelentőségét, a KISZ-ét miért nem ismerte fel?" Az eredmény: 19 igen, 20 nem és 10 tartózkodás mellett a jelölt felvételét a tagság elutasította. Ilyen kevés információ birtokában, ennyi idő távlatából természetesen nem tudhatjuk, mi állt valójában a tagfelvételi kérelem elutasításának hátterében. De ha elfogadjuk azt, ami a jegyzőkönyvben szerepel, vagyis hogy a MEFESZ-be történő februári belépés ténye az illetékes KISZ-es elvtárs szemében a politikai megbízhatatlanság bizonyítéka volt, az már csak azért is pikáns, mivel, mint láthattuk, magát a MEFESZ-t éppen az ingadozó fiatalok hosszabb távú megnyerése céljából szervezték újjá 1957 elején, méghozzá szigorú pártirányítás mellett. Azok az idők azonban gyorsan elmúltak. S valóban: egy másik tagfelvételnél épp a MEFESZ-szel való szembenállás jelentett előnyt, igaz, a jegyzőkönyvből nem derült ki pontosan, melyik időszakban harcolt keményen a korábbi DISZ-vezető, feltételezhetően a MEFESZ 1956. októberi megalakulásának időszakára vonatkoznak a dicsérő szavak. A Bíró János tagfelvételéről szóló döntés előtt ugyanis elhangzott: „DISZ-titkár volt. Kötelességének tartotta, hogy részt vegyen a Mefesz elleni harcban. Az első három gyűlésen aktívan részt vett. A tárgyalásokat ellenezte a Mefeszszel. Márciusban elhatározta, hogy belép a KISZ-be." S a tagság tudta a dolgát: 28 igen, 12 nem és 9 tartózkodás mellett megszavazták Bíró felvételét.[161] A négy-öt órás viták kísérte taggyűléseken előnyben részesültek a tagfelvételnél a munkás–paraszt-származású fiatalok. A KISZ-szervezetek tagságának felét ekkor fiatal tanársegédek, adjunktusok, mint Székely Sándor, Sonkoly Pál, Sonkoly Pálné és Horuczi László, illetve olyan hallgatók alkották, akik Szegeden élték át a forradalom eseményeit, majd az azt követő időszakot is, mint Zsuró József vagy Fekete Zoltán.[162] Utóbbi a BTK elsőéves hallgatója volt, s közel öt évtized távlatából úgy emlékezett a korabeli eseményekre, hogy „a KISZ-tagok szűrése elsősorban nem a hallgatók, inkább az oktatók részéről merült föl, inkább nekik voltak fönntartásaik a tömeges tagszervezéssel szemben". A KISZ-be jelentkezők tagfelvételéről, mint láthattuk, a taggyűléseken a demokrácia látszatát keltve szavazással döntöttek, de a KISZ korabeli vezetői természetesen nem választással, hanem „kijelöléssel" nyerték el megbízatásukat. A hallgatók többségét egyébként Fekete Zoltán szerint nem a direkt politikai okok vitték a KISZ-be, még ha egyesek karriervágyból csatlakoztak is. Élénk közösségi élet is formálódni kezdett, amelynek kedvezetek a kis létszámú (ekkoriban mindössze 30 fős) évfolyamok. Még ha meg is jelent a KISZ neve egy-egy rendezvény szervezőjeként, Fekete Zoltán úgy emlékezett, az évfolyamgyűlések, a kari, egyetemi összejövetelek, programok (klubdélutánok, tavaszi várostakarítás stb.) nem kötődtek szorosan a KISZ-hez vagy KISZ-tagokhoz.[163]

Az 1957. május 18-i egyetemi KISZ-taggyűlésen – a bölcsész Görög József és a joghallgató Násztor József személyében – két hallgató már kari KISZ-titkári megbízást is kapott a kommunista ifjúsági szervezőmunkára, amely előrevetítette az intézményi szinten addig egységes irányítású szervezet decentralizációját. Az SZTE-n belül a legaktívabb a jogi kari KISZ-szervezet volt, míg a legnehezebb helyzet a kommunisták számára a TTK-n alakult ki, ahol egy korabeli értékelés szerint „a világnézeti nevelés csaknem teljesen hiányzott". A TTK-hoz hasonlóan komoly nehézségekbe ütközött a

161 MNL CSML XXXIII. f. 3. fcs 1–18. őe./1957.
162 Tóth Magdolna 30–31.
163 Fekete Zoltán.

kommunista fiatalok szervezőmunkája az orvosi karon. Jelzésértékű, és a szervezési nehézségeket jól illusztrálja, hogy az Orvostudományi Egyetemen többek között Szél Évát már végzett orvosként (tehát nem hallgatóként) bízták meg a szervezési feladatokkal. Az általa és társai által (Fleischmann Tamás, Dobranovics Ilona, Erdős Sándor, Antal Dezső) megalakított KISZ-szervezet sokkal gyengébb volt a kezdeti időszakban, mint az SZTE-n. A kommunisták munkáját nehezítette a KISZ-szervezet és az egyetemi pártszervezet között, továbbá a pártszervezeten belül meglévő feszültség, mely személyi ellentétekben is kifejeződésre jutott (Szilárd János egyetemi pártbizottsági titkár és a fiatalabb generáció tagjaként fellépő László Ferenc között).[164] Az Orvosegyetemen csak 1958 elejétől beszélhetünk tömeges méretű taglétszám-emelkedésről a KISZ-ben.[165]

164 Szél Éva.
165 Tóth Magdolna 33.

AZ EGYETEMI-FŐISKOLAI IFJÚSÁG ÉS A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK HELYZETE 1957 NYARÁN SZEGEDEN (1957. JÚNIUS – AUGUSZTUS)

A nyár viszonylagos nyugalomban telt. A szünidőre tekintettel a nem szegedi egyetemisták és főiskolások hazautaztak. 1957 júniusától augusztusig a KISZ-szervezetek programszervezése érthetően visszaesett, igaz, tartottak VIT-napot júliusban, augusztus 20-án pedig 60 ezer fő részvételével karneváli felvonulást. Több sportrendezvényre is sor került a KISZ szervezésében. A moszkvai VIT[166]-en 14-en vettek részt Szegedről, köztük négy egyetemista.[167] Az informális rendezvények mellett a hivatalos KISZ-iratok továbbra is az ötvenes években megszokott nyelvezetet használják, lépten-nyomon hangsúlyozva a párt megkérdőjelezhetetlen vezető szerepét. A hangulat érzékeltetésére idézem az 1957. augusztus 9-én a KISZ szegedi vezetőségének a városi tanács számára készült emlékiratát, mely a következőképp fogalmaz: „Az 1956. október-novemberi ellenforradalmi események megmutatták, hogy ifjúságunk problémáival nem elég általánosan, elméletileg foglalkozni csupán. Itt az ideje, hogy gyakorlatilag, tettekkel igyekezzünk a fiatalok nehézségeit megoldani. Ehhez eddig is és a jövőben is segítséget, támogatást adott mind a Párt, mind a kormány, olyan segítséget, amely minden eddigit felülmúl."[168]

Az egyetemek hangulatára jellemző a párt szerepének megerősödése. Erről tanúskodik a BTK Kari Tanácsának ülésén júniusban lezajlott vita. Az ülésen a dékán felolvasta Bólya Lajos *(a Baróti helyére kinevezett – H. Z. I.)* rektor levelét, mely tartalmazza: személyi ügyekkel a Rektori Hivatalban K. Tóth Ferencné (épp a Tanácsban az MSZMP képviseletében jelen lévő K. Tóth Ferenc felesége) foglalkozik. Az egyik oktató, Módi Mihály „reaktiválásának" kérdésében Székely Lajos egyetemi docens részéről

166 A magyartalanul Világifjúsági Találkozónak (VIT) nevezett ifjúsági világtalálkozók a Szovjetunió köré szerveződő demokratikus békefront-mozgalom részeként, a kommunista ifjúsági szervezeteket tömörítő Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) égisze alatt 1947-től kétévente a világ más-más pontján megrendezett nemzetközi fesztiválok voltak, melyek alkalmával a résztvevő fiatalság „kifejezhette békevágyát", másrészt komoly ideológiai továbbképzésben (agymosásban) részesülhetett.

167 Eredményesen működik a KISZ. Tájékoztató a szegedi KISZ-szervezetekről. 1957. szeptember 17. In: Válogatott dokumentumok 534–536.

168 A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Városi Szervező Bizottsága Emlékirata Szeged Megyei Jogú Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának. Szeged. 1957. augusztus 9. In: Válogatott dokumentumok 532–534.

elhangzott: „minden káderproblémát pártszervezettel és az állami vezetéssel előzetesen feltétlenül tisztázni kell". Jellemző, hogy erre nem más, mint az MSZMP képviselője válaszolt ellentmondást nem tűrve: „a Rektori Hivatal megfelelő szerve és a Pártszervezet *(azaz lényegében a K. Tóth-házaspár – H. Z. I.)* nélkül a személyi ügyek intézése nem történhet meg.[169] Árulkodóak a TTK Kari Tanácsának júliusi ülésén történtek is. Az ülés nagy részét az oktatókat és a hallgatókat sújtó fegyelmi büntetések ismertetése tette ki a jegyzőkönyv tanúsága szerint. A viszonyokat jól példázza a jegyzőkönyv következő megjegyzése: „A rektori határozat szerint a dékánoknak a stencilgépek kezelésére megbízható személyt kell kijelölnie, és lehúzást csak a Dékán engedélyezhet. Tehát minden lehúzásért a Dékán a felelős". Mindezek fényében figyelemre méltó, hogy a „Dékán bejelenti: június hó 13-án dékáni tisztségemről lemondtam és kértem a Minisztert, szíveskedjék indokaimat elfogadni, kérésemnek eleget tenni, nekem a felmentést megadni".[170]

A nyár „egyetempolitikai" eseménye a Művelődésügyi Minisztérium főhivatali körlevele, amely tartalmazza: „Az egyetemi élet megszilárdítása és az ellenforradalmi elemektől való megtisztítása szükségessé teszi a levelező (esti) tagozatos hallgatók ellenforradalmi időszak alatt tanúsított magatartásának felülvizsgálatát". Így a különböző munkahelyek vezetőinek az 1956. szeptember 1. és 1957. július 31. között állományukba tartozó, közben esti (levelező) tagozaton tanuló dolgozóik „ellenforradalmi időszak" alatt tanúsított magatartásáról az egyetemek, főiskolák vezetőit tájékoztatniuk kellett 1957. szeptember 30-ig.[171]

169 SZTE Szaklevéltára: BTK Kari Tanács. 1957. június 14.

170 MNL CSML XXVI. 3. TTK Kari Tanács. 1957. július 12.

171 MMOO 1911711957. sz. szigorúan titkos körlevél (aláíró Szigeti József miniszterhelyettes). Budapest, 1957. augusztus 27. In: Kiss Tamás I. 223.

A FELSŐOKTATÁS HELYZETE, AZ IFJÚSÁG HANGULATA, AZ IFJÚSÁGI MOZGALOM AZ 1957/58-AS TANÉVBEN SZEGEDEN (1957. SZEPTEMBER – 1958. JÚNIUS)

Az 1957 őszi hangulatot jól mutatja, hogy egyetemi autonómiáról nem beszélhetünk, az MSZMP szava mindenhatónak számít. Így a BTK-n nem lehetett tovább dékán a „kompromittálódott" Nyíri Antal (helyét Halász Előd foglalta el), s hiába választják Nyírit és Bálint Sándort nagy többséggel az Egyetemi Tanács (ET) tagjává a Kari Tanács tagjai, az MSZMP új szavazást rendel el, és mindkettejük ET-tagságát megakadályozza. Ekkor rendelkeztek „az ellenforradalmár felkelésre vonatkozó előadások" megtartásáról is az egyetemen, az egyetemi kinevezéseknél is fontosabbnak bizonyult (ismét) az ideológiai megbízhatóság, mint a tudományos munka. Jó példa erre, hogy maga Nyíri Antal (immáron) dékánhelyettes volt kénytelen javasolni az egyik fiatal kommunista oktatónak, Keserű Bálintnak a Marxizmus–Leninizmus Tanszék tanársegédjének adjunktusi kinevezését a Magyar Irodalomtörténeti Intézetbe. Ahogy az előterjesztő fogalmazott: „eddig még tudományos munkát nem írt, mégis javaslom".[172]

1957 őszére az úttörőmozgalom mellett a KISZ maradt az egyetlen legális ifjúsági szervezet. A MEFESZ az 1957/58-as tanévben már nem működött, s az utolsó, a megyében még létező (de Szegeden nem működő) „rétegszervezet", az EPOSZ is beszüntette működését 1957 novemberére.[173] Ebben a helyzetben került sor a KISZ Csongrád Megyei Aktívaértekezletére 1957 szeptemberében. Ennek határozata megállapítja: „Egyetemi és főiskolai, valamint középiskolai ifjúságunk között is a KISZ az elmúlt időszakban jelentős munkát végzett. Sikerült egy sor elvi kérdést vitákon keresztül tisztázni és a szervezeti életet megszilárdítani. Nőtt a KISZ tekintélye és befolyása a KISZ-en kívüli fiatalok között is."[174] Ugyanakkor számos problémával is szembesültek a régi-új rend ifjú harcosai: „Násztor József *(SZTE ÁJTK KISZ – H. Z. I.)* alapszervezeti titkár hiányolja, hogy a taggyűlésen kevesen jelentek meg. Akinek 3 igazolatlan hiányzása van, azt kizárjuk a szervezetből [...] Megemlékezett az

172 SZTE Szaklevéltára BTK Kari Tanács. 1957. szeptember 4., október 1., november 27.

173 Válogatott dokumentumok 528.

174 A Csongrád Megyei Hírlap tudósítása a KISZ aktívaülés határozatáról. 1957. szeptember 28. In: Válogatott dokumentumok 538.

ellenforradalom egy éves évfordulójáról. KISZ néhány tagja figyelő őrségen vett részt. Október 23-án a hallgatók még magasabb létszámmal jelentek meg az órákon, provokaktív jelenséggel nem találkoztunk. A hazai reakció még most is résen van. Kaptunk egy felhívást Budapestről, hogy november 4-ét gyászoljuk. Vannak még most is problémák, kérdések, amelyek nem tisztázódtak, ezeket fel kell vetni, arra való a faliújság. Ankétokat fogunk szervezni, ahol a nem KISZ-tagok is megjelenhetnek. Pl. »Nemzeti kommunizmus«, »Kínai belpolitikai helyzet«, »Nacionalizmus és sovinizmus«. Meghívunk vezető elvtársakat előadást tartani. [...] Már igen széles tagsága van alapszervezetünknek. Nem célunk a nagy taglétszám. Öntevékeny, tartalmas szervezeti életet akarunk, hol mindenki végezhet munkát. Fel akarjuk venni a kapcsolatot a KISZ-en kívülálló tagokkal, középiskolásokkal, úttörőkkel, segíteni akarunk nekik, s elhozzuk őket ankétainkra. [...] Faliújság: év elején nehezen indult, most fellendült" – olvashatjuk az SZTE ÁJTK KISZ 1957. október 31-i alapszervezeti gyűlésének jegyzőkönyvében.[175]

A KISZ megyei bizottságában többször is téma volt a „kritikusnak" tekintett egyetemi helyzet. A testület 1957. november 30-i ülésén a kommunista László Ferenc hozzászólásában részletesen vázolta az egyetemeken szerinte tapasztalható helyzetet. László veszélyt látott a „régi", a proletárdiktatúra korszaka előttről „itt maradt" oktatók esetlegesen káros befolyásában is, és a kommunista fiatalok határozott fellépését sürgette: „Az oktatógárdának az ifjúsággal kell együtt haladnia. KISZ-munka egyik lényeges része, hogy hogyan haladjunk együtt az oktatógárdával. Nálunk az egyetemen még sokan vannak a régiek közül az oktatógárdában." A radikális gondolatokat megfogalmazó László úgy vélte, növelni kell az új „gárda" politikai és szakmai súlyát, és foglalkozni kell „avval is, hogy a munkás-paraszt jó tanuló fiatalok bekerüljenek a tudományos körökbe. A KISZ-tag gyakornokoknak nagyon kevés szavuk van, mert ők alantasabb beosztásban vannak, mint a rektorok, professzorok, de ezek mellett a gyakornokok mellett álljon ki a KISZ. Szólítsák fel a rektorokat, hogy az ifjúsággal akarnak-e haladni, vagy nem? Ha nem, akkor el kell távolítani őket az egyetemről. A KISZ-en kívüli fiatalok segítségével vállalja, hogy a Minisztériumtól kérjen támogatást a részükre." László Ferenc értékelésével egybevág a november 30-i ülés jegyzőkönyvéhez csatolt beszámoló, melyet Ágoston József KISZ-szervezőtitkár jegyez: „Az egyetemek, főiskolák, középiskolák a KISZ-munka egyik legnehezebb területei még mindig. Az ellenforradalomnak elsősorban a tanuló ifjúságot sikerült megzavarnia. Itt a munkás- és parasztfiatalokra kell támaszkodnunk. Elsőrendű feladat az eszmei, politikai harc megvívása, az ellenséges eszmék, nézetek szétverése. Ezt nagy türelemmel kell végezni. Az őszinte nyílt hang a legjobb módszer a meggyőzésükhöz. Támaszkodjunk a kollégiumokra. Ezek legyenek a KISZ-munka alapjai" – szögezi le a beszámoló.[176]

Erre a törekvésre jó példa a KISZ Csongrád Megyei Bizottságának 1958-ra szóló munkaterve '58 februárjából, amely a KISZ-vezetőkre vonatkozóan tartalmazza: „Vegyünk részt az egyetemi felvételi bizottságokban és különösen segítsük elő, hogy a jól tanuló, pártos felfogású, a munkáshatalomhoz hű, munkás és dolgozó parasztfiatalok bekerüljenek az egyetemekre." S ha már ott vannak, „alakítsuk ki az egyetemi és középiskolai kollégiumok tevékenységét, különösen arra való tekintettel, hogy

175 MNL CSML XXXIII. f. 3. fcs. 1-18. őe/1957.
176 MNL CSML XXXIII. f. 3. fcs. 1-18. őe/1957.

a kollégiumokban kényes politikai nevelőmunka, helyes KISZ munka alakuljon ki."[177] A KISZ városi bizottsága '58. februári tájékoztatója egyébként leszögezi: az egyetemi KISZ-szervezetek az '56-57-es tanévben kis létszámúak voltak. A dokumentum erre az időszakra vonatkozóan „az ellenforradalom hazugságainak leleplezésében, a Kormány intézkedéseinek népszerűsítésében" jelöli meg a kommunista ifjúsági szervezet szerepét.

A KISZ befolyása az új tanévben tovább növekedett. Az egyetemi hallgatók körében tapasztalható hangulatról szólva a jelentés leszögezi: mintegy 35 százalékra tehető azok száma, akik „szilárdan állnak a Párt és a Kormány mellett". Megállapítja, hogy az egyetemi hallgatók nagy többsége politikai szempontból tartózkodó, noha „véleményüket nyíltan már nem merik kifejteni". A tájékoztató készítői hangsúlyozták, hogy az „ingadozók véleményének gyökeres megváltoztatásában" döntő szerepet fog játszani a KISZ-tagság aktivitása, munkája, s még mindig úgy vélték, hogy fontos feladat „az ellenséges elemek leleplezése és eltávolítása". A belső használatra írt, tehát nem nyilvánosság elé szánt elemzés megállapítja: „a rendszer ellenségei" továbbra is megtalálhatók az egyetemen, ők „a háttérben mozognak, közvetve támadnak. Kigúnyolják a 13 év *(1945–1958. – H. Z. I.)* eredményeit. Megtévesztett hallgatótársaikon keresztül végzik bomlasztó munkájukat. A hallgatók többsége ma már elismeri, hogy 1956 októberében Magyarországon ellenforradalom volt, a hallgatók egy része ezt még ma is vitatja. Érezhető igen erősen a nacionalista fertőzés, az ellenséges erők legkedveltebb területe ez. Igen sok ellenséges nézettel lehet találkozni. Pl. miért nem kapjuk vissza Erdélyt? Miért ne lenne jó a semleges Magyarország? Van-e sajtószabadság Magyarországon? Törvényes-e a Kormány? Miért nem írta alá Jugoszlávia a szocialista országok kommunista és munkáspártjainak közös nyilatkozatát? A parasztszármazású hallgatók között még mindig él a Nagy Imre-féle Kert-Magyarország eszméje. Nagyon elterjedtek a Szovjetunióval kapcsolatos politikai viccek stb. Úgyszintén elterjedt jelentős mértékben a templomba járás az ellenforradalom óta" – vázolja tehát a KISZ városi bizottsága jelentése a károsnak ítélt jelenségeket.

A bizalmas tájékoztató megfogalmazói nem rejtették véka alá a KISZ-ben tapasztalt hibákat sem: „A tanév kezdete óta az állandó szervezeti növekedés, a szervezetek decentralizálása, s a KISZ-tagsággal való foglalkozás bizonyos fokú befelé fordulást eredményezett. Elsősorban a KISZ-tagságot kellett felkészíteni feladataik ellátására. A KISZ-vezetőség a főként szervezési és belső munkája miatt nem tudott foglalkozni egy sor fontos lényeges kérdéssel. Nem alakultak még ki célravezető politikai nevelési formák. Vannak a KISZ-tagok között olyanok, akik nem meggyőződésből, csupán érdekből léptek a KISZ-be, s ezek gyengítik a szervezetek sorait, s nehéz leleplezni is őket."[178] Az aktív ellenállást sok esetben a passzív ellenállás vagy érdektelenség váltotta fel. Így a jogi kar politikai gazdaságtan[179] órájáról jegyezték fel, hogy sok hallgató inkább regényt olvasott, társasjátékozott, kártyázott.

A hatalom birtokosai ugyanakkor nem csak hangulatjelentésekből, hanem közvetlenül is tapasztalatot szerezhettek az egyetemi–főiskolai hallgatók valódi véleményéről. 1957 decemberében az

177 MNL CSML XXXIII. f. 3. fcs. 1-18. őe/1957.
178 Tájékoztató 1–2.
179 A marxizmus-leninizmus „közgazdaságtana".

Orvostudományi Egyetemen előadást tartott Nemes Dezső, az MSZMP KB tagja, akitől a hallgatók még azt is megkérdezték: miért nem vonulnak ki hazánkból a szovjet csapatok? De a december 14-én egyetemistáknak előadást tartó kormánytagot, a hat nappal korábban a salgótarjáni sortüzet megalapozó kijelentéséről („mától kezdve lövünk") is hírhedtté vált Marosán Györgyöt sem kímélték: írásban tettek föl több mint száz provokatív kérdést, például: a kádári kormányzatot csak a szovjet csapatok tartják-e fönn; mi a véleménye Kádár János október 23-i forradalom mellett hitet tévő november 1-jei rádióbeszédéről stb. Marosán szokásos stílusában válaszolt: „pukkadjatok meg!". A már 1956. október közepén tűzparancs kiadását szorgalmazó kommunista politikus félfasisztáknak nevezte az egyetemistákat.[180]

Az egyes felsőoktatási intézményekben természetesen eltérő volt a hallgatók hangulata, a KISZ helyzete, szervezettsége. Az alábbiakban az intézményi sajátosságokat is igyekszem bemutatni.

1957 őszén került sor az egyetemek KISZ-alapszervezeteinek „decentralizációjára", amely az intézményeken belül több KISZ-szervezet létrehozását jelentette az addigi egységes intézményi KISZ-szervezetek helyett. A decentralizáció okát részben a speciális feladatokban, részben a növekvő taglétszámban jelölték meg.[181] 1957 ősze egyébként – a nyári rendelkezések miatt – az újabb felelősségre vonási hullám időszaka, amely a potenciális „elégedetlenkedő" hallgatók eltávolításához vagy megfélemlítéséhez vezetett, s ez még inkább hozzájárult a KISZ helyzetének megszilárdulásához.

A tudományegyetem hallgatóinak száma ekkoriban 830 körüli, ebből 1957 novemberében 150, 1958 januárjában 182 volt a KISZ-tagok száma (az utóbbi a hallgatók 22 %-át jelentette).[182] A legnagyobb létszámú (69 fős), egyben a kezdeti időszakban politikailag legaktívabb a jogi kari KISZ-szervezet volt, melyet két alapszervezetet alkotott. Hatékony volt a bölcsészkari KISZ-szervező munka is, a 68 fős szervezetet is két alapszervezetet alkotta. A számokból is kitűnik, amelyet a KISZ VB-jelentés is kiemel, hogy a legrosszabb a helyzet a KISZ és az MSZMP szempontjából az SZTE-n belül a TTK-n volt tapasztalható. Ahogy a jelentés fogalmaz: „Nehezíti a munkát, hogy visszatértek az egyetemre olyan hallgatók, kik ellenforradalmi cselekményekért hosszabb ideig letartóztatásban voltak. Most sikerült ismét eltávolítani pl. Abrudbányait *(Abrudbányai Iván joghallgatót – H. Z. I.)* öt társával a Tudományegyetemről." A tudományegyetemi KISZ csúcsszerve a kilenctagú egyetemi KISZ Bizottság. A KISZ-jelentés szerint a KISZ-vezetők 72 százaléka, a KISZ-tagságnak viszont alig több mint az ötöde párttag (tehát az összes hallgató között az MSZMP-tagok aránya ekkor minden bizonnyal az öt százalékot sem érte el). Ennek ellentmond Tóth Magdolna előadása, amely szerint a KISZ-tagság több mint 70 százaléka párttag volt. Ez nyilvánvalóan túlzás, a valóságnak feltehetően a hivatalos (de nem nyilvános) korabeli jelentés felel meg, ennek ugyanis nem lehetett célja a számok kozmetikázása.

180 MOL-MSZMP30. ir. 1957. 1. őe. Feljegyzés a szegedi egyetemeken tapasztaltakról. 1957. dec. 21., idézi: Sulinet.hu/Örökségtár, (https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_5/pages/008_a_forradalom_levereseto1.htm.) Az eredetileg péksegéd Marosánnak egyébként is határozott véleménye volt az értelmiségről. Már egy évvel korábban, 1956. október 17-én Sőtér István miniszterhelyettesnek a felsőoktatás néhány alapvető problémája megoldására tett javaslatára az MDP Politikai Bizottsága tagjaként úgy reagált: „Elvileg egyetértek, de vigyázni kell, nehogy az egyetemi stricik hangulata átcsapjon kommunista és szovjetellenes támadássá." (ld. Kiss Tamás – Magyar egyetemek – 1956 – Szeged, mefesz.hu)

181 Jelentés 1.

182 Tájékoztató 1. és Jelentés 1.

Az orvosegyetem két egyetemi karának az 1957/58-as tanévben mintegy 1300 hallgatója volt. A KISZ-tagok száma 1957 novemberében közel 300, 1958 januárjában 318, amely a hallgatóság 23,5 százalékát jelentette. Az egész egyetemen mindössze 19 tagot számlált az MSZMP (ez a KISZ-vezetőség nyolc, a KISZ-tagság hat, s az össz-hallgatói létszám alig 1,5 százaléka volt). Az alapszervezeteket évfolyamonként szervezték az egyetemi karokon, így az orvoskaron hat, a gyógyszerészkaron négy alapszervezet létezett.[183] Új alapszervezetként működött az Orvosegyetemről 1957 őszén levált Állami Védőnőképző Intézet („szülésznőképző") KISZ-szervezete, amely '57 novemberében már 61 tagot számlált.[184]

A KISZ VB '58. februári jelentése súlyosnak ítéli az SZTE TTK-hoz hasonlóan a Gyógyszerészkaron uralkodó állapotokat, és általában sérelmezi, hogy az oktatószemélyzet egy része sokat árt „a helyes politikai hangulat kialakítása" szempontjából.[185] A viszonylag lassúbb orvosegyetemi KISZ-szervezés ellentételezését is szolgálhatta, és az „ideológiai nevelés" jövőbeni elmélyítésében is bizakodásra adhatott okot a szegedi ifjúkommunistáknak, hogy az országban elsőként Szegeden, az Orvostudományi Egyetemen jött létre KISZ Kollégium, melyet nem sokkal később Apáthy István egykori orvosról neveztek el.[186] A sajtó erről így tudósított: „A diákönkormányzat alapján működő kollégiumnak 120 orvos- és gyógyszerészhallgató a tagja, zömében elsőévesek. Igazgatójuk is szigorló orvos hallgató. A kollégiumba csak kitűnő és jeles, és előmenetelükben jó diákokat vesznek fel, akik a KISZ-életben is tevékeny részt vállalnak [...] A kollégiumot tíztagú választott vezetőség irányítja. amely hasznosítja az egykori NÉKOSZ[187] felhasználható jó tapasztalatait is."[188]

A KISZ-kollégiumban kollégiumi estek keretében rendszeresen foglalkoztak politikai kérdésekkel, de szóba került a tanulmányi előmenetel és a fegyelem megszilárdításának ügye is, emellett kirándulásokat szerveztek a kollégium tagjainak egészségügyi intézményekbe, üzemekbe. A KISZ fentebb már sokat idézett '58. februári jelentése problémaként rója föl, hogy noha például a másodévesek tanulmányi eredménye jó, a katalógusvezetés ellenére itt a legrosszabb a marxizmus-leninizmus órák látogatása, a hallgatók mintegy ötven százaléka ugyanis nem jár rendszeresen ezekre az órákra. Ennél „súlyosabb" ideológiai problémával is meg kell küzdenie a pártvezetésnek: bár az SZTE-n is meglévő probléma, különösen az Orvosegyetemre igaz a jelentés szerint, hogy rendszeres templomba járók még a kisszámú KISZ-tagság soraiban is vannak. Az orvosegyetemen is szerveznek diákköröket: legnépszerűbb a klinikai, de van gyermek-, bel- és ideggyógyászati szakkör, továbbá anatómiai, élettani, kórelméleti, mikrobiológiai és gyógyszertani tudományos diákkör is. Bár 1957 elején még épp az ellenkezője volt igaz, a jelentés megállapítása szerint 1958 januárjára „a KISZ és a

183 Vö. Tájékoztató 1. és Jelentés 1.; továbbá Tóth Magdolna 33.

184 Jelentés 1.

185 Jelentés 1–2.

186 Tájékoztató 2–3.

187 Népi Kollégiumok Országos Szövetsége. A „fényes szelek" kommunista és parasztpárti ifjúságpolitikája által 1946-ban életre hívott és országot behálózó kollégiumi mozgalom, amelynek sikere, gyanúsan népfrontízű és „pártszerűtlen" mivolta elegendő indok volt a hatalmát éppen csak megszilárdító és saját soraiban is folyamatosan ellenséget kereső Rákosi-diktatúrának, hogy 1949-ben véglegesen fölszámolja.

188 Szegeden megnyílt az ország első KISZ-kollégiuma. Népszabadság. 1957. október 13. (In: Válogatott dokumentumok, 541–542.)

pártvezetés kapcsolata az Orvosegyetemen harmonikusabbnak mondható, mint a Tudományegyetemen."[189]

A Pedagógiai Főiskolán is beindult a KISZ-szervezőmunka. KISZ Rádió működött az oktatók támogatásával, és több négyzetméteren MI címmel külön szerkesztőbizottság által rendszeresen összeállított KISZ-faliújság is segítette a propagandát. Az 1957-ben tapasztalt viszonylag autonóm működés hamarosan itt is egyre inkább központosítottá és politikailag átitatottá vált.[190]

A taglétszám mindenütt tapasztalható gyors növekedése nyomán ismételten felvetődött az élcsapat kontra tömegszervezet kérdése. A „tömegesség" ellen a „vonalasok" (keményvonalas kommunisták, sztálinisták, korábbi DISZ-vezetők egy része stb.) érveltek, hiszen tapasztalták az egyetemisták többségének – a szovjetbarát Kádár-rezsimmel szembeni ellenséges, illetőleg tartózkodó – hangulatát, ami nem felelt meg az ő nézeteiknek, így az ajtók tágra nyitása szerintük az „ideológiai felhígulás" veszélyével járhatott, és nyilvánvalóan az ő meglévő pozícióikat is veszélyeztette. Végül ezek a vélemények kerültek kisebbségbe, de meglétüket jól mutatja, hogy 1958-ban a felsőoktatási KISZ-szervezetekbe jelentkezők mintegy 10 százalékának elutasították a felvételét. A KISZ erejét az érdekképviseleti munka (vagy a fegyelmi bizottságokban való tevékeny szerep) mellett tömegdemonstrációk is szemléltették. Ezek közé tartozott a JUK és MUK időszakában a plakátragasztás (illetve plakáttépés), röpcédulázások, az ünnepségeken, fáklyás felvonulásokon, ifjúsági gyűléseken, találkozókon való tömeges részvétel, az Ady téri egyetemi sporttelep társadalmi munkában történő építése vagy a városi parkosítás, faültetés. Noha a tömegakciók szervezése a városi KISZ-szervezethez kötődött, a részvétel az egyetemi-főiskolai tagság számára is kötelező volt, a távolmaradásért „fekete pont" járt. Már ekkor megindult, de csak ezt követően vált egyre inkább általánossá az aktívabb, szervezettebb formában történő „ideológiai-politikai nevelőmunka".[191]

Nem hallgatható el ugyanakkor, hogy a KISZ tevékenysége nyilvánvalóan egyre inkább szimpatikussá vált a hallgatók egy része számára. A kulturális és sportprogramok szervezése, a mérsékelten, de mégiscsak folytatott érdekképviseleti munka, a KISZ beleszólása a segélyek elosztásába, az ösztöndíjak odaítélésébe, a diákotthoni felvételekbe, az üdülői beutalásokba, a vöröskeresztes csomagok elosztásába, a menza tevékenységébe a kedvezményezettek körében kedvező visszhangra találhatott.[192]

A tanév végére a KISZ helyzete megszilárdult, s ha nem is vált a DISZ-hez hasonló méretű ifjúsági tömegszervezetté, nem is követte el ugyanazokat a hibákat. Lassabb, türelmesebb szervezőmunka, és az idő előrehaladtával kisebb mértékű direkt politizálás jellemezte. Közös vonás volt ugyanakkor, hogy a KISZ az egyetemen sem vált demokratikus, autonóm ifjúsági szervezetté, központi (párt) irányítása megmaradt, s a kommunista diktatúra „politikuskeltetőjének" szerepét is betöltötte – és egészen a nyolcvanas évek végi megszűnéséig az egyetemeken és a főiskolákon is a pártállam legszilárdabb támasza maradt.

189 Tájékoztató 2–5.
190 Nagy István.
191 Tóth Magdolna 33–35.
192 Tájékoztató 3–6.

A MEFESZ MINT „JOGUTÓD SZERVEZET" ÉS AZ „ELNEVEZÉS" KÉRDÉSE. ELÍRÁSOK, TÉVEDÉSEK, TÉVESZTÉSEK A SZAKIRODALOMBAN

A MEFESZ és a KISZ megalakulásával, működésével kapcsolatosan számos tévedés vagy tévesztés is megjelent az 1956 utáni történeti és ismeretterjesztő tanulmányokban, könyvekben. Ezek egy részére a téma tárgyalásakor már kitértem.

Az 1990 előtti szakirodalomban természetesen eleve jellemző, hogy szándékos csúsztatásra, illetve tárgyi tévedésre, de akár a történések totális meghamisítására bukkanunk. Ezek gyakran politikai indíttatású prekoncepciók igazolását, a kommunista rendszer szolgálatát célozták, melyek az ideológiai indíttatású jelzőktől, minősítésektől akár az események utólagos újraírásáig terjedhettek.

A véletlenül vagy szándékosan „elkövetett" hibák egy része sajnos az 1990 utáni szakirodalomba is „átmentette magát". Ezek közül a legjellemzőbb és leglátványosabb, amely az 56-os MEFESZ-t egy korábbi szervezet utódszervezetének tekinti. Ugyancsak problémát okoz sok esetben a MEFESZ rövidítés feloldása, a szervezet pontos elnevezésének meghatározása.

De valóban ennyire lényeges az ötvenhatos, világtörténelmi jelentőségű eseménysorozat tárgyalásakor, hogy a kezdeményező szerepet betöltő szervezet új vagy újjáalakított szövetség volt? Valóban számít, hogyan oldjuk fel a forradalomhoz vezető utat kikövező, annak védjegyévé váló MEFESZ rövidítést? A válasz erre természetesen egyrészt az, hogy egy történésznek, kutatónak a feladata, hogy az eseményeket, a történelmi tényeket a valóságnak megfelelően rekonstruálja, és így hagyományozza az utókorra. Másrészt, ha ebben a kérdésben valaki téved, és esetleg a perdöntő bizonyítékok ellenére is kitart téves állítása mellett, akkor saját kutatási eredményeivel, egyébként megalapozott állításaival szemben is kételyeket ébreszthet.

Az 1956. október 16-án megalakult, a DISZ-től, a párttól és a kormánytól független ifjúsági szervezetet szinte valamennyi forrás, visszaemlékezés és történeti munka MEFESZ formában rövidíti. Első alkalommal a MEFESZ elnevezés (bizonyíthatóan) a megyei pártlap, a Délmagyarország hasábjain tűnik fel szélesebb nyilvánosság előtt 1956. október 18-án.[193]

193 Délmagyarország, 1956. október 18.

Ugyanakkor a szervezet megalakulásáról elsőként hírt adó, a szervező egyetemisták által írt és sokszorosított szórólap 1956. október 17-i keltezéssel még „a szegedi MEFSZ" formában említi az ifjúsági szervezetet.[194] Nem véletlenül. Ha elfogadjuk az általam is felhasznált egyik alapművének, Kiss Tamás könyvének megállapításait, egyértelműnek látszik az új szervezet elnevezésének meghatározása.

Kiss Tamás joghallgatóként a szövetség „kitalálásánál", a megalakulás előkészítésénél és a névválasztásnál egyaránt ott volt, és az említett folyamatokban kulcsszerepet játszott. Emellett a szervezet első (szegedi) elnöke volt, majd a rendszerváltás után a téma kutatója lett. Az ő visszaemlékezése szerint az általuk létrehozott szervezet neve: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége. Erről könyvében így ír: „A szövetség rövidítése helyesen MEFSZ, az ‚e' ejtéskönnyítő hangként került szóba." Majd leszögezi: az '56-ban létrejött Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége nem utóda az 1945 és 1950 között működő, hasonló nevű szervezeteknek. Tehát nem utódszervezete a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségének, illetve a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetének sem.[195]

Bár már céloztam rá, hangsúlyoznom kell: Kiss Tamás a szervezet ötletgazdájaként, alapítójaként és vezetőjeként tökéletesen tisztában lehetett azzal, hogy ők valamely szervezet újjáalakítását határozták-e el vagy egy független (új) szervezet megalakítását.

Erre természetesen lehetne az a válasz, hogy több évtized távlatából bárkit megcsalhat az emlékezete. Ugyanakkor Kiss Tamás állításának alátámasztására létezik egy perdöntő bizonyíték, egy, már említett korabeli dokumentum: az október 17-i keltezéssel (Kiss Tamás visszaemlékezése szerint október 16-ról 17-re virradó éjjel) szerkesztett és sokszorosított, s más egyetemek hallgatóinak szétküldött röplap. Ezen a következő szöveg olvasható: „Mi, a Szegedi Tudományegyetem, a Szegedi Orvostudományegyetem, a Szegedi Pedagógiai Főiskola és a Szegedi Zenetanárképző hallgatói 1956. október 16-án létrehoztuk saját egyetemi ifjúsági szervezetünket, a *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét (kiemelés tőlem – H. Z. I.)*." Ez tehát a szervezet 1956. október 16. késő délutáni megalakulását követő, arról beszámoló első autentikus, írásos forrás. Autentikus, hiszen az eseményt szervező, azon jelenlévő, azt levezénylő fiataloktól származik, akikről nehezen feltételezhető, hogy pár óra elteltével elfelejtették volna, mit is csináltak aznap a bölcsészkari nagyelőadóban. Egyébként olyan korabeli dokumentummal, forrással (beleértve például a MEFESZ október 20-i nagygyűlésről rendelkezésre álló hangfelvételt) nem rendelkezünk, amely feloldaná a MEFESZ rövidítést (leszámítva az eseményekről késve és részben elnagyoltan, részben pontatlanul tudósító Délmagyarországot): a források közkeletűen csak MEFESZ-nek említik a szervezetet. Mivel ellenkező tény nem áll birtokunkban, el kell fogadnunk a két, rendelkezésünkre álló forrást (Kiss Tamás visszaemlékezését és az 1956. október 17-i keltezésű felhívást), amely eligazít a szervezet elnevezése kérdésében. Az, hogy esetleg az országszerte a szegedi események nyomán megalakuló MEFESZ-szervezetek esetében a rövidítést helyenként rosszul oldották fel, nem jelenti, hogy az volna a helyes. S az, hogy a kortársak egy része a MEFESZ-t az 1950 előtt létezett hasonló nevű szervezetek valamelyikének örököseként

194 A szegedi MEFSZ Diáktestvéreink! kezdetű felhívása, 1956. október 17. In: Kiss Tamás I. 179.
195 Kiss Tamás I. 161.

vagy utódszervezeteként tartotta számon, szintén nem jelenti azt, hogy a szegedi megalakuláskor erről lett volna szó.[196]

Érdekesség, hogy a könyv megírása során felhasznált, Litván György által szerkesztett, az ötvenhatos forradalommal foglalkozó műben közölt MEFESZ-határozat, amely a forradalom közvetlen előzményének minősíthető október 22-i nagygyűlésen, az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen született, öt helyen is említi az új szövetség elnevezését, de mindannyiszor csak a rövidített „MEFESZ" formában.[197]

A MEFESZ rövidítés közkeletű, magyarázat nélküli használata lényegében a forradalom leverését követően sem módosul, hiszen a gyűlések résztvevői, a cikkek, rendőrségi, ügyészségi vallomások, egyetemi vagy bírósági jegyzőkönyvek olvasói számára tökéletesen világos volt, hogy a MEFESZ kifejezés pontosan melyik szervezetet jelölte: azt, amelynek nagygyűlésein már a forradalom kitörése előtt megfogalmazták a legfontosabb nemzeti, demokratikus követeléseket, s amelynek október 22-i fővárosi nagygyűlése a forradalom közvetlen előzményének tekinthető. Magyarázatra nem volt szükség, hisz mindenki egyszerűen csak „MEFESZ-ként" emlegette a szervezetet, így többnyire nem is törekedtek a rövidítés feloldására. Az utóbbi igénye inkább csak az '56–57-es eseményekkel a hatvanas évektől kezdve foglalkozó újságcikkek, történeti munkák vagy propagandakiadványok készítői részéről merült fel, mivel akkorra már némiképp elhalványult a MEFESZ emléke (így szükségessé vált a magyarázat, különösen az időközben felnőtt generációk szempontjából), másrészt a rövidítés feloldása gyakran jól szolgálta az ún. „rétegszervezetekről" szóló politikai prekoncepciót.

Általános vonulata lett ugyanis az 1956-ot követő „hivatalos" magyarországi történetírásának az, amit Eperjesi László is ismertetett többször idézett, 1979-ben megjelent tanulmányában. Ő így ír: „Az ellenforradalom fegyveres leverése után ifjúsági rétegszervezetek jöttek létre, amelyekbe azonban ellenforradalmi csoportok ill. elemek is bekapcsolódtak. [...] Ebben a helyzetben a legfontosabb feladat a rétegszervezetekben – különösen a MEFESZ-ben – megbújt ellenforradalmi, revizionista csoportok elszigetelése, majd kiszorítása, és e szervezetek újjáalakítása volt. Ezt a feladatot csak úgy lehetett eredményesen megoldani, ha az ifjúkommunisták egyidejűleg szívós harcot folytatnak az ellenforradalom eszmei befolyása alá került, egyébként becsületes fiatalok tömegeinek megnyeréséért, és fokozatosan aktivizálják őket. A fenti cél érdekében az ifjúkommunisták kezdetben az újjáalakított rétegszervezetekben – a Magyar Forradalmi Ifjú Munkás Szövetségben (MAFISZ), az EPOSZ-ban, az MNDSZ-ben és a megújult MEFESZ-ben – folytattak szívós, sokoldalú tevékenységet. [...] A rétegszervezetek fölött már 1950-ben eljárt az idő. A DISZ gyengesége nem az egységében, hanem az ellenforradalom dolgát megkönnyítő politikai hibákban és torzulásokban gyökerezett."[198]

Az a koncepció, hogy az 1956-ban megalakult „rétegszervezetek" (beleértve a MEFESZ-t is) korábban, 1950 előtt már léteztek, alátámasztották azt az érvelést, hogy az ötvenhatos események-

196 Ugyanakkor el kell ismerni, hogy erre is van példa: az 1956. október 20-i szegedi MEFESZ-nagygyűlésen felolvasott üdvözlő táviratról, melyet a Mezőgazdasági Gépészmérnöki Főiskola második évfolyamának hallgatói küldtek, a következőket tartalmazza: „A MEFESZ újjászervezésével egyetértünk, és támogatjuk" (In: Kiss Tamás I. 105.) A táviratot küldő hallgatók tehát egy korábbi (ugyancsak MEFESZ-ként rövidített) szervezet újjáalakítását vélték látni az új szövetség létrehozásában

197 Litván 37.

198 Hatvan harcos esztendő 8–9.

ben résztvevők a fennálló szocialista rendszer megdöntésével az 1945 és 1948 közötti, esetleg egy még régebbi (a korabeli szóhasználattal élve „burzsoá", illetve „horthysta" vagy „fasiszta") politikai-gazdasági rendszer restaurálását tűzték ki célul.

Lássuk, hogy a jelen kötethez fölhasznált művek és források, illetve egyéb, népszerű történeti vagy ismeretterjesztő munkák, illetve tankönyvek hogyan oldják föl a MEFESZ rövidítést!

A „legnépszerűbb" a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége elnevezés, amelyet Romsics Ignác *Magyarország története a XX. században* című munkája (385. old.) említ, és egyébként ugyanezt használja Salamon Konrád *Történelem a középiskolások számára* című tankönyve (195. old.), Eperjesi László tanulmánya a *Hatvan harcos esztendő* című kötetben (8. old.), Petneki Mihály Komócsin Zoltánról írott tanulmányában a *Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében* című kötetben (251. old.) és Szerencsés Károly is *Magyarország története a második világháború után* című összefoglaló munkájában (103. old.).

A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége elnevezést használja Geréb Sándor és Hajdú Pál *Az ellenforradalom utóvédharca* című művében (36. old.) és ritka kivételként a korabeli források közül feloldja a MEFESZ rövidítést (ebben a hibás formában) a Népszabadság 1957. március 17-i számában közölt MSZMP-határozat is. Ugyancsak ezt használja a *Délmagyarország* 1956. október 18-i száma, majd ezt idézve Sipos Géza is sokszor említett 1967-es, a *Tiszatáj*ban megjelent tanulmányban (289. old.), valamint a *Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében* című kötet a 499. oldalon szereplő magyarázó lábjegyzetében.[199]

Szintén hibásan, ettől alig eltérő módon említi a MEFESZ-t Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesült Szövetsége néven Apor József a *Délmagyarország* 1956. október 19-i számában megjelent cikkében (ami arra is jó példa, hogy önmagában még a korabeli sajtóhír sem jelent perdöntő bizonyítékot, hiszen a megyei lap két nap alatt kétféle elnevezéssel illeti a szervezetet). Ekként említi Bálint László is *A megtorlás Szegeden* című művében a rövidítések jegyzékében (264. old.). Ugyanezt az elnevezést használja a *Szabad Ifjúság* című lapra hivatkozva a Szabad Európa Rádió október 21-i tudósítása is, s a szervezet rövidítését – nem tudni, miért, talán félrehallás miatt – MEFHOSZ-ként említik.[200]

Az előbbiektől látszólag alig különböző, de még inkább hibás módon (a legtöbb esetben helyesen szereplő „szövetség" szót „szervezetre" torzítva) Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetéről beszél a Litván György szerkesztésében megjelent történelmi olvasókönyv, *Az 1956-os magyar forradalom* című kötet (34. old.), és ugyanezt az elnevezést használja Tóth Magdolna is a KISZ megalakulása 30. évfordulója alkalmából megtartott *A KISZ zászlóbontása a Szegedi Tudományegyetemen (1957–60)* című előadása írásos változatában, amely az 1988-ban *Ifjúságkutatás,*

199 Itt érdemes megemlíteni, hogy 1957-től egy évtizeden keresztül működött az ötvenhatos forradalom szellemében egy szervezet Nyugaton (mindenekelőtt Svájcban, továbbá az NSZK-ban és Észak-Amerikában), amely 1961-ig az SZMESZ (Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége) nevet viselte (angolul: United Federations of Hungarian Students). A szervezet magyar nevét 1961-ben MEFESZ-re változtatták (az angol elnevezés és rövidítés azonban nem változott). Az 56-os MEFESZ-re utaló rövidítés nyilvánvalóan nem véletlen, ugyanakkor ezt a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetsége elnevezéssel oldották fel. (Lásd: Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézet és Oral History Archívum, MEFESZ/UHFS-iratok, http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::::P2_PAGE_URI:kiadvanyok/mefesz_iratok)

200 Lásd: Kiss Tamás I. 48–49.

ifjúságpolitika címmel „kézirat gyanánt" 100 példányban megjelent munkában lelhető fel az előadáson elhangzott rövidítések jegyzékében (43. old.), és az elnevezés mellett évszámokat is szerepeltet: részben helyesen (1945–50) és teljesen helytelenül (1956–57), kifejezve, hogy az '56-ban létrehozott szervezetet az 1950-ben felszámolt MEFESZ „újjáalakulásának" tekinti (akkor pedig ugye az elnevezésnek is stimmelnie illik).

Sajnálatos módon helytelenül tartalmazza a Kiss Tamás által idézett 56-os Intézet adatbankja (378 és 687) is a szervezet nevét, Magyar Egyetemek és Főiskolák Szövetsége névre változtatva azt.

Szerencsére Kiss Tamás, Jancsák Csaba, a Szegedi Tudományegyetem 1956-os emlékbizottsága és mások kitartó munkájának eredményeként ma már egyre több tudományos, ismeretterjesztő vagy sajtócikk említi helyesen a szervezet elnevezését.

Pozitív példára azonban a korábbi évekből is találunk példát: Dürr Béla: *Történelmi olvasókönyv az általános iskolák számára* (Kossuth Kiadó, Bp., 1993.) című kiadványa, amely helyesen Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége néven említi az ifjúsági szervezetet, igaz, ő is a MEFESZ '56-os „újjáalakulásáról" ír, holott ezen a névváltozaton 1950 előtt nem működött ifjúsági szervezet.

ÖSSZEGZÉS

1956. október 16. kiemelkedő pillanat volt a felsőoktatás, az ifjúsági mozgalmak, a magyar szabadság és függetlenség ügye, és hat és fél évtized távlatából joggal állíthatjuk, egész Magyarország történetében. Ezen a napon jött ugyanis létre a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége, a MEFESZ, amely az első valóban alulról szerveződő, demokratikus, autonóm hazai felsőoktatási diákszervezetnek tekinthető, s mint ilyen, a hallgatói önkormányzatiság előfutáraként is értékelhetjük. Nem véletlen talán, hogy a különböző egyetemek és főiskolák 2000. január 1-jei integrációját követően (ismét) létrejövő Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Hallgatói Önkormányzata épp ezt a napot választotta a hallgatói önkormányzatiság és az egyetemi autonómia napjává.

Nem tudjuk, nem tudhatjuk, mivé válhatott volna a MEFESZ, ha nincs november 4., ha nem tartóztatják le vagy kényszerítik külföldre a szervezet vezetőit a kommunista hatalom képviselői. Az 1956-ot követő „hivatalos" történetírás szerint az ifjúsági „rétegszervezetek" létjogosultsága már 1950-ben túlhaladottá vált. És akárcsak 1950-ben, úgy 1957-ben is jönnie kellett – a kormányt és a pártot mindenben kiszolgáló – egységes és kizárólagos kommunista ifjúsági tömegszervezetnek, a KISZ-nek. Az új szervezet természetesen semmiben sem követte a demokratikusan létrejött (ötvenhatos) MEFESZ hagyományait, igaz, nem mindenben ismételte meg a DISZ hibáit sem. Ettől azonban még mindig az elnyomó kommunista hatalom egyik szilárd támasza maradt, s mintájául a DISZ-hez hasonlóan a szovjet Komszomolt tekintette.

A kommunista történetírás hazugságai és csúsztatásai – akárcsak maga a rendszer – a nyolcvanas évek második felére tarthatatlanná vált. A hivatalos propagandában – és a hatvanas évektől megjelenő „történeti" munkákban – úgy állították be ugyanis, mintha a kommunista fiatalok szívós munkája eredményeként módosult volna a MEFESZ és a többi ifjúsági szervezet irányvonala, és a KISZ szintén a kemény munka és az őszinte lelkesedés nyomán vált volna népszerű szervezetté. A valóság ezzel szemben természetesen az, hogy miként a szovjet fegyverek segítették hatalomra 1956-ban újra a kommunista erőket, ugyanennek köszönhette nagyrészt „sikerét" a KISZ a felsőoktatásban is. A nyolcvanas évek végén megindult hallgatói képviseleti rendszer (HKR), illetve hallgatói önkormányzati (HÖK-) mozgalom kihúzta a KISZ lába alól a talajt, és az nem tudta megvédeni pozícióit, sőt több helyütt – így például Szegeden, amely újra élen járt a változásokban – már 1988-ban, tehát a poli-

tikai rendszerváltás előtt elindult a demokratikus, KISZ-től független hallgatói mozgalom, melynek tagjai diáksztrájkok és nagygyűlések formájában fel is léptek jogaikért.[201]

Nem tudjuk, mivé vált volna a MEFESZ, ha a szovjet csapatok nem tiporják el a magyar szabadságharcot, azonban látható: ahogyan a DISZ 1956-ban napok alatt szétesett, úgy a KISZ a demokratikus viszonyok között – nem lévén legitimitása az ifjúság, így az egyetemi ifjúság soraiban sem – szintén beszüntette működését, s bár történtek átmentési kísérletek, azok rendre kudarccal jártak.

Az alulról szerveződő ifjúsági mozgalom a szegedi felsőoktatásban 1956-ban pár hétre autonómmá és demokratikussá tette a hallgatói közéletet, de ezeket a törekvéseket a gyakorlatban csak hosszú megszakítás után, három évtizeddel később egy másik generáció vihette tovább.

A szegedi egyetemisták és főiskolások 1956. októberi bátor föllépése, az általuk követelt változások indították el azt a folyamatot, mely hazánk világtörténelmi jelentőségű függetlenségi és szabadságharcához vezetett. A szegedi egyetemisták kezdeményező szerepe a megtorlások és a kommunista diktatúra évtizedei során feledésbe merült, s a rendszerváltást követően is hosszú éveknek kellett eltelniük ahhoz, hogy a történész szakma képviselői és a szélesebb közvélemény is elismerje: a forradalom szikrája a szegedi egyetemen pattant ki. Erre joggal lehet büszke a mindenkori egyetemi ifjúság, mely hivatott arra, hogy az egykori nagy elődök által képviselt értékeket minden korban képviselje, s az általuk kivívott szabadság lángját folyamatosan őrizze.

201 Jancsák: Fejezetek 129–180.

FELHASZNÁLT IRODALOM, FORRÁSOK

Eredeti írásos források

Andrássy Lajos dokumentumaiból = Évtizedeken át Andrássy Lajos birtokában lévő, általa átadott eredeti dokumentumok.

Az ifjúsági mozgalom helyzetéről = Az ifjúsági mozgalom helyzetéről Szegeden. KISZ Városi Bizottsága. Szeged, 1957. május 18.

Jelentés = Jelentés a KISZ-szervezetek munkájáról. KISZ Városi Bizottsága, Szeged, 1957. november 19.

Tájékoztató = Tájékoztató a két egyetem KISZ-szervezetének munkájáról, KISZ Városi Bizottsága, Szeged. 1958. február 11.

MNL CSML XXXIII. f. 3. fcs. 1–18. őe./1957. = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár XXXIII. fond 3. főcsoport 1–18. őrzési egység/1957. MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának Archívuma.

MNL CSML XXVI. f. 3. fcs. = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár XXVI. 3. JATE Matematika és Természettudományi Kar Dékáni Hivatal iratai. Kari ülési jegyzőkönyvek. 1952–1957.

SZTE Szaklevéltára = Szegedi Tudományegyetem Szaklevéltára 10/N/30. BTK Kari tanácsi jegyzőkönyvek. 1956–1957.

Nyomtatásban megjelent források

Sajtó

Délmagyarország, 1956. október 18., 1956. október 19., 1956. október 24., 1957. május 22., 1996. október 22.

Egyetemi Lapok, 1957. április

Szeged Népe, 1956. november 4.

Szegedi Néplap, 1956. november 13., 1956. november 22., 1957. április 10., 1957. február 26., 1957. március 10., 1957. március 23.

Dokumentumgyűjtemény

Válogatott dokumentumok = Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Válogatott dokumentumok. 1874–1986. Szerk. Hegyi András. Szeged, 1987.

Oral history

Andrássy = Andrássy Lajos szóbeli visszaemlékezése, 2003. április.

Fekete Zoltán = Fekete Zoltán szóbeli visszaemlékezése 2003. augusztus.

Kiss Tamás 2004. = Kiss Tamás szóbeli visszaemlékezése, 2004. október.
Nagy István = Nagy István szóbeli visszaemlékezése, 2002. szeptember.
Székely Sándor = Székely Sándor szóbeli visszaemlékezése, 2003. május.
Szél Éva = Szél Éva szóbeli visszaemlékezése 2003. augusztus.

Szakirodalom

Bálint: A megtorlás = Bálint László: A megtorlás Szegeden. Belvedere Meridionale, Szeged, 2004.
Bálint: Kováts = Bálint László: Kováts József (1926–1958). Belvedere Meridionale, Szeged, 2004.
Bálint László: „Ellenséges elemek". Nyilvántartottak, megfigyeltek, célszemélyek, meghurcoltak és elítéltek Csongrád megyében. 1945–1990. Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ - Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2017.
Bálint László: Ki kicsoda? A forradalomban és a megtorlásban Szegeden és Csongrád megyében. POFOSZ, Bp., 2006.
Döbör András – Kiss Gábor Ferenc – Zakar Péter (szerk.): Az 1956–os szabadságharc és utóélete. 1956–1990. Belvedere Meridionale Alapítvány, Szeged, 2007.
Ellenforradalmi erők = Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben II. Kiadta a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala, szerkesztő és évszám megjelölése nélkül.
Eperjesi = Eperjesi László: Ma már történelem. A KISZ megalakulása. In: Hatvan harcos esztendő. A magyar forradalmi ifjúsági mozgalom dokumentumaiból. III. kötet (1957–78.). Ságvári Endre Könyvszerkesztőség, Pécs, 1979. 17–18.
Farkas Csaba Az egyetemek a forradalomban. In: A forradalom és bölcsőhelye. Ötvenhat és Szeged. Szerk. Tandi Lajos. Bába Kiadó, Szeged, 2006. 30–55.
Fizel Natasa: Neveléstudományi tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem múltjáról és jelenéről. Délvidék Kutató Központ, Szeged, 2013.
Geréb – Hajdú = Geréb Sándor – Hajdú Pál: Az ellenforradalom utóvédharca 1956. november – 1957. március. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1986.
Haág Zalán István: Ifjúsági mozgalmak a szegedi felsőoktatásban (1957-60). In: Az 1956–os szabadságharc és utóélete. 1956–1990. Szerk. Döbör András, Kiss Gábor Ferenc, Zakar Péter. Belvedere Meridionale Alapítvány, Szeged, 2007. 56-70.
Horváth = Horváth Miklós: Sortüzek, RubicOnline, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/sortuzek_1956a/
Jancsák: Az 1956-os forradalom = Jancsák Csaba: Az 1956-os forradalom indítószikrája. A szegedi MEFESZ. Belvedere Meridionale, Szeged, 2016.
Jancsák: Fejezetek = Fejezetek a magyarországi hallgatói mozgalmak történetéből. Belvedere Meridionale, Szeged, 2019.
Kata Mihály: 1956 a szegedi gyógyszerész szakon, http://www.gyogyszeresztortenet.hu/ wp-content/uploads/2013/09/1956-a-szegedi-Gy%C3%B3gyszer%C3%A9sz-Szakon.pdf
Kiss Tamás I. = Kiss Tamás: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged. Belvedere Meridionale, Szeged 2002. Első kiadás.

Kiss Tamás II. = Kiss Tamás: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged. Belvedere Meridionale, Szeged 2002. Második, bővített kiadás.

Litván = Litván György (szerk.): Az 1956-os magyar forradalom. Reform – felkelés – szabadságharc – megtorlás. Tankönyvkiadó, Bp., 1991.

Miklós: Szikra, láng, hamu = Miklós Péter: Szikra, láng, hamu. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc emlékezete. Csongrád Megyei Önkormányzat, Szeged, 2016.

Miklós: Putnik = Miklós Péter: „Részt vettem a szabadságharc megmozdulásaiban" Putnik Tivadar (1929–1998). Újszentiván Község Önkormányzata, Újszentiván, 2017.

Miklós Péter: A szabadság reményében. Egyéni és közösségi cselekvésformák 1956-ban. Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány, Szeged, 2017.

Nagy István. *„...a fiatal szívek forradalma." – a szegedi pedagógiai főiskolások 1956-ban.* Bába Kiadó, Szeged, 2005.

Perbíró József 1956 Szegeden emlékeimben. Belvedere Meridionale, Szeged. 2002.

Péter László: A Szegedi Tudományegyetem az 1956-i forradalomban. In: Szegedi Műhely. 2001/3-4. 149-174.

Péter László: Egyetemi palackposták. A Szegedi Tudományegyetem a forradalomban, A forradalom a szegedi orvosegyetemen. In: A forradalom bölcsőhelye. Ötvenhat és Szeged. Szerk. Tandi Lajos. Bába Kiadó, Szeged, 2006. 303-370.

Petneki = Petneki Mihály: Komócsin Zoltán, a magyar kommunista ifjúsági mozgalom kiemelkedő harcosa. In: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Fejezetek hat évtized történetéből. szerk. Hegyi András. Szeged, 1982. 251–252.

Romsics = Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Bp., 2000.

Sipos = Sipos Géza: A KISZ zászlóbontása Szegeden. Az ifjúsági mozgalom történetéből. In: Tiszatáj, 1967. 3. és 4. szám. 286-293 és 372-380.

Szerencsés = Szerencsés Károly: Magyarország története a II. világháború után (1945–1975). IKVA Kiadó, Bp., 1992.

Szrenka = Szrenka Éva: Szeged 1956 története. Pelikán Egyesület, Szeged, 2017.

Tóth Magdolna = Kainné Tóth Magdolna: A KISZ zászlóbontása a Szegedi

Tudományegyetemen (1957–1960). In: Ifjúsági mozgalom – ifjúságpolitika. A TIT Csongrád Megyei Szervezetének Történész Szakosztálya és a SZAB Neveléstörténeti Munkabizottsága által a KISZ megalakulásának 30. évfordulója tiszteletére szervezett tudományos ülés anyaga. Szerk. Bakacsiné Gulyás Mária, Hegyi András, Micheller Magdolna. Kiadja a Magyar Úttörők Szövetsége Csongrád Megyei Elnöksége „kézirat gyanánt", Szeged, 1988. 27–43.

Újszászi Ilona: A Szabadság pillangója. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006.

Vida = Vida Mihály: Három hét boldogság. 1956 szegedi története. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006.

Vajda = Vajda Tamás: Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei a szegedi felsőoktatási intézményekben. In: Magyarországi világi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalomban és szabadságharcban. Szerk. Osváth Zsolt, Zsidi Vilmos. Bp.; 2007. 359–390.

FÜGGELÉK.
MEGTORLÁSOK ÉS FELELŐSSÉGRE VONÁS A SZEGEDI FELSŐOKTATÁSBAN

A szegedi egyetemi polgárokkal szemben ötvenhatos tevékenységükkel összefüggésben alkalmazott megtorlásokkal és felelősségre vonásokkal kapcsolatosan elsősorban a következő forrásokat használtam fel.

Farkas Csaba *Az egyetemek a forradalomban* című, levéltári forrásokra (bírósági jegyzőkönyvek és MSZMP-archívum) alapozott tanulmánya, illetve az ennek végén összesített kimutatás (In: *A forradalom és bölcsőhelye. Ötvenhat és Szeged*. Bába Kiadó, Szeged, 2006. 30–55. old.). Ez 192 egyetemi polgár nevét tartalmazza (ebből két fővel szemben szüntették meg az idézett jegyzőkönyv szerint az eljárást), és bár nem minden esetben a jogerős szankciókat tartalmazza, a legtöbb nevet tartalmazó lajstrom volt eddig.

Felhasználtam Kiss Tamás idézett művének javított, bővített (második) kiadásának végén található összefoglaló táblázatát (forrásként a következőket jelöli meg: Bálint László *Ki kicsoda 1956-ban Szegeden és Csongrád megyében*. Szegedi Műhely Különszám, Szeged, 1999. 1–118. old. és *Hallgatói fegyelmi vizsgálatok jegyzőkönyvei, októberi események összefoglaló értékelés a Pedagógiai Főiskolán* Szeged, 1957.), amely számos egyetemi-főiskolai hallgatót érintő retorziót (fegyelmi büntetés és/vagy elmarasztaló bírói ítélet) tartalmaz. Ezt kiegészítettem a Bálint László *A megtorlás Szegeden* (Belvedere Meridionale, Szeged, 2004.) című kötetének végén található kimutatással, amely a kádári megtorlás Szegedhez kötődő áldozatait gyűjti csokorba, kiegészítve a munkája 62–67. oldalán felsorolt egyéb büntetésben részesülő hallgatókkal, oktatókkal, egyetemi-főiskolai dolgozókkal. Felhasználtam továbbá Jancsák Csaba *Az 1956-os forradalom indítószikrája. A szegedi MEFESZ* (Belvedere Meridionale, Szeged, 2016.) című munkájának *A szegedi MEFESZ életének utolsó időszaka* (184–193. old.) fejezetében található részletes, 152 hallgató nevét tartalmazó kimutatást, amely forrásként a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár MSZMP-archívumának vonatkozó dokumentumait (1957–58) használja fel. A listát kiegészítettem még egy-egy névvel különböző, a témával foglalkozó munkákat felhasználva (Bálint László: *Ki kicsoda a forradalomban és a megtorlásban*. Szeged, 2006.; Bálint László: *„Ellenséges elemek". Nyilvántartottak, megfigyeltek, célszemélyek, meghurcoltak és elítéltek Csongrád megyében. 1945–1990*. Hódmezővásárhely,

2017.; Kata Mihály: *1956 a szegedi gyógyszerész szakon*, http://www.gyogyszeresztortenet.hu/wp-content/uploads/2013/09/1956-a-szegedi-Gy%C3%B3gyszer%C3%A9sz-Szakon.pdf; *Lázár György – egy verselő diák a forradalomban*. In: Délmagyarország, 1996. október 22., közli: A forradalom bölcsőhelye. Ötvenhat és Szeged. Szeged, 2006.; Péter László: *Egyetemi palackposták. A Szegedi Tudományegyetem a forradalomban, A forradalom a szegedi orvosegyetemen*. In: A forradalom bölcsőhelye. Ötvenhat és Szeged. Szeged, 2006; Szrenka Éva: *Szeged 1956 története*. Szeged, 2017. 325–362. old.; Vajda Tamás: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei a szegedi felsőoktatási intézményekben*. In: Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalomban és szabadságharcban. Bp.; 2007.).

Természetesen az egyes listák között vannak átfedések és ellentmondások is attól függően, milyen dokumentumok, források képezik azok alapját. Az egymásnak ellentmondó adatok esetében – részben saját kutatásaimra támaszkodva – igyekeztem a valódi jogsérelmet, joghátrányt, szankciót, illetve fegyelmi büntetés vagy bírósági ítélet esetén a jogerős döntést feltüntetni a táblázatban. Végezetül a felsorolt munkákban már megjelent neveket kiegészítettem a saját kutatásaim eredményeivel.[202] Utóbbiak során ugyanis olyan neveket is találtam, amelyek egyik korábbi listán vagy felsorolásban sem szerepeltek.

A listán kizárólag olyan egyetemi és főiskolai polgárok (diákok, oktatók vagy egyéb státuszban lévők) szerepelnek, akiket valamilyen szankcióval sújtottak vagy akik bizonyítható joghátrányt szenvedtek el a kommunista államhatalom vagy valamely állami szerv részéről 1956. október–novemberi vagy azt követő hónapokban kifejtett tevékenységük miatt vagy a jelzett időszakban attól függetlenül. Miközben a lista adatai bizonyíthatóan tényeken alapulnak, megalkotása némileg önkényes, hiszen valahol meg kellett húzni a határt. Bár ítélet vagy fegyelmi határozat nem született az ügyében, a listán szerepel Lázár György orvostanhallgató, mivel 1957. március 15. előtt „preventív" okból őrizetben vették, és két hetet töltött teljes bizonytalanságban a Csillag börtönben (ami egyrészt büntetésként értelmezhető, másrészt annak a különböző hivatalos dossziékban „nyoma" maradhatott). Nem szerepel ugyanakkor a listán a neves orvosprofesszor, Waltner Károly, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Forradalmi Bizottságának elnöke. Tekintélye okán ugyanis elkerülte a fegyelmi büntetést, s a nyomozóhatóság által javasolt őrizetbe vételére sem került sor, büntetőeljárás sem indult ellene. A megyei napilapban ugyanakkor személyét megalázó, külsejét gúnyoló, lejáratócikk született róla, többször kihallgatták, hosszú időn át ügynökök révén megfigyelték. Mondhatjuk, hogy „megúszta" a felelősségre vonást – hiszen végül nem kapott hivatalos büntetést – de nyilvánvaló, hogy őt is, sokakhoz hasonlóan, „megérintette" a megtorlás szele.

A táblázatban sokan szerepelnek olyanok, akiket külföldre távozásuk miatt sújtottak szankciókkal. Nem tudjuk, milyen büntetést kaptak volna, ha maradnak, de közülük sokan vezető, aktív szerepet játszottak a forradalom idején, így joggal tarthattak a felelősségre vonástól. Biztosan számosan akadnak olyanok a listán, akik ha nem „disszidálnak", nem kellett volna konkrét retorziótól tartaniuk. De, ha úgy tetszik, az ötvenes évek hazai tapasztalatai alapján nem véletlenül döntöttek ilyen sokan

202 Ezek forrásai mindenekelőtt a következők: SZTE Szaklevéltára 10/N/30. BTK Kari Tanács 1957. szeptember 4-i jegyzőkönyve és MNL CSML XXVI. 3. TTK Kari Tanács 1957. július 12-i jegyzőkönyve.

az egyetemi polgárok közül is, hogy a szabad életet választják, ha 1956 novembere után itthon nem volt lehetséges, hát külföldön. Lázár György vagy Waltner Károly példája mutatja, hogy hivatalos szankció vagy ítélet hiányában sem feltétlenül érezhették volna magukat biztonságban, ha a maradást választják.

A külföldre távozók közül sem szerepel ugyanakkor mindenki a listán: csak azok jelennek meg rajta, akikről találtam elmarasztaló fegyelmi határozatot. Így maradt le róla mások mellett az illegálisan Kanadába távozó belgyógyász professzor, ifj. Hetényi Géza is.

És persze mindazok, akiknek a neve jelenleg nem ismert, például a karhatalmisták által zaklatott vagy hosszabb-rövidebb időre őrizetbe vett egyetemisták. És azok sem szerepelnek rajta – miként Kocsis György vegyészhallgató – akiknek nevét bár ismerjük, de eljárás, büntetés ügyükben nem született (viszont az említett hallgató a karhatalmisták által őt ért inzultust – pár órás előállítás, kihallgatás, kényszerborotválás, megalázás – valószínűleg egész életében nem felejtette el). Hasonló okok miatt maradt ki a táblázatból például Csemán Mária magyar-szlovák szakos főiskolai hallgató is, akit eljárás alá jelen ismereteink szerint nem vontak, azonban az október 24-i békés tüntetés szétverésekor az államvédelmisek eszméletlenre vertek.

A hazai felsőoktatási intézmények oktatóit, hallgatóit, dolgozóit érintő megtorlás mértékét leginkább az határozta meg, az intézmények, illetve az egyetemi polgárok mennyire voltak aktívak a forradalmi cselekményekben, illetve az 1956. november 4. utáni ellenállás során.

Szegeddel ebben a helyzetben nyilvánvalóan példát kellett statuálni, hiszen ekkor még mindenki előtt ismert volt a később a feledés homályába kerülő tény: az ötvenhatos forradalom szikráját a MEFESZ megalakításával, a forradalmi követelések elsőkénti megfogalmazásával, majd a független, demokratikus diákszervezet országos méretűvé tételével a szegedi egyetemisták pattintották ki. Ez alapján az látható, hogy nagyjából a szegedi egyetemi-főiskolai hallgatók hat–hét százalékát (de például a Szegedi Tudományegyetemen több mint tíz százalékát) érte enyhébb-komolyabb szankció 1956 után.

Intézményenkénti bontásban a következőképp alakul a megtorlások és felelősségre vonások statisztikája azok esetében (260 fő), akiket név szerint is ismerünk.

Börtönbüntetések

Szegedi Tudományegyetem: ÁJTK: 7 hallgató, 1 oktató; BTK: 2 oktató, TTK: 2 hallgató és további 1 SZTE-dolgozó; összesen: 13 fő

Szegedi Orvostudományi Egyetem: 3 orvostanhallgató, 2 gyógyszerészhallgató, összesen: 5 fő

Pedagógiai Főiskola: 4 hallgató

Összegesen tehát jogerősen börtönbüntetésre ítéltek legalább 22 főt.

Egyéb szankciók

Szegedi Tudományegyetem: ÁJTK 37 hallgató, 6 oktató; BTK: 27 hallgató, 14 oktató; TTK: 24 hallgató, 11 oktató, egyéb SZTE-dolgozó: 13 (ebből TTK: 4, BTK: 1); összesen: 132 fő

Szegedi Orvostudományi Egyetem: 42 orvostan- illetve gyógyszerészhallgató és 1 védőnőképzős diák; 23 oktató; 19 egyéb dolgozó; összesen: 85 fő
Pedagógiai Főiskola: 35 hallgató; 9 oktató, összesen: 43 fő

Összegesen tehát egyéb szankciókkal (is) sújtottak legalább 260 főt.

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	EGYETEMI STÁTUSZ	KISZABOTT SZANKCIÓ
Ábrahám Endre	aspiráns (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Ábrahám László	orvosegyetemi hallgató	1 év 2 hó börtön, majd jogerősen felmentés
Abrudbányai Iván	ÁJTK-hallgató	elsőfokon 5 év, jogerősen 2 év 6 hó börtön
Aldobolyi-Nagy Miklós	tanszékvez. főiskolai tanár	leváltás, ill. az oktatás megtiltása az ország valamennyi felsőoktatási intézményében
Alpár János	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)[203]
Amesini Emil	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Arányi Sándor	klinikai beteghordó	preventív őrizetbe vétel (1957)
Aszalós János	TTK-hallgató	2 év börtön
Asztalos Sándor	technikus (Orvosegyetem)	elbocsátás
Ács Vilmos	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Baitz Tamás	orvosegyetemi hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Bakai Gyula	TTK-hallgató	szigorú megrovás, végső figyelmeztetés
Bakondi Béla	orvosegyetemi hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Bálint Gábor	orvosegyetemi hallgató	megintés
Bálint István	BTK-tanársegéd	elbocsátás
Bálint Sándor	BTK, egyetemi tanár	egyetemi tanácsi tagságát megakadályozzák
Bánkuti Imre	BTK-adjunktus	elbocsátás; könyvtárba/középiskolába helyezés
Bánkuti Imréné	BTK-tanársegéd	írásbeli megrovás
Barabás István	ÁJTK-hallgató	elsőfokon 4 év, jogerősen 3 év börtön

203 Az „elbocsátás", a „munkaviszony megszüntetése", illetve az „azonnali hatályú elbocsátás", valamint a „munkaviszony azonnali hatályú megszüntetése" fegyelmi határozatok között e táblázatban nem tettem különbséget, és egységesen „elbocsátásként" jelölöm, mivel a határozatok különböző időpontokban születtek, és egyénenként változott az is, hogy munkaadóként milyen jellemzést adtak eltávolított munkavállalójukról, segítették-e valamilyen módon későbbi elhelyezkedésüket. (H. Z. I.)

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Bárdossy (Bárdosi) István[204]	ÁJTK-tanársegéd	írásbeli megrovás (a forradalom idején fizikailag bántalmazták)
Barna András	ÁJTK-hallgató	2 félév eltiltás
Barna Dezsőné	adminisztrátor (SZTE)	elbocsátás (külföldre távozott)
Barna Ferenc	műszerész (Orvosegyetem)	írásbeli megrovás
Baróti Dezső	SZTE-rektor, BTK, egyetemi tanár	elsőfokon 2 év 6 hó, jogerősen 1 év felfüggesztett börtön (ténylegesen: 1957-58-ban börtönben volt); elbocsátás
Bartha Lajos	TTK, adjunktus	írásbeli megrovás
Bátori István	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Bela János	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Benkő Sándor	docens (Orvosegyetem)	közbiztonság őrizet
Benő Gyula	szakmunkás (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Bentzik Mihály	adjunktus (Orvosegyetem)	őrizetbe véve, alacsonyabb beosztásba helyezve, majd klinikai állásából felfüggesztve 50 %-os illetménnyel (1957.07.01.)
Berger György	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Berkes Jenő	főiskolai adjunktus	írásbeli megrovás, középiskolába helyezés
Bíró Judit	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Blazsó Ágnes	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Blint Gábor	orvosegyetemi hallgató	dékáni megrovás/intés
Bóday Pál	SZTE Egyetemi Könyvtár osztályvezető	alacsonyabb munkakörbe helyezés
Bódis István	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Bodnár Béla	SZTE Rektori Hivatal, főelőadó	alacsonyabb munkakörbe helyezés
Bónis György	ÁJTK, tanszékvezető egyetemi tanár	elbocsátás
Borka József	főiskolai hallgató	kizárás
Böjthe Endre	TTK-hallgató	megintés
Braun Vera	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Czapf Irma	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról

204 Ha az érintett neve a különböző forrásokban eltérő módon szerepelt, és nem volt tisztázható száz százalékos bizonyossággal, melyik írásmód helyes, mindkettőt feltüntettem. (H. Z. I.)

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Czigány Lóránt	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Császár Lajos	orvosegyetemi hallgató	megintés
Cselényi János	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Cserhalmi Mihály	szakmunkás (Orvosegyetem)	elbocsátás
Csete Iván	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Csetri Csaba	közp.gyakornok (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Csonti Ferenc	TTK-hallgató	közbiztonsági őrizetbe véve; 2 félévre kitiltva
Deák Tibor	TTK-hallgató	szigorú megrovás
Domokos László	TTK-hallgató	szigorú megrovás, végső figyelmeztetés
Draskóczy Pál	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Egyed László	ÁJTK-hallgató	szigorú megrovás
Endreffy Lóránt	SZTE Rektori Hivatal, főelőadó	írásbeli megrovás
Enyedi Ferenc	BTK-hallgató	szigorú megrovás, ösztöndíjmegvonás
Eperjessy Kálmán	főiskolai tanár	kényszernyugdíjazás (1958)
Farkas Imre	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Farkas László	BTK-hallgató	szigorú megrovás, 50%-os ösztöndíjcsökkentés
Fekete Etelka	BTK-hallgató	2 félévre kitiltva
Fekete Rudolf	ÁJTK-hallgató	szigorú megrovás
Feldmann Judit	ápolónő (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Felkai Imre	orvosegyetemi hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Fekete Franciska	ápolónő (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Fenyvesi Imréné	SZTE Rektori Hivatal, előadó	írásbeli megrovás
Ferenczfy (Ferenczi) Zoltán	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Ferenczi Lajos	TTK-kutató	írásbeli megrovás
Filyó András	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Fodor Gábor	ÁJTK, tanszékvezető egyetemi tanár	elbocsátás
Földi Vilmos	BTK-hallgató	szigorú megrovás
Földvári Kálmánné	főiskolai hallgató	kizárás
Fiedl Sándor	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Forbáth Miklós	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Futó Kovács Irén	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Fülöp Egon	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Gaál (Gáll) Gergely	BTK-hallgató	2 félévre kitiltva
Gábor György	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Gombár Jenő	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Gönczöl Dezső	főiskolai hallgató	első fokon 8 év, jogerősen 5 év 6 hó börtön, kizárás a Pedagógiai Főiskoláról
Görög Sándor	TTK-tanársegéd	írásbeli megrovás
Greguss István	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Grosz Károly	üvegtechnikus (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Grynaeus Tamás	orvosegyetemi hallgató	közbiztonsági őrizetben, majd első fokon 3 év 2 hónap, jogerősen 2 év börtön
Gulyás József	orvosegyetemi hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Győrfy Béla	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Halmágyi Dénes	adjunktus (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Hámori Erzsébet	védőnőképzős diák	elbocsátás az intézetből
Hámori Károly	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Hauszmann Ilona	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Hegedűs Sándor	orvosegyetemi hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Henye Nándor	orvosegyetemi tanársegéd	őrizetbe véve, alacsony beosztásba helyezve, majd eltávolítva az egyetemtről (az eü.területén „szaktudásának megfelelően elhelyezkedhessék")
Hetyei Gábor	TTK-hallgató	szigorú megrovás
Horváth György	TTK-hallgató	szigorú megrovás, végső figyelmeztetése
Horváth István	orvosegyetemi hallgató	szigorú megrovás, utolsó figyelmeztetésképpen
Horváth Dezső	BTK-hallgató	szigorú megrovás
H. Scossa Karola	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Igaz Jusztina	BTK-hallgató	szigorú megrovás
Írházi Sándor	főiskolai hallgató	kizárás
Iván Imréné	TTK-adminisztrátor	alacsonyabb beosztásba helyezés

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Jákó János	orvosegyetemi hallgató	2 félév eltiltás
Janzer Judit	orvosegyetemi hallgató	megintés
Jenei Károly	főiskolai hallgató	5 hó börtön és szigorú megrovás, végső figyelmeztetés
Jónás József	TTK-hallgató	írásbeli megrovás
Juhász Éva	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Just Mária	könyvtáros (SZTE)	elbocsátás (külföldre távozott)
Kádár Attila	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Kádár Dezső	orvosegyetemi (gyógyszerész) hallgató	távollétében 7 év börtön (külföldre távozott)
Kakuszi Mária	ÁJTK-hallgató	írásbeli megrovás
Kardos Géza	adjunktus (Orvosegyetem)	őrizetbe véve, majd egyetemről eltávolítva
Kardos Marietta	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Károlyi János	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Kelemen Endre	adjunktus (Orvosegyetem)	őrizetbe vétel, majd tanítástól eltiltva, végül egyetemről eltávolítva
Kenyeres Katalin	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Kerényi Tamás	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Kertész Imre	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Király József	gyakornok (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Kiss Árpád	TTK-tanársegéd	szóbeli feddés
Kiss Ferenc	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Kiss György	ÁJTK-hallgató	szigorú megrovás
Kiss Lászlóné	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Kiss Tamás	ÁJTK-hallgató	első fokon 8 év, jogerősen 5 év börtön, kizárás
Kohlmann György	TTK-tanársegéd	elbocsátás (külföldre távozott)
Korányi Ádám	TTK-tanársegéd	elbocsátás (külföldre távozott)
Koós Zoltán	ÁJTK-hallgató	szigorú megrovás
Kordé Imre	BTK-oktató	középiskolába helyezés
Korényi András	orvosegyetemi hallgató	megintés
Korinek Magda	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Kovács Albert	főiskolai hallgató	1 év 4 hó börtön, kizárás
Kovács Béla	docens (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Kovács Béla	TTK kari titkár	alacsonyabb beosztásba helyezés
Kovács István	orvosegyetemi hallgató	1 év 6 hó börtön; jogerősen felmentve
Kovács Lajos	TTK-hallgató	szigorú megrovás, végső figyelmeztetés
Kovás Éva	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Kőszegi Béla	gyakornok (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Kristóf Árpád	előadó (Orvosegyetem)	szóbeli feddés
Krénusz József	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Kulcsár Zsuzsanna	BTK, mb.tanszékvezető docens	posztjáról leváltás, írásbeli megrovás
Kurcsa Klára	ÁJTK-hallgató	1 év 6 hó, majd jogerősen 10 hó börtön
Kurucz Tibor	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Ladányi Tamás	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Lakatos Ferenc	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Lakatos István	TTK-tanársegéd	elbocsátás (külföldre távozott)
Láng Imre	egyetemi tanár (Orvosegyetem)	egy évre docenssé „visszaminősítve"
Lázár György	orvosegyetemi hallgató	2 hét preventív őrizetben (1957)
Lazur Barna	főhadnagy, SZTE katonai tanszék előadója	7 év, majd jogerősen 9 év börtön, teljes vagyonelkobzás, elbocsátás
Leipnik Péter	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Lejtényi András	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Lengyel György	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Lengyel Judit	fogtechnikus (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Lovász László	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Magyar Rózsa	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Magyar Vince	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Majtinszky Ágnes	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Martonosi Antal	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Mátrai Rudolf	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Medgyesi Endre	gazdasági igazgató (Orvosegyetem)	elbocsátás
Megadja Sándor	orvosegyetemi hallgató	megintés
Melegh László	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Menyhárt István	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Mihály Endre	főiskolai tanársegéd	felmentés, de „létszámcsökkentés miatt" általános iskolába helyezés
Minárovics Rózsa	TTK-laboráns	elbocsátás (külföldre távozott)
Moldoványi Tibor	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Molnár István	SZTE Egyetemi Könyvtár osztályvezető	alacsonyabb munkakörbe helyezés
Mónus Áron	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Muhi Kálmán	BTK dolgozója	elbocsátás
Nacsády József	BTK-adjunktus	írásbeli megrovás
Nagy Eszter	ÁJTK-hallgató	2 félév kizárás
Nagy Imre	orvosegyetemi (gyógyszerész) hallgató	10 év börtön
Nagy Rozália	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Nagy Zoltán	főiskolai hallgató	3 év börtön és szigorú megrovás, végső figyelmeztetés
Németh András	orvosegyetemi tanársegéd	őrizetbe véve, majd „szóbeli feddés" azzal, hogy záros határidőn belül az egyetemen kívül helyezkedjék el (végül nem kellett távoznia)
Neumann Károly	orvosegyetemi hallgató	egy ideig letartóztatva (1957)
Neumann Péter	gyakornok (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Nyíri Antal	BTK-dékán	posztjáról eltávolítás, nem lehet az Egyetemi Tanács tagja (1957)
Oláh István	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemről és főiskolájáról
Orbán György	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Páj Gábor	BTK-hallgató	intés
Pálfy Gyula	főiskolai tanársegéd	szóbeli figyelmeztetés, általános iskolába helyezés
Pánczer Imréné	szülésznő (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Pándi János	főiskolai hallgató	kizárás
Pauncz Rezső	TTK-docens	elbocsátás (külföldre távozott)

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Perbíró József	ÁJTK-dékánhelyettes	első fokon 15 év, jogerősen életfogytiglani börtön; elbocsátás
Péter László	BTK tudományos munkatársa	közbiztonsági őrizetben; elsőfokon 8 hó börtön, jogerősen felmentve; elbocsátás
Pintér Imre	gyakornok (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Pólay Elemér	ÁJTK, tanszékvezető egyetemi tanár	írásbeli megrovás
Pósa Péter	BTK, docens	középiskolába helyezés
Prinz Gyula	TTK, tanszékvezető egyetemi tanár	kényszermyugdíjazás
Prónai Péter	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Pusztai Éva	TTK-hallgató	első fokon 6 hónap, jogerősen 1 év 6 hó börtön; kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Putnik Tivadar	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Radnóti Endre	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Raffai István	mechanikus (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Ratkó József	BTK-hallgató	megrovás
Reiter Eszter	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Reimann Klára	BTK-hallgató	2 félévre kitiltva
Resli Pál	orvosegyetemi hallgató	2 félév eltiltás
Réthy Gabriella	fogtechnikus (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Rosszmann Magdolna	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Saári (Saáry) Zoltán	orvosegyetemi hallgató	10 hó börtön, jogerősen felfüggesztve; 2 félév kizárás
Salacz Magda	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Sarkadi (Sarkady) Sándor	BTK-hallgató	2 félév kizárás
Sarkady Gábor	BTK-hallgató	„fegyelmi folyamatban" (1957. szept.)
Sásdi Claudio	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Schreiner Piroska	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Sersli István	orvostanhallgató	egy ideig letartóztatva; külföldre távozott
Szabó Miklós	ÁJTK-hallgató	1 év börtön, jogerősen felfüggesztve
Szabó Pál	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Szádeczki Kardos Samu	BTK-oktató	egyetemi tanári kinevezés elhalasztása

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	**EGYETEMI STÁTUSZ**	**KISZABOTT SZANKCIÓ**
Szalai Gyula	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Szandtner György	adjunktus (Orvosegyetem)	eltávolítás az egyetemről
Székely László	TTK-hallgató	preventív őrizetbe véve (1957); kizárás az ország összes egyetemérőI
Szekeres László	BTK-tanársegéd	írásbeli megrovás
Szekeresné Ormos Mária	BTK-oktató	elbocsátás, középiskolába helyezés
Schreiner Piroska	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Schröder Erzsébet	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Schweitzer Mária	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Soós László	ÁJTK-hallgató	elsőfokon 7 év, jogerősen 5 év börtön
Szánó Lőrinc	főiskolai adjunktus	szóbeli figyelmeztetés, középiskolába helyezés
Szappanos Judit	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Székely László	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Szende Béla	BTK-hallgató	szigorú megrovás, ösztöndíjcsökkentés
Szigethy Márta	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Szigeti György	ÁJTK-hallgató	szigorú megrovás
Sziklai Csaba	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Sziklai (Sziklay) Pál	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Szőke Sándor	főiskolai hallgató	szigorú megrovás, utolsó figyelmeztetés
Sztánics Tóbiás	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Takács Ferenc	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Temesváry Teodóra	gépíró (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Ternei László	főiskolai hallgató	felfüggesztés
Thuránszky Károly	orvosegyetemi tanársegéd	írásbeli megrovás, az oktatástól „magatartásától feltételezett időre" történő eltiltás
T. Nagy Levente	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Tokaji Géza	ÁJTK-tanársegéd	írásbeli megrovás
Tóth Adorján	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyetemérőI és főiskolájáról
Tóth Imre	ÁJTK-hallgató	elsőfokon 10 év, jogerősen 6 év 6 hó börtön
Tóth József	TTK-adjunktus	írásbeli megrovás

MEGTORLÁST ELSZENVEDETT EGYETEMI POLGÁROK		
NÉV	EGYETEMI STÁTUSZ	KISZABOTT SZANKCIÓ
Turner Judit	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Újvári Pál	főiskolai hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Urbán József	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről
Vadász László	TTK-tanársegéd	írásbeli megrovás
Vajtai István	főiskolai tanár	kényszernyugdíjazás
Varga János	TTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Varga László	ÁJTK-hallgató	2 félév eltiltás
Varga Márta	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Varga (Vargha) Tibor	orvosegyetemi tanársegéd	őrizetbe véve, szóbeli feddés, majd eltávolítás az egyetemről
Vári György	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Várszegi János	főiskolai hallgató	kizárás
Végh Joachim	főiskolai tanár	közbiztonsági őrizet; középiskolába helyezés
Vető Miklós	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Vezényi Pál	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Vinkler László	tanszékvezető főiskolai tanár	tanszékvezetői beosztásából felmentve
Virágh Kamilla	közp.gyakornok (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Vlaszati László	orvosegyetemi hallgató	a hallgatói nyilvántartásból törölve (külföldre távozott)
Volosinovszki Zoltán	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Wéber Apollónia	tanársegéd (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Wischán Zoltán	TTK, tanársegéd	elbocsátás (külföldre távozott)
Zvara Ferenc	ÁJTK-hallgató	„bizonyítékok hiánya miatt függőben" (1957.08.10.)
Zsikla József	ÁJTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról
Zsótér Tamás	adjunktus (Orvosegyetem)	elbocsátás (külföldre távozott)
Zsuppán Ferenc	BTK-hallgató	kizárás az ország összes egyeteméről és főiskolájáról

KÉPEK, DOKUMENTUMOK

A MEFESZ gyűlése a szegedi egyetem bölcsészkarának Auditórium Maximumában, 1956. október 20.

Az 1956. október 20-i MEFESZ-nagygyűlés elnöksége

Tüntetők a szegedi Klauzál téren 1956 októberében

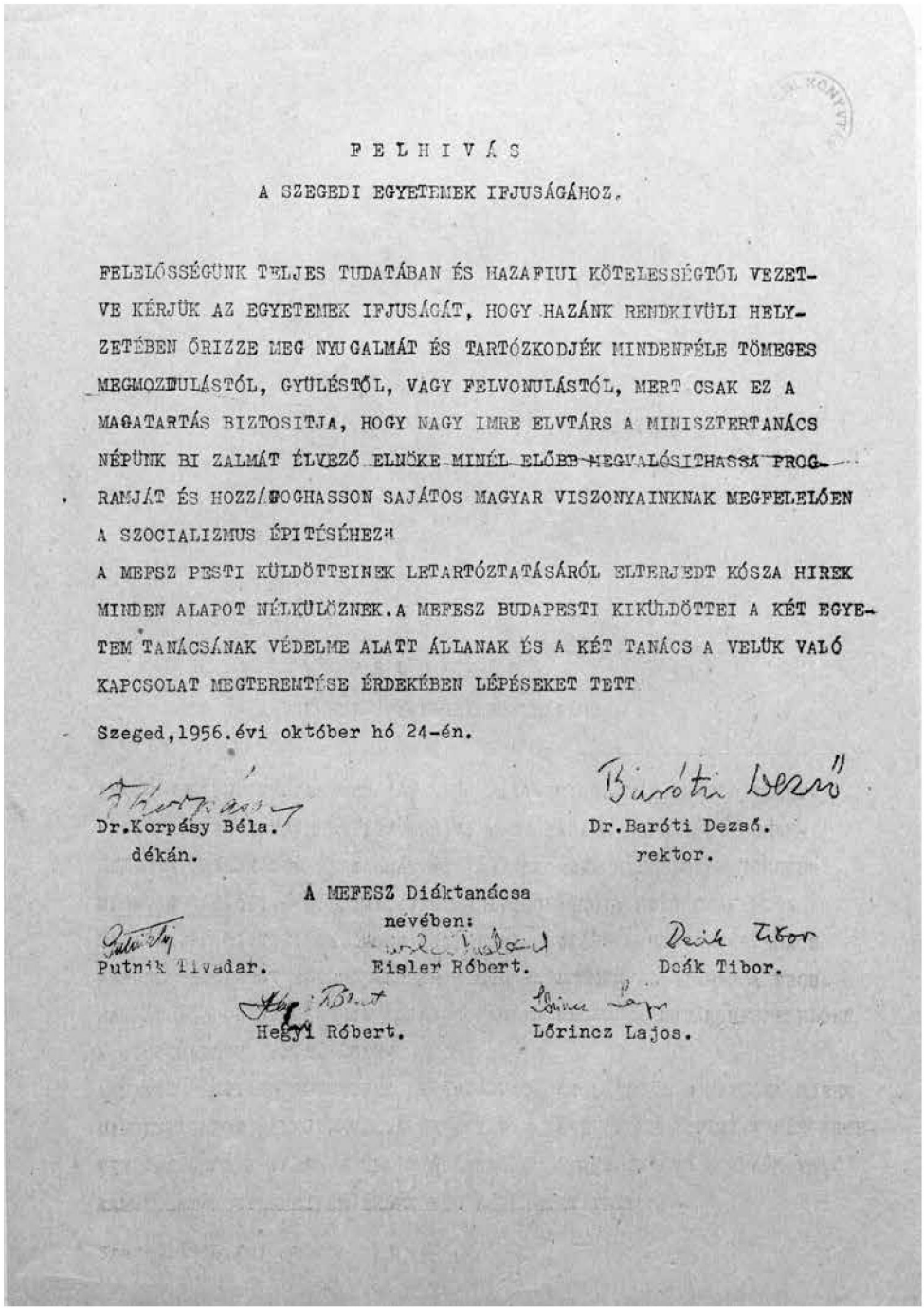

FELHIVÁS

A SZEGEDI EGYETEMEK IFJUSÁGÁHOZ.

FELELŐSSÉGÜNK TELJES TUDATÁBAN ÉS HAZAFIUI KÖTELESSÉGTŐL VEZETVE KÉRJÜK AZ EGYETEMEK IFJUSÁGÁT, HOGY HAZÁNK RENDKIVÜLI HELYZETÉBEN ŐRIZZE MEG NYUGALMÁT ÉS TARTÓZKODJÉK MINDENFÉLE TÖMEGES MEGMOZDULÁSTÓL, GYÜLÉSTŐL, VAGY FELVONULÁSTÓL, MERT CSAK EZ A MAGATARTÁS BIZTOSITJA, HOGY NAGY IMRE ELVTÁRS A MINISZTERTANÁCS NÉPÜNK BIZALMÁT ÉLVEZŐ ELNÖKE MINÉL ELŐBB MEGVALÓSITHASSA PROGRAMJÁT ÉS HOZZÁFOGHASSON SAJÁTOS MAGYAR VISZONYAINKNAK MEGFELELŐEN A SZOCIALIZMUS ÉPITÉSÉHEZ!

A MEFSZ PESTI KÜLDÖTTEINEK LETARTÓZTATÁSÁRÓL ELTERJEDT KÓSZA HIREK MINDEN ALAPOT NÉLKÜLÖZNEK. A MEFESZ BUDAPESTI KIKÜLDÖTTEI A KÉT EGYETEM TANÁCSÁNAK VÉDELME ALATT ÁLLANAK ÉS A KÉT TANÁCS A VELÜK VALÓ KAPCSOLAT MEGTEREMTÍSE ÉRDEKÉBEN LÉPÉSEKET TETT

Szeged, 1956.évi október hó 24-én.

Dr.Korpásy Béla.
dékán.

Dr.Baróti Dezső.
rektor.

A MEFESZ Diáktanácsa
nevében:

Putnik Elvadar.

Eisler Róbert.

Deák Tibor.

Hegyi Róbert.

Lőrincz Lajos.

Felhívás a Szegedi Egyetemi Ifjúsághoz, 1956. október 24.

GYŐZÖTT A NEMZETI FORRADALOM!

Felhívás Szeged népéhez!

A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt megalakult. Ideiglenes intézőbizottsága felhívja Szeged város összes népét, hogy nyugalmát őrizze meg. A forradalom eddig kivívott vívmányait éberen védje meg. Különös figyelemmel legyen arra, hogy egész dolgozó népünk, mely ma sztrájkkal biztosítja a forradalom vívmányait, hogy ezen sztrájkot támogassa.

A sztrájk csak akkor lehet eredményes, ha annak előfeltétele, az életlehetősége megvan. Ezért külön kihangsúlyozott felhívással fordulunk Szeged összes dolgozó parasztjaihoz, hogy minden felesleges áruját, élelmicikkét hozza fel a piacra és azt a régi árakon bocsássa az egész Szeged népének rendelkezésére. Akadályozza meg az árdrágítást, mert aki árdrágítást követ el, az a magyar szabadságnak és sztrájknak ellensége.

Ma, mikor szabadságunkat a magyar értelmiségi ifjúság, munkásifjúság és pártállásra való tekintet nélkül az egész dolgozó nép vérehullajtásával kivívta, ezen kivívott szabadságnak a biztosítása és biztosítékának egyik legfontosabb záloga a kenyér. Ezt a kenyeret kérjük tőletek még akkor is, ha talán saját magatoktól vontok el egy falatot. Bízunk az ezeréves magyarságért és ezer év alatt oly sok vért ontott és áldozatot hozott hű magyar gazdáinkban és parasztjainkban, hogy ezen felhívásunknak maradéktalanul eleget tesz és kiközösíti maga közül azokat, akik a jelenlegi forradalomban árdrágítást, uzsorát elkövetnek.

Szeged, 1956. október 31.

FÜGGETLEN KISGAZDA, FÖLDMUNKÁS
ÉS POLGÁRI PÁRT
IDEIGLENES INTÉZŐ BIZOTTSÁGA

Adakozz és gyűjts Budapest hős népének!

Érdeklődni: Vörösmarthy utca 5. Kisgazda Párt

Az újjáalakult Független Kisgazdapárt röplapja a szegediekhez, 1956. október 31.

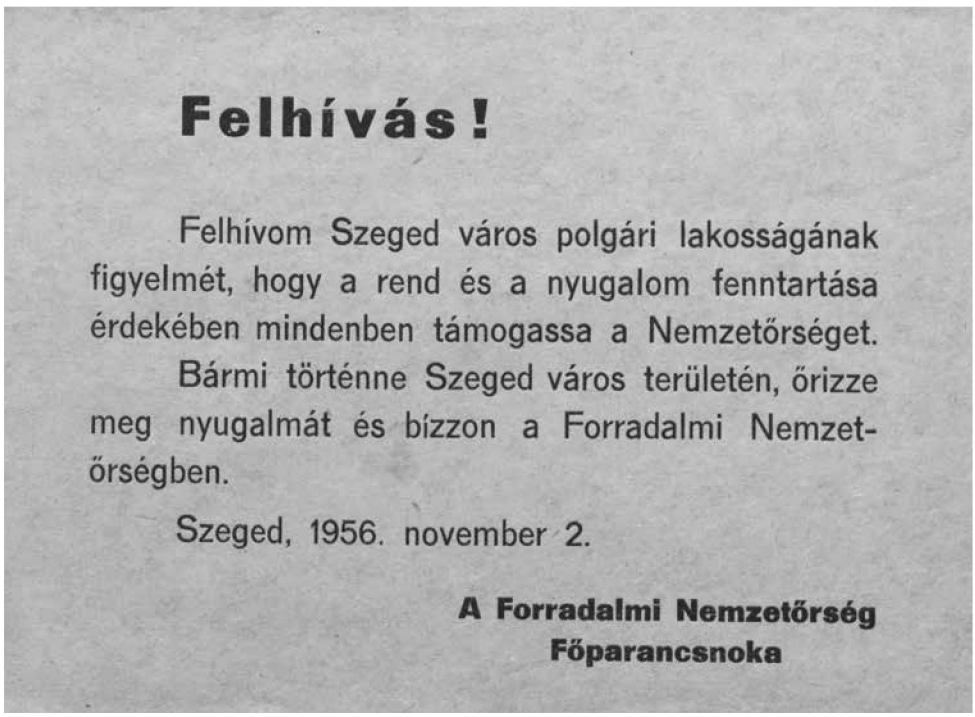

Felhívás!

Felhívom Szeged város polgári lakosságának figyelmét, hogy a rend és a nyugalom fenntartása érdekében mindenben támogassa a Nemzetőrséget.

Bármi történne Szeged város területén, őrizze meg nyugalmát és bízzon a Forradalmi Nemzetőrségben.

Szeged, 1956. november 2.

A Forradalmi Nemzetőrség Főparancsnoka

A Forradalmi Nemzetőrség felhívása a szegedi polgári lakossághoz, 1956. november 2.

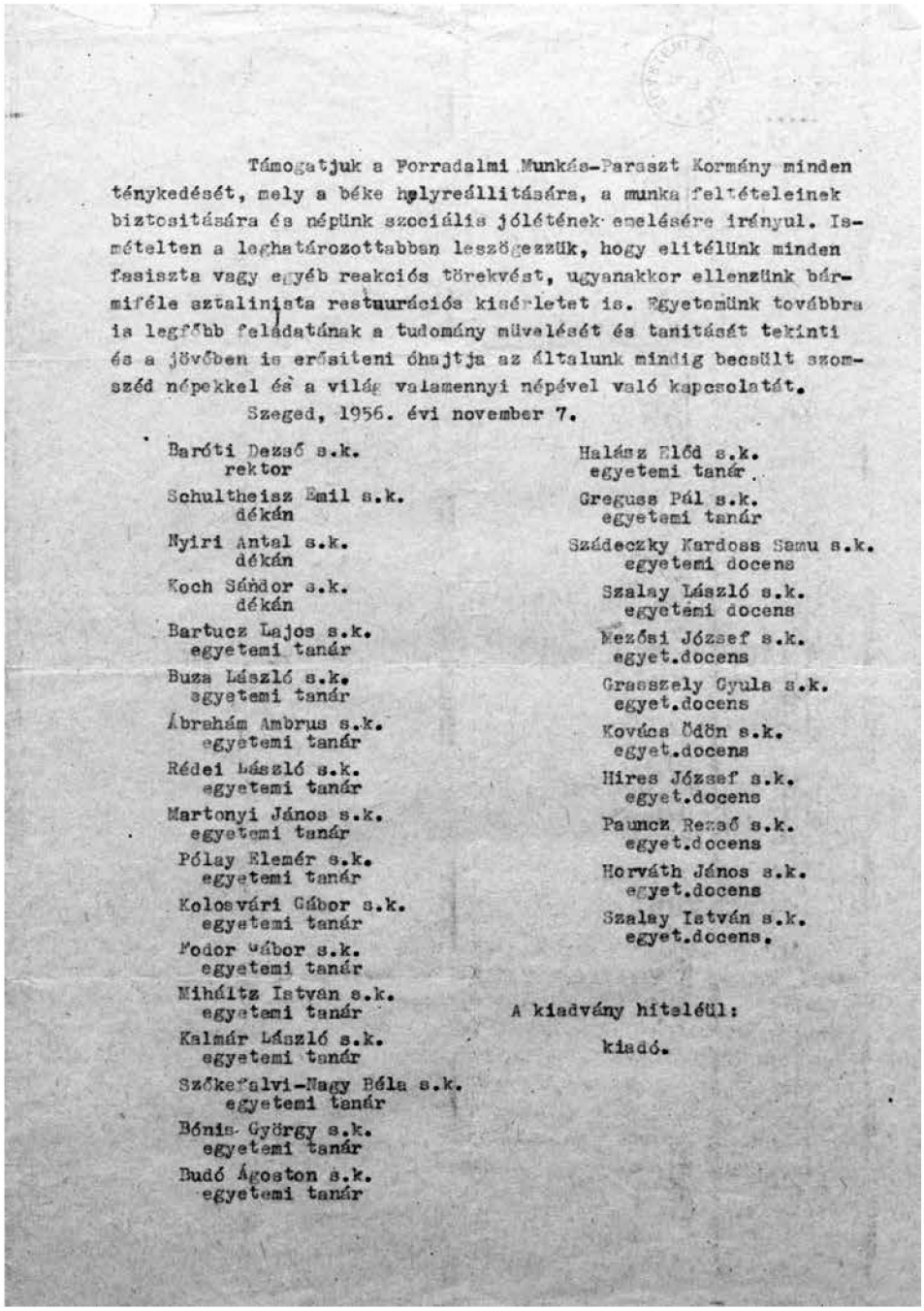

Támogatjuk a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány minden ténykedését, mely a béke helyreállitására, a munka feltételeinek biztositására és népünk szociális jóléténak emelésére irányul. Ismételten a leghatározottabban leszögezzük, hogy elitélünk minden fasiszta vagy egyéb reakciós törekvést, ugyanakkor ellenzünk bármiféle sztalinista restauurációs kisérletet is. Egyetemünk továbbra is legfőbb feladatának a tudomány müvelését és tanitását tekinti és a jövőben is erősiteni óhajtja az általunk mindig becsült szomszéd népekkel és a világ valamennyi népével való kapcsolatát.

Szeged, 1956. évi november 7.

Baróti Dezső s.k.
rektor

Schultheisz Emil s.k.
dékán

Nyiri Antal s.k.
dékán

Koch Sándor s.k.
dékán

Bartucz Lajos s.k.
egyetemi tanár

Buza László s.k.
egyetemi tanár

Ábrahám Ambrus s.k.
egyetemi tanár

Rédei László s.k.
egyetemi tanár

Martonyi János s.k.
egyetemi tanár

Pólay Elemér s.k.
egyetemi tanár

Kolosvári Gábor s.k.
egyetemi tanár

Fodor Gábor s.k.
egyetemi tanár

Mihálitz István s.k.
egyetemi tanár

Kalmár László s.k.
egyetemi tanár

Szőkefalvi-Nagy Béla s.k.
egyetemi tanár

Bónis György s.k.
egyetemi tanár

Budó Ágoston s.k.
egyetemi tanár

Halász Előd s.k.
egyetemi tanár

Greguss Pál s.k.
egyetemi tanár

Szádeczky Kardoss Samu s.k.
egyetemi docens

Szalay László s.k.
egyetemi docens

Mezősi József s.k.
egyet.docens

Grasszely Gyula s.k.
egyet.docens

Kovács Ödön s.k.
egyet.docens

Hires József s.k.
egyet.docens

Pauncz Rezső s.k.
egyet.docens

Horváth János s.k.
egyet.docens

Szalay István s.k.
egyet.docens.

A kiadvány hiteléül:

kiadó.

Szegedi egyetemi oktatók „kiállása a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány mellett", 1956. november 7.

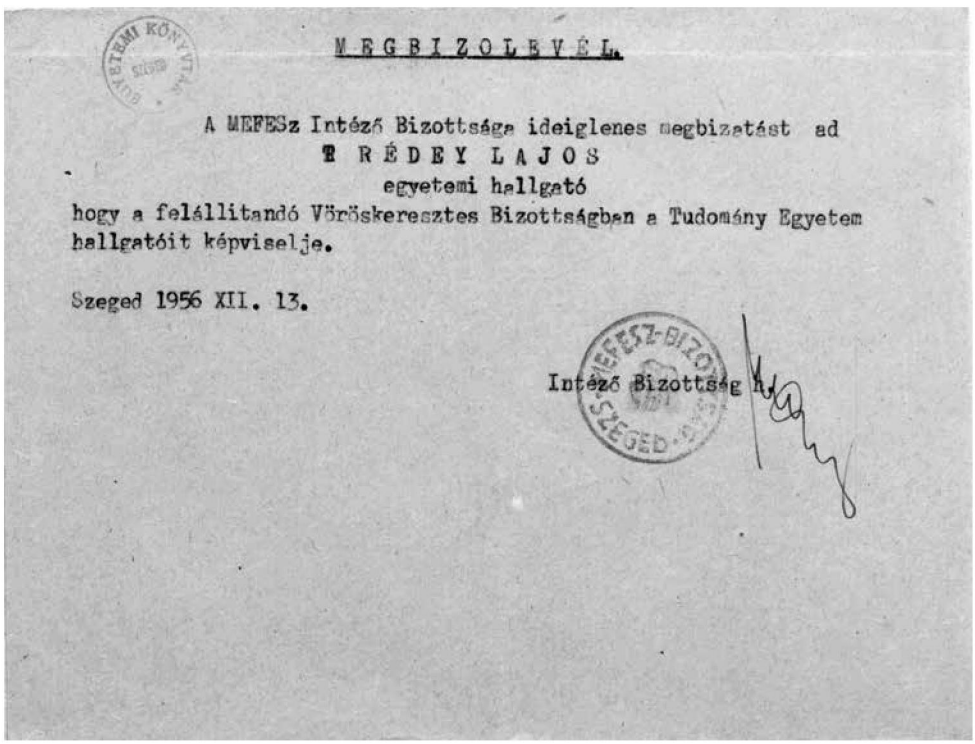

MEGBIZOLEVÉL.

A MEFESz Intéző Bizottsága ideiglenes megbizatást ad
RÉDEY LAJOS
egyetemi hallgató
hogy a felállitandó Vöröskeresztes Bizottságban a Tudomány Egyetem hallgatóit képviselje.

Szeged 1956 XII. 13.

Intéző Bizottság h.

A Forradalmi Nemzetőrség felhívása a szegedi polgári lakossághoz, 1956. november 2.

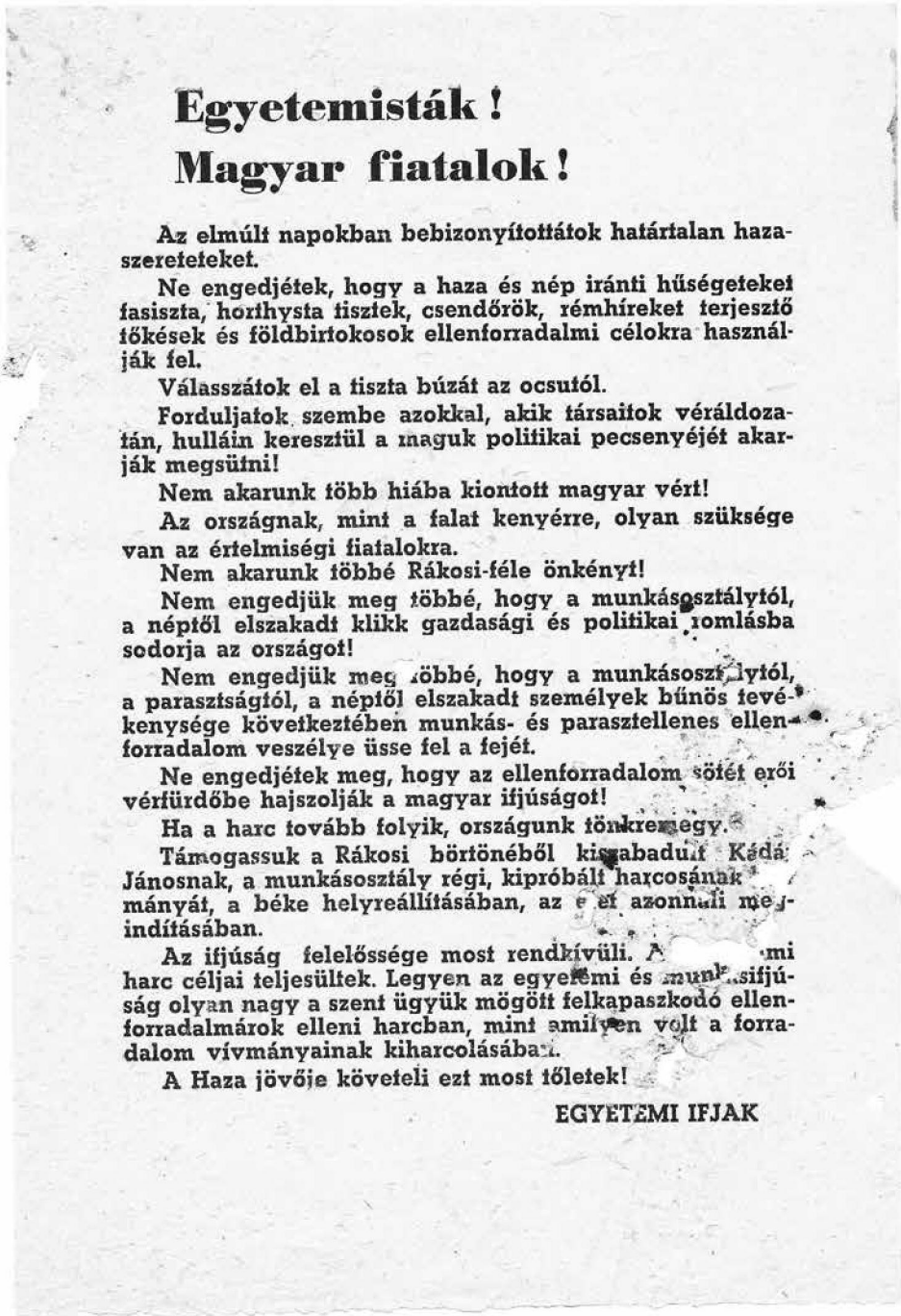

Egyetemisták!
Magyar fiatalok!

Az elmúlt napokban bebizonyítottátok határtalan hazaszeretetetek.

Ne engedjétek, hogy a haza és nép iránti hűségeteket fasiszta, horthysta tisztek, csendőrök, rémhíreket terjesztő tőkések és földbirtokosok ellenforradalmi célokra használják fel.

Válasszátok el a tiszta búzát az ocsutól.

Forduljatok szembe azokkal, akik társaitok véráldozatán, hulláin keresztül a maguk politikai pecsenyéjét akarják megsütni!

Nem akarunk több hiába kiontott magyar vért!

Az országnak, mint a falat kenyérre, olyan szüksége van az értelmiségi fiatalokra.

Nem akarunk többé Rákosi-féle önkényt!

Nem engedjük meg többé, hogy a munkásosztálytól, a néptől elszakadt klikk gazdasági és politikai romlásba sodorja az országot!

Nem engedjük meg többé, hogy a munkásosztálytól, a parasztságtól, a néptől elszakadt személyek bűnös tevékenysége következtében munkás- és parasztellenes ellenforradalom veszélye üsse fel a fejét.

Ne engedjétek meg, hogy az ellenforradalom sötét erői vérfürdőbe hajszolják a magyar ifjúságot!

Ha a harc tovább folyik, országunk tönkremegy.

Támogassuk a Rákosi börtönéből kiszabadult Kádár Jánosnak, a munkásosztály régi, kipróbált harcosának vívmányát, a béke helyreállításában, az élet azonnali megindításában.

Az ifjúság felelőssége most rendkívüli. A [illegible]mi harc céljai teljesültek. Legyen az egyetemi és munkásifjúság olyan nagy a szent ügyük mögött felkapaszkodó ellenforradalmárok elleni harcban, mint amilyen volt a forradalom vívmányainak kiharcolásában.

A Haza jövője követeli ezt most tőletek!

EGYETEMI IFJAK

Egyetemistáknak szánt kádárista röplap 1956 végéről

Kádár János a szegedi egyetemen 1961-ben

■ EMLÉKPONT KÖNYVEK
Sorozatszerkesztő: Miklós Péter

1. Vincze Gábor: „A legnagyobb nyugtalanság tapasztalható…". (2016)
2. Kovács Imre Attila: Imago parvi mundi. (2017)
3. Bálint László: „Ellenséges elemek". (2017)
4. Miklós Péter (szerk.): Mindennapok a Gulágon. (2017)
5. Miklós Péter (szerk.): Forradalom közelnézetből. (2017)
6. Miklós Péter (szerk.): Harctér és fogolytábor. (2017)
7. Nagy Gyöngyi – Zeman Ferenc: Kádár-huszárok és pártkatonák. (2017)
8. Bencsik Péter: Hódmezővásárhely politikai élete 1944–1950 között. (2018)
9. Miklós Péter: A katolikus egyház Hódmezővásárhelyen (1944–1950). (2018)
10. Kovács Imre Attila: Így van ez. (2019)
11. Tóth Marcell: Németi Lajos, a „vörös Forrest Gump". (2019)
12. Medgyesi Konstantin: Szavakkal ölni. Demokráciadiskurzus(ok) Magyarországon az 1945 és 1949 közötti időszakban és időszakról. (2019)
13. Nagy Gyöngyi: „A zsidó lakosság igen hazafias". Hódmezővásárhelyi zsidó katonák az első világháborúban. (2019)
14. Döbör András, Miklós Péter, Zeman Ferenc (szerk.): Tanulmányok a huszadik századi magyar történelemről. (2019)